

קנין הלכה

2

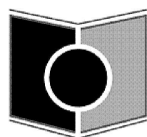
מראי מקומות

מס' 9

חודש אדר תשפ"א

הלכות סת"ם

או"ח סימן לב סעיפים כו - סוף הסימן, וסימן לג

Dirshu
דרשו ד' ועוזו
קרן עולמית לחינוך
ועידוד לימוד התורה

קנין הלכה

לתשומת לבכם: במראי מקומות אלו הושקע עמל רב. אין להעתיק, לצלם וכד' ללא קבלת אישור בכתב מ"דרשו"

קנין הלכה

מראי מקומות

סימן בו

דיני הפרדת אותיות השם שנדבקו נתבארו במראי המקומות לשו"ע יו"ד סי' רעו [סעיף יא]. ונוסף כאן דמה שכתב המשנה ברורה [ס"ק קכו] בשם הנודע ביהודה שאם האותיות נדבקו אחר הכתיבה אין להפרידן, כיון שלפי התירוצ' השני של הב"י אין בזה חסרון של מוקף גויל, הרי זה תלוי במחלוקת האחרונים שנתבארה לעיל [סימן זה סעיף טז ביה"ל ד"ה כשנכתב] דאכן דעת הדרך החיים כהנוב"י, שלפי התירוצ' השני של הב"י אין פסול באותיות שנדבקו אחר הכתיבה, אבל לפי ספר דבר משה שהובא ברע"א, וכן נקט החזו"א, בדיבוק אותיות בו"ע מודו דפסול אף אחר הכתיבה, וא"כ רשאי להפריד את הדיבוק כדי לתקן את השם ואת הספר.

סעיף כז

מקור הדין הוא בתרומת הדשן סי' מח, ומעמו דכיון שגם כעת האותיות כשרות ורישומם ניכר ויכול תינוק לקוראן, לכן מה שמעביר עליהן קולמוס אינו כתיבה מחדש שיהא בזה חסרון של שלא כסדרן, אלא זה רק חיוק ושימור של האותיות שלא ימחקו.

דברי המג"א ס"ק לח

כתב המג"א [ס"ק לח] בשם ספר הזכרונות למחר"ש אבוהב שאם בתחילת הכתיבה לא היה הדיו שחור, אלא דומה ללבן שהוכחה מראיתו או לאדום, ובא להעביר עליו קולמוס הוי שלא כסדרן. ומשמע שלולי חסרון זה אין פסול בכתיבת הדיו ע"ג הכתב הזה. ולכאורה צ"ע דהכתב הזה אינו כתוב בדיו כלל רק בצבע אחר, וא"כ יפסל ככותב בדיו על סיקרא שלא מכשרינן מספק, עיי' לעיל [סעיף ג ביה"ל ד"ה הרי] בשם הא"ר והחת"ס. וכן הקשה [כאן] הפמ"ג והניח בצ"ע.¹

דיו שהאדים כחלודה

כתב המג"א [ס"ק לט] שאם קפץ כל הדיו ונשאר רק רושם חלודה על הקלף ה"ז פסול, ואם כתב אחרי זה יש בו חסרון של שלא כסדרן.

ועיין משנה ברורה [ס"ק קכח] שהביא שהפמ"ג כתב שגם אם נשארה ממשות של דיו, מ"מ אם נקלף השחרות ונשאר אדום ה"ז פסול והוי שלא כסדרן. והחת"ס סופר [יו"ד סי' רנו] כתב שאם השינוי לאדומות הוא מחמת היושן וכמבועו של דיו שנעשה כעין מראה חום, ה"ז כשר, דלכך באה ההלכה למשה מסיני שאמרה לכתוב בדיו ולא אמרה לכתוב בצבע שחור. [משא"כ אם מתחילה לא היה שחור או שאחר זמן נעשה אדום ממש ולא חום, ה"ז פסול, דהוי חסרון בעיקר הדיו ונחשב כשאר צבעים]. ואת דברי הפמ"ג שפסל, ביאר החת"ס דמיירי שבאורך הימים הובדלו המרכיבים של הדיו זה מזה והשחור למעלה והאדום למטה, וכאשר קפץ השחור נשאר האדום, וזה בודאי פסול כי כבר התפרק הדיו למרכיביו השונים והאדום לבד אינו דיו כלל.

סעיף כח

מקור הנידון של אותיות הנכנסות בחלל אות אחרת הוא בראשונים [גיטין דף כ:], עיי"ש בגמ' שהביאו ברייתא דאם אמר לה ה"ז גיטך והנייר שלי אינה מגורשת, והסתפק ר"פ מה הדין אם שיר לעצמו רק את הנייר שבין שיטה לשיטה ובין תיבה לתיבה,

ביאורים והערות

1. בספר הזכרונות [שם] כתב שיש שלא היו יודעים לעשות את הדיו כהוגן, ולא עלה בידם שחור כראוי, ולכן היו האותיות נוטות לירוק ולאדום וללבן שהוכחה מראיתו. ואולי סבר ספר הזכרונות דכיון שהחומרים שהשתמשו בהם היו חומרים של דיו, אלא שלא ידעו להכניס כהוגן, לכן לא החשיב זאת כצבע אחר אלא כדיו פסול משום שלא נהיה שחור כראוי, והדיו העליון מתחבר אליו ומתאחד עמו, ולכן אין כאן דיו ע"ג סיקרא אלא רק חסרון של שלא כסדרן.

קנין הלכה

מראי מקומות

והקשו ע"ז בגמ' דבזה יש לפסול משום דספר אחד אמר רחמנא ולא שניים ושלשה ספרים. ותירצו לא צריכא דמעורה, שבוה אין חסרון של שנים ושלשה ספרים.

ונחלקו הראשונים בביאור תיבת מעורה:

- א. ריב"ם [תוס' ד"ה לא] פירש שהאותיות מחוברות זו לזו, ולמד הריב"ם מזה שאף שבס"ת צריכות האותיות להיות מוקפות גויל, ואם הן מחוברות ה"ז פסול, מ"מ בנט אין בזה פסול.
- ב. ר"י בעל התוס' כתב דאין מכאן ראיה, דיש לפרש שמעורה היינו שנכנס קצה אות כ' פשוטה לתוך אות מ' שבשיטה שלמטה הימנה, או שנכנס ראש ל' לתוך ה' או ח' שבשיטה שלמעלה הימנה. ומבואר מדברי ר"י שאין פסול בזה שהאותיות נכנסו לחלל אותיות אחרות.

והרמב"ן בחידושיו כתב על זה, "ולפי דעתי שזה [אות הנכנסת לחלל חברתה] קרוב יותר ליפסל [מאשר אותיות מחוברות זו לזו]", ולא ביאר הרמב"ן למה ה"ז קרוב יותר להפסל, אך הר"ן על הרי"ף הביא את שיטתו וכתב דזה קרוב יותר להפסל משום שזה מבטל את צורת האות, והיינו דראש אות ל' שנכנס לאות ה' או ח' מבטל את צורת האות. והריב"ש [סי' קמו] כתב בפשיטות שלפי דברי הרמב"ן הנ"ל, בס"ת שדיבוק אותיות פוסל, כ"ש שפוסל כשאות אחת נכנסת לחלל חברתה, והובאו דבריו בכ"י.

הרמ"א [שו"ע אה"ע סי' קכה סי"ח] הביא את דברי הגהת סמ"ק שכתב שאם נכנסה אות לחלל חברתה ונשתנה צורת האות, כגון שנכנס ראש אות ל' לחלל אות ד' והיא נראית כה' פסול. ולכאורה מדויק מהרמ"א דרך באופן זה פסול, ולא בנכנס לחלל ה' או ח' שבהם אין האות נעשית בצורת אות אחרת. נמצא שלענין גמ' דעת ר"י בעל התוס' להכשיר אף שנכנס ראש ל' בחלל ה' וזו, וכן דעת הגהת הסמ"ק, ועיי"ש דפסל רק בציור שנשתנה אות ד' לצורת ה', וכן פסק הרמ"א [שו"ע אה"ע סי' קכה].² והרמב"ן והר"ן בשם אחרים כתבו דאם נשתנה צורת האות ה"ז קרוב יותר להפסל מאשר בנגיעת אות לאות.

ולענין סת"ם, השו"ע [סעיף זה] כתב וז"ל יש להזהר שלא יכנס וכו', ותמה ה"ז דלשון זה משמע שרק לכתחילה יש להזהר, ולמה לא כתב השו"ע לפסול כדעת הרמב"ן והריב"ש, וכן נקטו הב"ח ורע"א.³ [והנה המג"א (ס"ק מ) הביא את דברי הרמ"א באה"ע, ומשמע שרצונו לומר דכשם שבגמ' לא פסלו אלא בנכנס לאות ד' בן הוא גם בס"ת. ורע"א כתב דאין ללמוד מגמ', שבגמ' אין פוסלים באותיות מדובקות ולכן י"ל שאין לפסול גם באות ל' הנכנסת לאות ה' או ח', משא"כ בס"ת שאותיות מדובקות פוסלות, יש לפסול מפי באות הנכנסת לחלל חברתה. וגם בדעת הר"י בעל התוס' שכתב להכשיר, כתב רע"א ד"ל דרך בגמ' הכשיר ולא בס"ת].

כמה יכנס ראש הל' ותפסל האות

לכתחילה כתב המשנה ברורה [ס"ק קכט] שיש להזהר שלא יכנס לחלל האות השנייה אפילו כל שהוא, וכן כתב דיש להזהר שלא יכנס לאות כ' פשוטה. אך לענין דיעבד כתב [ס"ק קלב] בשם המהרי"ט והא"ר [סי' קמג] והשער אפרים [שער ב אות ח]

ביאורים והערות

2. והרמב"ן הביא בשם תוס' דגם בנכנס לאויר אות ד' כשר.
3. וכתב רע"א בהגהות שאם נכנס ראש אות ל' לאות כ' פשוטה אין זה פוסל, כיון שלא נשתנה צורת האות. [וצ"ע דלכאורה צורת האות עשויה להשתנות לצורת ה' רבתין].

קנין הלכה

מראי מקומות

שאין לפסול בנכנס לאות ה' או ח' אלא אם נכנס באופן שנשתנה צורת האות, ותינוק לא יכירנה אם יכסו לו את השיטה התחתונה.⁴

עוד כתב המשנה ברורה [ס"ק קלב] שאם ראש הל' נכנס לאויר ד' או ר' ונראית כה' ה"ז פסול ולא מהניא קריאת התינוק, כי עיניו רואות שנשתנה לצורת אות אחרת. [וכאשר נכנס רק חלק קטן של האות, או שנכנס ראש הל' בסמוך לרגל הד' או הר' באופן שאין נראה כה', כתב בספר מקדש מעט (ס"ק קלב) שישאלו לתינוק].⁵

סעיף כט

בגמ' [מגילה דף יח:]: איתא דרב חסדא אשכחי' לרב חננאל דהוה כתב ספרים שלא מן הכתב, אמר ליה ראוייה כל התורה כולה להכתב על פך, אלא כך אמרו חכמים אסור לכתוב אות אחת שלא מן הכתב, ואמרו ע"ז בגמרא מוקדאמר כל התורה ראוייה שתיכתב על פך מכלל דמושרין הן אצלו [ואפ"ה אסרו לו לכתוב שלא מן הכתב], והא ר"מ כתב [כמו שהובא לעיל מינה בגמ' שר"מ הלך לעבר שנה בעסיא ולא היתה שם מגילה וכתב מליבו וקראה], ותירצו בגמ' דשעת הדחק שאני. ואח"כ הביאו ראב"י שרא לדבי בר חבו למיכתב תפילין ומוזוזות שלא מן הכתב, וביארו בגמ' הטעם משום דתפילין ומוזוזות מיגרס גריסין, ופירש"י שגורות הן בפי הכל.

ומתבארים מהגמ' הוזהר כמה דינים:

א [אין לכתוב ס"ת ומגילה ושאר ספרים שלא מן הכתב, ואפילו מי שהם שגורים בפיו, דכיון שאינם שגורים בפי הכל לא חילקו חכמים, וכן כתב הביה"ל [הלכות מגילה סי' תרצא ס"ב ד"ה גם]]. ובשעת הדחק שאין ספר אחר מותר למי שהספר שגור בפיו. ולחלן [סעיף לא] מבואר דאם אחר מקריא לו רשאי לכתוב אף שלא מן הכתב.

ב [תפילין ומוזוזות מותר לכתוב שלא מן הכתב הואיל ושגורים בפיו כל, [ופשוט דהיינו בסופר שהפרשיות שגורות בפיו, אך סופר חדש שאין הפרשיות שגורות בפיו אסור לו לכתוב שלא מן הכתב, וכן פסק השו"ע (סעיף זה). ושגורות בפיו היינו ששגור בפיו גם החסרות והיתירות, כגון מוזוזות חסר או מלא וכיו"ב].

ואם שגורה בפיו מקצת הפרשה של התפילין ומקצתה אינה שגורה בפיו, כתב הב"י שאסור לכתוב גם את המקצת ששגור בפיו, אך הב"ח והמג"א נחלקו, ופסק המשנ"ב [ס"ק קלד] כמותם, שרשאי לכתוב את המקצת השגור בפיו גם שלא מן הכתב.

סעיף ל

מקור הדין שמי שאינו יודע לקרוא אל יכתוב, הוא במסכת סופרים [פ"ק הי"ב] והובא במדרכי [סוף הלכות תפילין]. וכתב הלבוש דהטעם הוא משום שבקל עלול למעות.

סעיף לא

בגמ' [מנחות דף ל.]: איתא לגבי שמונה פסוקים אחרונים שבתורה דאמר ר"ש שהקב"ה היה אומר ומשה היה אומר וכותב בדמע, [כך גרס רש"י, וגם בתוס' (שם ד"ה ומשה) הביאו ד"ש ספרים שגורסים כן, וכן הוא בספר התרומה (סי' קצח) ובמדרכי ובסמ"ג]. וכתב רש"י שהטעם שהוצרך משה לחזור על התיבה הוא כדי שלא יטעה.

ביאורים והערות

4. וכתב בקסת הסופר [לשכת הסופר חקירה ג] דהא דמכסים את השיטה התחתונה, הוא משום שכותבין את ראש הל' מלמעלה למטה, ונמצא שהראש היה כתוב קודם שנכתב גוף הל', ואם מצד הראש גרידא לא היה תינוק מכירו, נמצא שבאותו רגע שהיה כתוב רק ראש הל' היתה האות פסולה.

5. וכתב בשו"ת שבט הלוי [ח"ה סי' יב] שאם נכנס תג דק קטן לתוך ד' או ר', אין דרכו להחמיר אלא אם הוא עב קצת שלפי מראית העין נעשית כה'.

קנין הלכה

מראי מקומות

והנה הטור כתב דין זה בסתמא, שיקרא כל תיבה ותיבה קודם שיכתבנה, אך כתב הב"י בשם הרי"א"ס דהסמ"ג כתב דין זה רק במי שאינו כותב מתוך הכתב אלא כותב בע"פ [בתפילין ומזוזות] או שאחר מקריא לו, אך הכותב מתוך הכתב א"צ להוציא בפיו.

ועיין במג"א [ס"ק מב] ובא"ר שהקשו דהא בשו"ע [יו"ד סי' רעד ס"ב] איתא שגם הכותב מתוך ספר צריך להוציא כל תיבה בפיו. ותירצו דס"ת שאני שאינו שגור בפי כל, ובזה צריך להוציא בפיו גם כאשר כותב מן הכתב, אך בתפילין ומזוזות כשיש תרתי לטיבותא, ששגורין בפי כל וגם כותב מן הכתב, א"צ להוציא בפיו.⁶

סעיף לב

בגמ' [מנחות דף לב]. אמרו לגבי מזוזה, שעושה לה ריוח מלמעלה ומלמטה כמלוא אטבא דספרי, ופירשו הגאונים שהוא כחצי צפורן. ונחלקו הראשונים בדין זה:

א. דעת רבינו יונה [הובא בארחות חיים המובא בב"י] שצריך להשאיר את השיעור הזה מעל ראש אות ל' שבשיטה

העליונה, ומתחת קצה אות כ' וצ' ונ' פשוטות.

ב. בספר התרומה [סי' רה] וברא"ש [הל' מזוזה סי' ד] נקטו ששיעור זה הוא מגוף האותיות של השיטה, והוא נעשה

כדי שיהא מקום לראש אות ל' ולקצה או כ' פשוטה.

השו"ע פסק בזה כהרא"ש וסה"ת, והב"ח והמג"א [ס"ק מג] נקטו כרבינו יונה, [וגם המ"ז תמה על השו"ע שלא חשש לרבינו יונה אף לכתחילה], והמשנה ברורה [ס"ק קמ] הביא את שיטת הב"ח וסיעתו כי יש אומרים דלכתחילה יש לעשות כן.

ותקשו הב"ח והפרישה דהשו"ע [הל' מזוזה סי' רפה ס"א] פסק כרבינו יונה להשאיר כמלוא אטבא דספרי מעל ראש אות ל', ותירצו דתפילין שאני שבדרך כלל כותבין בהן כתב קטן.

החזו"א [סי' י ס"ק א] כתב בשם אביו שהשו"ע החמיר רק במזוזה משום שבגמ' הוזכר דין זה במזוזה.

השו"ע לא כתב כאן כלל שיעור אטבא דספרי רק שיעור ראש אות ל' וקצה אות כ' פשוטה, וזה כמש"כ בב"י בשם סה"ת ששיעור אטבא דספרי הוא שיהא מקום לראש אות ל', וכתב הב"י דכן משמע מדברי הרא"ש בהלכות מזוזה ובסדר תיקון תפילין, דחד שיעורא הוא. [ודלא כמשמעות הטור דשני שיעורים הם, שיעור אטבא דספרי ושיעור ראש אות ל'].

ומה שכתב בשו"ע שבתחילת הפרשה א"צ להניח קלף, מקורו ברא"ש בסדר תיקון התפילין. ועיין בב"י שהקשה דהא במזוזה הצריך הרא"ש להשאיר בראשה קלף חלק כדי לגול היקף, ולמה לא יעשה כן בתפילין, והביא שבספר ארחות חיים כתב בשם הר"י בר שניאור שגם בתפילין יש להניח שיעור זה. וכתב הב"י דכיון שמבואר בסה"ת שגם במזוזה א"צ שיעור זה, והביא בסה"ת את מנהג העולם בכתובת שם ש-ד מעבר לקלף דהיו עושין נקב בבית המזוזה כדי שיראה מבחוץ, וזה לא יתכן אם ישייר קלף זה לגול היקף, לכן עכ"פ בתפילין לא הצריך זאת. והמשנה ברורה [ס"ק קמב] הביא דיש מחמירין גם בתפילין לשייר כדי לגול היקף.

עיין במשנה ברורה [ס"ק קמד] שכתב שהסופרים נהגו שלא לדקדק בתפילין לעשות ריוח בין שיטה לשיטה כמלוא שיטה, אמנם בלשכת הסופר [סי' ז ס"ק ב] כתב שנכון לדקדק בזה כדי שיהא מקום לראש הל' ולקצה האותיות הפשוטות.

ומש"כ הרמ"א להניח בין פסוק לפסוק ריוח יותר גדול מאשר בין תיבה לתיבה, וכן כתב הש"ך [יו"ד סי' רעד ס"ק ו], כתבו

ביאורים והערות

6. כתב בקסת הסופר [סי' ד לשכה ס"ק ו] שבתביבה שיש בה קרי וכתבי יוציא בפיו כהכתיב, שהרי עיקר טעם ההוצאה בפיו היא כדי שלא יטעה.

קנין הלכה

מראי מקומות

המג"א [ס"ק מה] בשם מהר"ש אבוהב [ספר הזכרונות] ובשם הכנה"ג שאין לעשות כן. וכתב המג"א הטעם משום דאנן לא בקיאי בפסקי הפסוקים. גם הגר"א [ס"ק עו] נקט שלכתחילה אין להשאיר ריוח יותר גדול בין פסוק לפסוק. סעיפים לג-לד נתבארו במראי המקומות לשו"ע יו"ד סי' רעג ס"ג-ס"ה. סעיף לה נתבאר במראי המקומות לשו"ע יו"ד סי' רעו ס"ח. סעיף לו נתבאר במראי המקומות לשו"ע יו"ד סי' ערה ס"ב.

סעיף לו

החיוב לעשות את התפילין מעור של בע"ח טהורים

בגמ' [שבת דף כח:] איתא תני רב יוסף לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד. והקשו על זה בגמ' למאי הלכתא אי לתפילין [פירוש לקלף של הפרשיות] בהדיא כתיב בהו למען תהיה תורת ה' בפיך מן המותר בפיך, אלא לעורן [פירוש לבתים של תפילין], והאמר אביי שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיני, [וכיון שהש' הוא חלק מהבית של ראש והוא מהשם ש-ד לכן פשוט שגם זה כלול בדרשה של המותר בפיך], אלא לכורכן בשערן ולתופרן בגידין, הא נמי הלממ"ס היא אלא לרצועות, והקשו דהא רצועות נמי הלממ"ס כדאמר רי"צ רצועות שחורות הלממ"ס, ותירצו נהי דגמירי שחורות, טהורות מי גמירי.

ונמצא מבואר בגמ' שמן התורה בעינן שהקלף של הפרשיות ועור הבתים יהא מן המותר בפיך, ומהלכה למשה מסיני נוספו גם כריכה בשערן ותפירה בגידין. אך לגבי הרצועות אין הלממ"ס רק מימרא של רב יוסף דלא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד.

ועיין בפמ"ג [פתיחה להלכות לתפילין] שהסתפק אם מימרא דרב יוסף היא מן התורה או מדרבנן, ונפק"מ בספק. אמנם הט"ז [ס"ק כז] כתב שגם הרצועות כלולות בהלכה למשה מסיני, וצ"ע. והפמ"ג [מ"ז שם] כתב ע"פ דברי הט"ז דכיון שזה כלול בהלממ"ס לכן ספיקו לחומרא. ועיין בבית"ל [ד"ה טהורים] שכתב שהפמ"ג [ס"ק כז] חזר בו ממה שכתב בפתיחה להקל בספק.

והנה רע"א [גליון הש"ס שבת דף כח:] הקשה למה לא תירצו בגמ' שדברי רב יוסף נאמרו לבית של יד, שהרי רק בבית של ראש כתובה אות ש' ולא בבית של יד, וא"כ בית זה אינו בכלל הדרשה של מן המותר בפיך. והפמ"ג [פתיחה להלכות תפילין] כתב דאח"כ דבבית של יד רק מדרבנן צריך להיות מטהורים. והבית"ל [ד"ה טהורים] כתב דאמנם בית של יד אינו כלול בפסוק של מן המותר בפיך, אבל הוא כלול ממילא בהלכה למשה מסיני, דאם התפירות צריכות להיות מטהורים כ"ש הבתים עצמם, ואין זה לימוד ק"ו בהלכה אלא גילוי מילתא בעלמא.

כתב המרדכי בהלכות קטנות דה"ה דעור התיתורא והמעברתא צריך להיות מטהורים, כיון שהוא מחובר בבית. ובלשכת הסופר [לרבי אברהם אהרן ברודא, כלל יד סי"ב] כתב דה"ה אם מניחים עור בין הבית לבין התיתורא דחייב הוא להיות מטהורים, ולא כמנהג הסופרים. והבית"ל [ד"ה עור] כתב דבדאי לכתחילה יש לעשות כן, אך לענין דיעבד יש לעיין דכיון שעור זה אינו מעכב בכשרות התפילין י"ל שאינו פוסל בדיעבד אף כשאינו מטהורים, וכעין מה שכתב הפמ"ג [סעיף מז] דמה שהצריך הרמ"א דבק מטהורים הוא למצוה ולא לעיכובא כיון שהדיבוק אינו מעכב, ה"נ י"ל בעורות אלו, וסיים הבית"ל בצ"ע.

דברי השו"ע שיהא עור הבתים מעובד לשמה

הראשונים נחלקו אם עור הבתים צריך להיות מעובד, ואת"ל דצריך להיות מעובד האם צריך עיבוד לשמה.

קנין הלכה

מראי מקומות

- א. הרמב"ם [פ"ג תפילין ה"ו] פסק שעור הבתים אינו צריך עיבוד כלל. [וכתב הב"י שעור שאינו מעובד הוא עור חזק יותר]. ולדבריו כ"ש שא"צ עיבוד לשמה.⁷
- ב. הרא"ש [הלכות תפילין ס' ג] וספר התרומה והסמ"ג הצריכו עיבוד, והצריכו גם שיהא מעובד לשמה, וכפי שיבואר מקורם להלן בסמוך.
- ג. מדברי רש"י [סנהדרין דף מח:]: מתבאר דס"ל דאף אם צריך עיבוד מ"מ א"צ עיבוד לשמה, כיון שהעיבוד הוא רק מעשה הזמנה, וקיי"ל דהזמנה לאו מילתא.

מקור הדינים הוא בגמ' [מנחות דף מב: וסנהדרין דף מח:]: דתניא ציפן זהב וכו' פסולות עור בהמה טהורה כשירות ואע"פ שלא עיבדן לשמן, רשב"ג אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדן לשמן, ובפשטות קאי הברייתא על עור הבתים. וכתבו הרא"ש וסה"ת דכיון שבגמ' [גיטין דף נד:]: מבואר דפסלינן ס"ת שהגויילין שלו לא נעבדו לשמן, ה"נ יש לפסוק כרשב"ג שעור הבתים צריך עיבוד לשמן.

ובדעת הרמב"ם כתב הב"י דאפשר שפירש שהסיפא של הברייתא קאי על הפרשיות עצמן, שבזה נחלקו רשב"ג ורבנן, אך לענין הבתים א"צ עיבוד כלל, א"נ דאפשר שהרמב"ם פסק כת"ק דרשב"ג שא"צ עיבוד לשמן, וחילק להלכה בין הפרשיות עצמן והס"ת עצמו דבעו עיבוד לשמן כמבואר בגמ' [גיטין ה"ל], ובין עור הבתים.

והגר"א [סימן לג ס"ב ס"ק יא] מצא מקור להרמב"ם מהגמ' [עירובין דף צו:], עיי"ש שדנו במי שמצא תפילין בשדה אי חיישינן שמא אינן אלא קמיע, והרי בגמ' [שבת דף עח:-עמ:] מבואר שעור הקמיע היה בדרך כלל עור שאינו מעובד, ומוזה יש מקום להסתפק שמא אין אלו תפילין אלא קמיע, וחזינו שגם התפילין אינן מעובדות.

להלכה: פסק השו"ע שיש לחוש לרוב הראשונים ולעבד הבתים לשמה, אך היכא דלא אפשר, אל יתבטל ממצות תפילין ויעשה בתים שלא נתעבדו לשמן. ונחלקו הפוסקים לענין ברכה:

- א. הב"ח והא"ר כתבו שלא יברך, כיון שלפי רוב הראשונים התפילין פסולים.
- ב. המג"א פסק שיברך, דכדאי הוא הרמב"ם לסמוך עליו, ובצירוף שיטת רש"י שפסק כת"ק דרשב"ג, וכן פסק הברכי יוסף.

[ועיין בביה"ל (ד"ה היכא) שדן בתחילה אם המג"א היקל לברך רק בעור מעובד אלא שאינו מעובד לשמן, שבזה ודאי היקל רש"י, או גם בעור שאינו מעובד כלל].

אמנם הביה"ל [סוף ד"ה היכא] כתב דיש טעם אחר לפקפק בזה ולא לברך על תפילין שבהם לא נתעבד עור הבתים לשמה, שהרי כתב הרמב"ם [פ"ג הל' תפילין ה"ז] שאם גוי חיפה את הפרשיות בבתים [כלומר הכניסן לבתים] או תפרם פסולות, והטעם משום שעשייתן של התפילין ככתיבתן מפני הש' שיש ע"ג הבתים, וכן נפסק להלכה [סי' לט ס"ב]. והקשה הגר"א [סי' לג ס"ג סוס"ק יא] א"כ איך הכשיר הרמב"ם בבתים שאינם מעובדים לשמן,⁸ ותירץ שהרמב"ם לשיטתו א"ש דס"ל שלא כל כתב שבקדושה צריך עיבוד לשמה, דהא פסק [פ"א הי"א] שמוזהא אינה צריכה עיבוד לשמה, וגם שאר כתבי הקודש פרט לס"ת

ביאורים והערות

7. ועיין מה שיובא להלן מהביה"ל [ד"ה היכא].
8. קושיית הגר"א לכאור' צריכה ביאור, דהרמב"ם רק כתב שכל תיקון עשייתן של התפילין צריכין להיעשות בכשרים, אך מאחר שפסק שעור הבתים אינו צריך עיבוד כלל, א"כ עיבוד הבתים אינו מכלל עשייתן של התפילין ולמה יפסל.

קנין הלכה

מראי מקומות

א"צ עיבוד לשמה, וכמו שפירשו תוס' [מנחות דף מב: ד"ה תפילין], עיי"ש שהביאו דעת הרמב"ם. והקשה הביה"ל אנן דפסקין בהלכות מזוזה דלא כהרמב"ם אלא כרוב הראשונים דבעיא עיבוד לשמה, א"כ איך נקל לברך על בתים שלא נתעבדו לשמה.⁹

סעיף לח

מקור הדין שד' בתים של ראש צריכים להיות מעור אחד הוא בברייתא מנחות דף לד:, עיי"ש שאמרו יכול יכתבו על ד' עורות ויניחם בד' בתים בד' עורות, ת"ל ולזכרון בין עיניך, וזכרון אחד אמרתי לך ולא שניים ושלושה זכרונות, הא כיצד כותבן על ד' עורות ומניחם בד' בתים בעור אחד.

ודנו הפוסקים בתפר או דיבק כמה עורות אי חשיבי כעור אחד, ויובאו דבריהם להלן. ולכאורה יש ראייה להיתר מהמשנה במסכת כלים [פי"ח מ"ח], שם איתא דתפילה [תפילין של ראש] ארבעה כלים, ואם נטמאו התפילין והתיר קציצה אחת וחזר ותיקנה הרי היא חוזרת להיות מחוברת לטומאה, ומבואר שהתפילין כשירות אף שתפרן, וכן כתב שם בביאור הגר"א למשנה [והובא בביה"ל ד"ה מעור]. ובספר קובץ על הרמב"ם הביא את דברי הפר"ח [אה"ע סי' קכה סכ"א] שהביא תוספתא [פ"ב גיטין ה"ב] שנחלקו ת"ק ור"ש בן אלעזר בגט שנתקרקע, שת"ק אמר שאין לו תקנה ורשב"א אמר שמדבק את הקרעים, ופירש הפר"ח דפליגי אם ע"י הדיבוק נהפך להיות ספר אחד, וקיי"ל כת"ק שדיבוק לא מהני. וכתב בספר קובץ שלגבי המשנה בכלים י"ל דאיתא כר"ש בן אלעזר.¹⁰

תוס' [מנחות דף לב. ד"ה דילמא] כתבו בשם רש"י שהגמ' [שם] מיירי באופן שתפר שיטה או פסוק מעל פרשת והיה אם שמוע, וכתבו תוס' שמבואר ברש"י דבכה"ג מיקרי עור אחד, וכן כתב באגודה [מנחות סי' יא]. אמנם בביאור הגר"א [ס"ק פח] משמע שנוטה יותר לומר שדיבוק ותפירה לא מהני. [וכתב בביה"ל דזה דלא כמש"כ הגר"א בביאורו פי"ח דכלים]. ובספר התרומה [סי' רמ] הסתפק בזה וכתב דטוב ונכון לעשותן מעור אחד, ובאור זרוע [הל' תפילין ח"א סי' תקל"ט] כתב דדיבוק מהני וכן תפירה. ועיין בביה"ל שתמה מזה על האו"ז בהלכות גיטין [שהובא גם ברמ"א סי' קל] שפסל גט כזה מספיקא, וע"כ שהאו"ז חילק בזה בין דיני גט לדיני תפילין.

ובביה"ל [ד"ה מעור] ציין עוד לדברי רש"י והריטב"א [מגילה דף ח:]: שכתבו דתפירה מהניא למזוזה. להלכה: המג"א [ס"ק כב] הביא בתחילה את דעת הב"ח שהחמיר בזה, [ומעמו משום שמשמעות הגמרא מעור אחד היינו כפשוטו, עור אחד ממש, ולא עורות מדובקים, וגם כתב שכן המנהג בכל גבולי ישראל], והמג"א עצמו צידד להקל ע"פ דברי תוס' [מנחות דף לב.]. והאגודה. ובשו"ת רע"א [סי' יא] נטה להחמיר בדיבוק ובתפירה, ובשו"ת חת"ס היקל בתפירה והחמיר בדיבוק. והחיי אדם [כלל יד ס"ד] נטה להקל בין בדיבוק ובין בתפירה, וכתב המשנה ברורה דכך נתפשט המנהג להקל, אך לכתחילה ראוי ונכון לעשותן מעור אחד ממש לחוש לדברי המחמירים.

עור אחד שנחרים אותו בצורת רצועות

כתב הביה"ל [ד"ה יעשה] בשם המוציאת השקל שלדעת המחמירים בדיבוק, אין להקל גם אם נטלו חתיכה אחת של עור וגזרו

ביאורים והערות

9. דברי המשנה ברורה צ"ב, דהא לקמן [סי' לט ס"ק י] כתב דמה שכתב הרמב"ם שעשיית התפילין דינה ככתיבה אינו כולל את עיבוד הקלף, ועיבוד זה אפשר לעשותו גם באלו שפסולים לכתוב תפילין כגון באשה, [ובגוי בעיני גדול עומד על גביו ומלמדו לעשות לשמה], וא"כ כ"ש שעבוד עור הבתים אינו בכלל זה, ולפי הרמב"ם שעבוד זה אינו נצרך כלל, כ"ש דכשר באשה ובגוי ולא בעי לשמה.
10. והביה"ל [ד"ה מעור] כתב על דברים אלו דאף את"ל שהמשנה בכלים כר"ש בן אלעזר, מ"מ הו"ל סתם במתניתין דכלים ומחלוקת בברייתא בתוספתא דגיטין, והלכה כסתם.

קנין הלכה

מראי מקומות

אותה בצורת רצועות, אך הכל נשאר מחובר, ואת הרצועות מקפלים ומדיקים ויוצרים עי"ז ד' בתים, דכיון שדיבוק ותפירה לא חשיבי חיבור נמצא שהבתים האלו קרועים מכל הצדדים. ובשם הפמ"ג [א"א ס"ק נב] הביא שלכתחילה יעשה עור אחד ממש, אך בדיעבד אם עשה בצורה הנ"ל של רצועות מיקרי מחובר. וכתב הביה"ל דנראה להכשיר בזה, שהרי עיקר ראיית המחמירים היא מזה שהרמ"א נקט שבגמ' הוי ספק, והרי לגבי גמ' מפורש בגמ' שאם מעורה וכולו חיבור הוי ספר אחד, וא"כ ה"נ בתים אלו הם בגדר זכרון אחד ולא ב' וג' זכרונות.

סעיף לט

מקור הדין הוא בגמ' מנחות דף לה. תנא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני, אמר רב פפא בתפרן ובאלכסונן. ופירש"י בתפרן שלא ימשוך חוט התפירה יותר מדאי שלא יכווץ את הבית, ובאלכסונן שיהיו צלעות הריבוע שוות כדי שהאלכסון יהא כאלכסון ריבוע המבואר בגמ' [סוכה דף ח.]. דכל אמתא בריבועא, אמתא ותרי חומשי באלכסונן.

ריבוע הבתים

בגמ' לא נזכר להדיא ריבוע הבתים רק שיהיו מרובעות בתופרן. אמנם כתב הרא"ש [הלכות קמנות ס' ט] שלפי פירש"י עיקר מה שאמרו בתופרן, היינו שלא יהדק את התפירה ויתקלקל ריבוע הבית, ומשמע שעיקר הריבוע על הבתים ומושכן. ובתוס' [שם ד"ה תפילין] כתבו וז"ל יש שאין מרבעין בבתים אלא במקום מושכן ושמו צריך הבתים מרובעין של ראש כשארבעתן דבוקות וכו', וקצת היה נראה דלא בעי ריבוע אלא בתופרן ובאלכסונן. ובספר התרומה [ס' רז] ובסמ"ג [עשין כב] כתבו דאף שאין ראייה גמורה מתוך הגמרא, מ"מ משמע בשימושא רבא שגם הבתים צריכים להיות מרובעים, וכן הובא בהגהמ"י [ד"ק פ"ג ה"ג]. ועיין בהגר"א שכתב דמה שאמרו בגמ' בתופרן היינו שגם התפירה צריכה ריבוע, אך עיקר הריבוע בבתים, דכך כתבו הרא"ש והב"י, ולכך נקטו הפוסקים שצריך לרבע את הבתים. ולענין דיעבד אם יש לו תפילין שיש להם ריבוע רק בתפירה ולא בבית, כתבו העולת תמיד והאליהו רבא שיכול להניחם, ומשמע שמניחם בכרכה, וכן הביא הביה"ל [ד"ה שיהיו] גם בשם הגהת ברוך שאמר. אך הביה"ל הסיק דכיון שרוב הראשונים [שימושא רבא, רמב"ם, רא"ש וסו"ת] הצריכו ריבוע גם בבתים, לכן אם הבית אינו מרובע לא יברך על התפילין.

ריבוע התפירות

בגמ' נזכר בעיקר ריבוע התפירות, ולכן נקטו העולת תמיד והא"ר [שהובאו לעיל בסמוך] שרק ריבוע התפירות מעכב אף בדיעבד, ואין לברך על תפילין שאין התפירות שלהן מרובעות. [ואף שלפי רש"י כתב הרא"ש שאין ריבוע התפירות מעכב אלא ריבוע הבתים ומושכב, מ"מ לענין ברכה לא סמכינן על שיטה זו].

ריבוע התיתורא

כתב השו"ע דצריך לרבע מקום מושכב של הבתים, וכתב המשנה ברורה [ס"ק קעז] דהיינו התיתורא, והיינו שעור הבתים עודף לכל הצדדים, והוא נקרא מקום המושב של הבית, וגם הוא צריך להיות מרובע. וכתב הב"י בשם הרא"ש שהתיתורא צריכה להיות מרובעת בין מלמעלה ובין מלמטה, ובשעה"צ [ס"ק קפא] הסתפק אם ריבוע התיתורא מלמטה מעכב בדיעבד, ומשמע שריבוע התיתורא מלמעלה מעכב גם בדיעבד.

ריבוע גובה הבתים

כתב המשנה ברורה [ס"ק קעח] בשם ספר עבודת היום שהריבוע צריך להיות בכל משך גובה הבתים. והביה"ל [ד"ה נתקלקל]

קנין הלכה

מראי מקומות

דימה זאת לריבוע המזבח שפגימה בו מעכבת בכל גובהו כמבואר בתוס' [זבחים דף נד. ד"ה רב].¹¹

דקדוק במדת הריבוע

כתבו בספר מעדני יו"ט ובספר אליהו רבא דאף שא"א לצמצם שיהא ריבוע מדוייק לגמרי, מ"מ לכתחילה ישתדל לצמצם במידת האפשר, והובא בשם החזו"א דמ"מ די בזה שבראיית העין יראה ריבוע וא"צ לשער בכלי מדידה,¹² וכן כתב בשו"ת אג"מ [יו"ד ח"ג סי' קב].¹³

ריבוע ע"י טיח שע"ג הבתים

כתב בשו"ת נוב"י [או"ח סוס"י א] שהבית עצמו צריך להיות מרובע ולא שירבענו ע"י טיח שע"ג הבתים, והובאו דבריו במשנה ברורה [ס"ק קעח].¹⁴

פגימה כחגירת הצפורן

כתב הביה"ל [ד"ה נתקלקל] שפגימה דקה כחגירת הצפורן אינה פוסלת, אך יתכן שאם נתמערך הריבוע של התפילין יותר משיעור חגירת הצפורן יש להחמיר.

בתים של ראש שנתרחקו זה מזה

האחרונים נחלקו בתפילין של ראש שנתרחקו זה מזה ולכן אין ריבוע. השע"ת [ס"ק נח] הביא שו"ת בית יהודה דכיון שאם יהדק אותם זה לזה ביד יהיה ריבוע אין בזה פסול, אמנם בספר קסת הסופר [סי' כא לשכה ס"ק ג] כתב שאם נתרחקו הבתים זה מזה, אף אם רק כשיעור מחט סידקית, ה"ז פסול.

ביאורים והערות

11. עיקר כוונת הביה"ל לומר, שאף שמידת קומתו של המזבח לא היתה מעכבת, שמן הדין היה רשאי לעשות את המזבח נמוך יותר, מ"מ מאחר שעשאו בגובה זה ה"ז צריך להיות מרובע, ועל זה יש ראייה מתוס' [זבחים דף נד.] שכתבו שמקום המערכה היה צריך להיות מרובע, אך אין ראייה מתוס' שבכל משהו מגובה המזבח בעיני ריבוע, ואם תהיה שם פגימה ה"ז חסרון בריבוע, אמנם בספר עבודת היום כתב כן, והובא במשנ"ב [ס"ק קעח].

12. ספר ארחות רבינו ח"א עמ' לב.

13. בספר אורח דוד [הנהגות ר' דוד בהר"ן זצ"ל] כתב שעד אחד מחמשים לא מיקרי חסרון בריבוע, שהרי גם השיעור שאמרו חז"ל שכל אמתא בריבועא אמתא ותרי חומשא באלכסונא אינו מדוייק וההפרש הוא אחד מחמשים, וכן כתבו בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל [הליכות שלמה תפילה פרק ד]. אמנם מסתבר שאם למראית העין בשיעור זה יראה שהוא כמלבן ולא כריבוע אין להכשיר, ועיין בספר זכרון אליהו.

וז"ל החזו"א [או"ח סי' קלח ס"ק ד] במה שהקשו וכו' י"ל דמצינו כיו"ב בריבוע יתר על העיגול ובאלכסונא תרי חומשא שזהו בכלל שיעורים, וניתנה ההלכה לחשוב בקירוב, שלא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן את הבריות ולדקדק בצואותיו ית' לקבלת מלכותו ית' וגם לקיום חכמת התורה הכלולה בכל דיני המצוה ולסוד הפנימיות, ולכל הני אינו מפסיד אם הקביעות של גבולי הצמצום יהיה בקירוב כדי שיוכלו לקיים מצוות המעשיות גם חלושי הדעת.

14. אמנם אם אינו מוסיף טיח שיש בו ממשותת הורה החזו"א [ארחות רבינו ח"א עמ' לג] בתפילין שהיתה להם פינה אחת עגולה במקצת להשחירה כמה פעמים עד שתהיה מרובעת.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף מ

האם הבתים צריכים להיות שחורים

בגמ' מנחות דף לב. איתא רצועת שחורות הלכה למשה מסיני, ולא נתפרש בגמ' דין זה על הבתים. ונחלקו בזה הראשונים:

- א. דעת רוב הראשונים, תוס' [מנחות דף לה. ד"ה רצועות], הרא"ש [סי' ח], הרמב"ם [פ"ג הי"ד] והאגור בשם הרשב"א, דאין הבתים צריכים להיות שחורים מן הדין, אך הוסיף הרא"ש דמ"מ נכון הוא שיהיו הבתים שחורים כהרצועות.
- ב. תוס' [שבת דף כח: ד"ה תפילין] בשם ר"י, וכן הביא המרדכי בהלך"ט בשמו, נקטו שממשמעות הגמ' [שם] מוכח שגם הבתים צריכים להיות שחורים. וכן הוא פשטות לשון הירושלמי [פ"ד מגילה ה"ט], והובא בשו"ת משכנות יעקב [או"ח סי' מה], עיי"ש דאיתא תפילין מרובעות שחורות הלכה למשה מסיני.

והשו"ע [סעיף זה] כתב דמצוה לעשותן שחורות, דפסק כרוב הראשונים שאין זה לעיכובא. אמנם הב"ח והא"ר החמירו אף בדעיכוד [אלא א"כ אין לו תפילין אחרים], וכן משמע בביאור הגר"א, וכן החמיר בשו"ת משכנות יעקב [או"ח סי' מה], וגם המשנה ברורה הביא דיש מחמירים.

ונפק"מ בזה אם הושחרו הבתים ע"י גוי או שלא לשמה, דלפי רוב הראשונים אין בזה פסול, משא"כ לפי הסוברים שהבתים צריכים להיות שחורים מן הדין יהיה בזה פסול.

מיח שחור המודבק על הבית

האחרונים נחלקו אם אפשר להשחיר את הבתים ע"י מיח שחור. דעת הגודע ביהודה [שו"ת או"ח סי' א] דכשר כיון שהמיח בטל אל הבית, ולכן אין בזה חסרון, שאין הבית החיצון רואה את האויר, וגם לא שייך לאו דבל תוסיף בהוספת המיח כיון שיש כמה דיעות שבעינן בתים שחורים, וא"כ כל מה שמוסיף ומהדר בשחרות ה"ז עדיף, ולכן מיח זה אינו תוספת [וגם הדיו שצובעין בו יש בו מעט ממשות]. והוסיף הנוב"י דאפשר שיש להקפיד שלא יהא המיח הזה עבה מהעור, שלא יהא טפל חמור מן העיקר. ועוד כתב דיש להקפיד על ריבוע הבתים שיהא בהעור עצמו ולא ע"י המיח.

הנשמת אדם [כלל יד] האריך לחלוק על דברי הנוב"י, ועיקר טענתו היא דכשם שמצינו בדיני טומאה וטהרה שבכלים המצופים אולינן בהם בחר הציפוי, והכלי טפל להציפוי שלו, כן הוא גם בבתים של תפילין, וכמו שנתבאר בגמ' ובשו"ע [סעיף מה] שאם ציפה את הבתים בזהב ה"ז פסול, ה"ה נמי אם ציפה במיח הזה. עוד כתב הנשמ"א דיש בזה חסרון שהבית החיצון אינו רואה את האויר. עוד טען דהמיח מכסה את האות ש' שע"ג הבית. [והנוב"י לא חשש לטענה שהבית בטל לציפוי, ולגבי הברייתא דציפן זהב האריך שאין הביאור שציפה את הבתים בזהב אלא שציפה את הפרשיות בזהב, והיינו שעשה בתים מזהב. והנשמת אדם האריך בזה, וגם כתב דבריו לבעל הבית מאיר והסכים עמו דציפן זהב קאי על הבתים וממילא יש לפסול במיח הנ"ל].

ביאורים והערות

15. המקור לפסול כשאין הבית החיצון רואה את האויר הוא בגמ' [סנהדרין דף פט.]. עיי"ש שאמרו לענין לאו דבל תוסיף בתפילין דאם עשה תפילין של ד' בתים והניח לידו בית אחד נוסף, אין כאן לאו דבל תוסיף כיון דכל חד לחודיה קאי, ואי מיירי שעשה חמשה בתים ה"ז פסול מטעם אחר, דאמר ר"ז בית החיצון שאינו רואה את האויר פסול.

קנין הלכה

מראי מקומות

בענין החרין שבין הבתים של ראש

בבריתא [מנחות דף לד:] איתא כותבן על ד' עורות ומניחן בד' בתים וכו' ואם אין חריץ ניכר פסולות. ופירש"י שעשה מחיצות מבפנים אך אין החרין שבין בית לבית ניכר מבחוץ.

ולחלן [דף לה.] אמר אביו ש"ן של תפילין הלכה למשה מסיני וצריך שיגיע חריץ למקום התפר, רב דימי מנהרדעא אמר כיון דמונכר לא צריך. ונחלקו הראשונים בביאור דברי אביו:

א. רש"י והרמב"ם [פ"ג הי"א] וספר התרומה [ס' רי] מפרשים דקאי על החרין שבין בית לבית, ואמר אביו שהחרין הזה צריך שיגיע עד בית המושב של התפילין והיינו עד התיתורא, שהוא מקום התפר.¹⁶ וכן פירש הרמב"ם [פ"ג הי"א] והערוך ופסקי הרי"ד.

ב. בערוך [ערך חריץ א] ובאו"ז [ס' תקנח] פירשו ג"כ שהכוונה להפסק שבין הבתים, אך מדבריהם משמע שהכוונה למחיצות שבתוך הבית, ועליהן נחלקו אביו ורב דימי, שאביו הצריך שיגיעו עד התיתורא, ורב דימי נקט דדי בזה שהמחיצות ניכרות וא"צ שיגיעו עד התיתורא.

ג. בעל העיטור ורבינו שמחה [מובא באו"ז] פירשו דהחרין היינו המושב התחתון של השי"ן, שלפי אביו צריך להגיע עד מקום התפר דהיינו עד התיתורא, והרא"ש הביא את פירוש רש"י ואת פירוש בעל העיטור. [ובפסקי הרא"ש שנדפסו סביב הרי"ף הסכים לבעל העיטור, אמנם לענין מעשה נקטו הרא"ש ועוד ראשונים לחוש לשני הפירושים].

להלכה: הרמב"ם פסק שלכתחילה צריך החרין להגיע עד מקום התפר, אך לענין דיעבד די בזה שיהיה החרין ניכר באופן שניכרים ד' ראשים, ואם אינו ניכר כלל הרי זה פסול.

נתינת דבק בין הבתים

כתב החי"א אדם שהמקילים לעשות בתים ע"י דיבוק כמה עורות יזהרו שלא ידיבוק לגמרי את הבתים זה לזה, דכיון שע"י הדיבוק נראה הכל כבית אחד והוי זכרון אחד, ה"נ הדיבוק מבטל את חילוק הבתים זה מזה והוי הכל כבית אחד. אך אם שייר מלמעלה מקום שבו לא נתן דבק, ה"ז כשר לפי מש"כ הרמב"ם שבדיעבד די בזה שהחריצים ניכרים זה מזה. והוסיף הביה"ל [ד"ה חריץ] שבתשובת חת"ס [או"ח ס' ה] משמע דלא מהני אפילו אם החריצים ניכרים.¹⁷

סעיף מא

בגמרא לא נתפרש שיעור רוחב הבתים של ראש, והרא"ש [סוף הלכות תפילין] הביא מספר שימושא רבא ששיעור התפילין הוא ב' אצבעות על ב' אצבעות, וכתב הרא"ש [סוף הלכות תפילין בסדר תיקון תפילין] בקצרה דטעמו ממה שנאמר בגמרא שבת [דף סג:] לגבי הציץ שעל מצחו של כהן גדול ששיעורו ב' אצבעות והיה מונח במקום תפילין,¹⁸ ואמרו בגמרא [ערכין דף ג:]

ביאורים והערות

16. רש"י [דף לה.] לא כתב דצריך שהחרין יהא ניכר מבחוץ, אך לכאורה כוונתו להיכר מבחוץ כשם שלעיל [דף לד:] כתב חריץ ניכר מבחוץ וכן מבואר בספר התרומה.

17. החת"ס נקט לעיקר שדיבוק לא מהני לעשותו כעור אחד ואין לעשות בתים אלא מעור אחד ממש, ולכן לשיטתו הדיבוק בין הבתים אינו גורע כלל, אך הוסיף שאלו הנוהגים לעשות הבתים על ידי דיבוק עורות וגם מדביקים את הבתים זה לזה, ממ"נ אינם יוצאים ידי חובה. [ומש"כ הביה"ל שבת"ס משמע דלא מהני אפילו בחריצים ניכרים, אין הדברים מפורשים שם, ואולי מזה שלא נתן עיצה שלא להדביק לגמרי, אמנם לכאורה אין זה דיוק שהרי החת"ס סבר דדיבוק לא מהני כלל, וצ"ע].

18. מה שכתב הרא"ש בפשיטות שהציץ היה מונח במקום הראוי להניח תפילין צ"ע מקורו, ובגמ' שבת [דף סג:] לא נתפרש בזה דבר. ועיין בתוס' עירובין [דף צה: ד"ה מקום] שכתבו בדרך ספק "ודומה דציץ היה במקום הראוי להניח תפילין", והוסיפו התוס' דאף שכתוב

קנין הלכה

מראי מקומות

ששערו של הכה"ג היה נראה בין הציץ ובין המצנפת ששם מניח תפילין, ומסתמא גם מקום התפילין היה ב' אצבעות כמו הציץ. הרא"ש עצמו [שם] כתב שבגמ' [עירובין דף צה:] מוכח ששיעור התפילין רחב יותר מאצבע, שהרי בגמ' [שם] מבואר שיש מקום בראש [ממקום צמיחת השערות עד מקום שמוחו של תינוק רופס] להניח ב' תפילין. ולכן לדעת ר"ג המוצא תפילין בשדה מכניסן שנים שנים, ואילו היה מקום לשלש זוגות היה מכניס שלשה שלשה. והרי הציץ היה מונח במקום הנחת תפילין ורחבו ב' אצבעות, ואת"ל שתפילין רחבות אצבע כשרות, א"כ במקום הציץ יש מקום לשני זוגות דשיעורם ב' אצבעות, ועוד יש מקום להנחת תפילין, ונמצא שיש מקום לג' זוגות תפילין, ומוכח מזה ששיעור התפילין גדול יותר מאצבע.

ועיין בביה"ל [ד"ה אורך] שכתב דעכ"פ מוכח מהגמ' דלא יתכן שיהיו תפילין קטנות כשרות בגודל מסויים, וגם יהיו תפילין גדולות פי שלשה מהקטנות שגם הם יהיו כשרות, כגון אם השיעור הקטן ביותר הכשר לתפילין הוא אצבע ומחצה, לא יתכן להכשיר גם תפילין ששיעורן ד' אצבעות ומחצה, אלא אם התפילין כשרות באצבע ומחצה, על כרחנו שתפילין של ד' אצבעות ומחצה אינן מונחות במקום תפילין אלא חורגות ממנו, שאם לא כן למה בעירובין [דף צה:] לא אמרו שיכניס ג' תפילין קטנות.

כתבו הפוסקים שכל השיעורים שנאמרו בתפילין כוללים את התיתורא והמעברתא, שאל"כ אין מקום להניח בראש ב' זוגות זה אחר זה.

להלכה: כתב השו"ע שאין שיעור מחייב לגודל התפילין.

וכתב המשנה ברורה [ס"ק קפט] שנכון לחוש לדברי הגאונים לעשות את התפילין [עם התיתורא] בשיעור ב' אצבעות, ולענין תפילין בשיעור אצבע כתב המשנה"ב בשם ספר עולת תמיד דפסולות, וכ"כ בספר ביאור מרדכי, וזה חשבונו של ר"י המובא ברא"ש שהובא לעיל].

סעיף מב

מקור הדין של ש' של תפילין הוא בגמ' מנחות דף לה., דאמרו ש' של תפילין הלכה למשה מסיני. ומבואר ברמב"ם [פ"ג ה"א] דהללמ"ם היא לעשות ש' מימין ומשמאל.

וכתב הפמ"ג דמשמע בפוסקים דאם חיסר אחת מהן ה"ז פסול בדיעבד.

ועשיית ש' אחת של ג' ראשים וש' האחרת של ד' ראשים מקורה בשימושא רבה ובביאור הרא"ש וברמב"ם [פ"ג ה"ב] ושאר הראשונים, וכתבו הפוסקים דאם החליף את מקום השיני' ועשה של ד' ראשים בימין המניח אין זה מעכב בדיעבד. [ולא נתפרש מה הדין אם עשה את ב' השיני' בש' של שלשה ראשין או שניהם בארבעה, האם זה מעכב בדיעבד].

טעם הש' של ד' ראשים

הב"ח הביא הגהה של נקדן אחד בספר הסמ"ג שכתב שהש' של ד' ראשים הוא כנגד הכתב שהיה על הלוחות, דהכתב שע"ג הלוחות היה ע"י חריתה מעבר לעבר [ולכן אמרו דמ' וס' שבלוחות בנס היו עומדים] ונמצא שהאותיות היו ע"י אויר, וה"ל כאן כשעושה ד' ראשים יש ביניהם ג' אוירים והם הש' שרומזו לכתב הלוחות. וכתב הב"ח דלפי"ז יש להקפיד שלא יגעו היודין שבתוך

ביאורים והערות

בתורה שהציץ היה על מצחו, מתרגמינן בין עינוהי, וגם בתפילין כתוב בין עיניכם. [וברש"י (זבחים דף יט.) איתא שהציץ היה על מצחו. ועיין בתוס' (סוכה דף ה. ד"ה ואל) שנקטו שהציץ היה מונח על מצחו וסתם מצח רחב ב' אצבעות, ובשם הריב"א הביאו שהציץ היה על ראשו].

קנין הלכה

מראי מקומות

השין בבסיס הש', כדי שהאזורים יהיו מחוברים ותהיה צורת ש' שלימה מהאזורים האלו. אך המג"א [ס"ק נט] כתב דנראה שהנקדן המציא טעם זה מעצמו. ובזה יש טעמים אחרים לד' ראשים, ולכן כתב המג"א שאין לזון ממנהג אבותינו שהיודין ש' שבש' מחוברים לבסיס, וכתב דכן משמע גם ברמ"א. ועיין בבית"ל [להלן סעיף מג ד"ה וכן] שכתב דמשמע בחיי אדם שמסופק אם הלכה כהב"ח או כהמג"א, ולכן כתב שאין לפסול בדיעבד אם לא הגיעו היודין אל מושב השי"ן.¹⁹

כתב הב"י בשם הארחת חיים שהש' בא לרמוז על ג' מאות ימים בשנה שמניחים בהם תפילין. וכתבו האחרונים שאין המספר מדויק אלא בקירוב, ועיין ט"ז שכתב רמזים אחרים לאות ש'.

כתיבת הש' ע"י חק תוכות

הראשונים נחלקו אם מותר לכתוב את הש' ע"י חק תוכות, כגון שהוא לו דפוס שחקקה בו אות ש' וילחץ על העור ותיווצר צורת ש':

- א. הארחת חיים כתב בשם רבינו יונה והרשב"א שיוהר שלא יעשונו בדפוס, דהוי חק תוכות.
 - ב. הב"י כתב שמוזה שהרמב"ם והרא"ש לא הזהירו על כך חזו"ן דס"ל שחק תוכות כשר, וכן כתב הדרכי משה בשם האו"י [ח"א תקסג]. ובההג"ה בברוך שאמר כתב בשם רבינו שמחה שאין לשנות ממנהג אבותינו שעשו ע"י קמט ולא ע"י דפוס, אבל אם עשו בדפוס או אף כתב בדיו שחור אות ש' ע"ג בית לבן, אין בדינו לפסולו.
- ובשו"ע לא פסק בזה הלכה להדיא, רק כתב שהלכה למשה מסיני שיעשה כמין ש' בולטת מקמטי העור, ולשון זה משמע שמקמט העור בידיו ולא ע"י חק תוכות.

עשיית הש' ע"י דפוס שאות ש' שבו בולטת

כגמ' [גיטין דף כ.]. מבואר שאם מניח טס של מתכת ונותן מתחתיו דפוס בולט ה"ז כשר, כיון שהבליטה של הדפוס עושה את עצם האותיות ואין כאן חק תוכות אלא חק יריכות, והמג"א [ס"ק נז] הביא גמרא זו, אך כתב שאולי בעור שאני שהוא רך ויתכן שגם סביב האות נדחת ע"י הדפוס, ויש בזה חשש חק תוכות, ועוד דהט"ז [יו"ד ס' רעא] הסתפק אולי דפוס הוי כחקיקה. אמנם הרמ"ע מפאנו כתב שעדיף לעשות את השי"ן ע"י דפוס בולט, שבוה יוכל לעשות את האות ש' בצורה שלימה ומדויקת על כל חלקיה.

הדיבוק אות ש' לבית

כתב רע"א [שו"ת ח"א סי' יא] דיש לפסול תפילין שהאות ש' אינה מגוף הבית רק הודבקה אליו. והטעם משום שברמ"א [אבה"ע סי' קכה] מבואר שדיבוק הוי ספק חיבור ולא חיבור ברור, והעתיק המשנ"ב [ס"ק קצב] את דבריו. והקשה החזו"א [סי' יא ס"ק ח] דהא לעיל פסק המשנה ברורה [ס"ק קעב] שדיבוק כשר לעשותו עור אחד, וא"כ ה"נ הדיבוק מחבר היטב את הש' אל הבית.

ביאורים והערות

19. ועי"ש בבית"ל שכתב נפק"מ נוספת בין הב"ח לבין המג"א, דלפי הב"ח שהלך בשיטת הנקדן שעיקרה של הש' בד' ראשין הם האזורים שבין היודין, אזורים אלו אין להם צורת י' וכן לד' היודין אין צורת יו"ד, דאינם אלא קוים בעלמא שמביניהם נוצרים אזורים בתמונת ש', אבל לפי המג"א י"ל דצריך יודין ממש עם ראש של יו"ד ולא סגי בקוים בעלמא.

ונקט הבית"ל [ד"ה צריך] שלפי המג"א יש לפסול אם הש' כתובה בקוים פשוטים, דבעינן צורת אות, ולפי הב"ח, עכ"פ בשי"ן של ד' ראשים סגי גם בקוים פשוטים בלי ראשים.

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב ליישב דמ"מ אפשר שהאות ש' צריכה להיות מחוברת טפי, ועכ"פ אין לחדש דברים כאלו, ומתוך שלא נהגו כן בדורות הראשונים ה"ז כהוראה לאיסור.

סעיף מג

סעיף זה הוא פירושם של בעל העיטור ורבינו שמחה במימרא דאבידי בגמ' מנחות דף לה, דאמר שצריך שיגיע חריץ למקום התפר, ובו ביארו דחריץ היינו הקצה המחודד של מושב הש'. [ועיין לעיל סעיף מ שהובאה מחלוקת הראשונים בביאור דברי אביי].

וכתבו הפוסקים שאין זה מעכב, ובדיעבד התפילין כשרות גם אם לא הגיע קצה מושב הש' אל התיתורא.

כתב הרמ"א שלא ימושך הש' הרבה [פי שלא יהיו שולי הש' למטה במקום שהתיתורא מכסה אותה], שגם שולי הש' יהא נראה על התפר. וכתב המשנה ברורה [ס"ק ר] שבדיעבד אם נכנס לתוך התיתורא עד שלא נראה צורת ש' כראוי, צ"ע אם כשר. [והביה"ל ציין לספר עבודת היום שכתב להכשיר, וכתב הביה"ל שאינו יודע מנין לו להכשיר, ואולי מיירי שרק מקצת חודו נכנס לתיתורא וצ"ע].

סעיף מד

בגמ' [מנחות דף לה]. איתא אמר רב חננאל אמר רב תיתורא דתפילין הלכה למשה מסיני, אמר אביי מעברתא דתפילין הלכה למשה מסיני. [הרמב"ם (פ"ג תפילין ה"א) מנה שמונה הלכות למשה מסיני בתפילין ולא מנה בתוכן תיתורא].

אם הבית והתיתורא צריכים להיעשות מעור אחד

א [כתב הרא"ש [הלכות תפילין סי' ז] דמלשון רש"י בתיאור אופן הכנת הכתים של התפילין, נראה דס"ל שהבית והתיתורא צריכים להיעשות מעור אחד, [וכן משמע מלשון הרמב"ם].

ב [אמנם הרא"ש כתב דהעולם לא נהגו כן, לפי שעור הכתים רך ועור התיתורא עב וחזק, וכן כתב המרדכי.

להלכה: בשו"ע משמע שפסק כרוב הראשונים שגם כאשר אינם מעור אחד ה"ז כשר, אך כתב המשנה ברורה [ס"ק רא] שאם אפשר טוב להדר שיהיה הכל מעור אחד. [אך בודאי אין לומר שזה מן הדין, ודלא כדמשמע במהריק"ש שהובא ברע"א].

התיתורא צריכה להיות מרובעת, וכיון שמצד אחד היא נמשכת ונכפלת לצורך יצירת המעברתא, עושים חיתוכים משני צידי המעברתא שמהם ניכר ריבוע התיתורא.

כורכין את הפרשה מסופה לתחילתה כדמצינו במזוזה שכורכה מאחד כלפי שמע. וכתב הרמב"ם [פ"ה ה"ח] שהטעם כדי שיהא הקורא יכול לקרוא את הפרשה מיד עם פתיחתה.

המקור להא דהתפילין נכרכות בשער בהמה טהורה הוא בגמ' [שבת דף קח:].

עטיפת הפרשה בקלף

בירושלמי [פ"ק מגילה ה"א] איתא הלכה למשה מסיני וכו' וטולין במטלית, והרמב"ם [פ"ג ה"א] פירש שאם לא כרך את הפרשיות במטלית ה"ז פסול, והרא"ש [סי' ח] הביא מהשימושא רבא שכורך קלף על הפרשה, וכתב על זה דשמא איירי בשל יד שעשאן בארבעה עורות דאיתא בגמ' שעוטף הכל בקלף אחד וה"ז כמו בית אחד. ובסדר תיקון תפילין בקצרה כתב הרא"ש דבירושלמי שכתב דטולין במטלית קאי על מקרה שנעשה קרע בקלף, ולמעשה נהגו כהשימושא רבא לעטוף כל פרשה בקלף.

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב המג"א [ס"ק ס] שבדיעבד יש להכשיר אם לא כך בקלף ואין לו תפילין אחרים, וכתב הא"ר שגם יברך על התפילין, והובא בבית"ל [ד"ה וכו'].

כתב הפמ"ג שאם אין לו קלף מותר לעטוף בבגד כמבואר בירושלמי שטולה במטלית, והובאו דבריו במשנ"ב [ס"ק רה]. [אמנם ציין המשנ"ב להגר"א שגרס בירושלמי הטולה בקלף ומטלית ופירש דהיינו במטלית העשויה מקלף].²⁰
בענין הכריכה בשיער כתב רש"י [שבת דף כח:] דהיינו שקושר בשיער. ובספר תיקון תפילין [הודפס עם ספר ברוך שאמר] כתב שכורכים כמה פעמים את הפרשה עד שהשיער עומד בלי קשירה ואינו נפתח, וכן נוהגים.

סעיף מז

מקור הדין הוא בברייתא מנחות דף לד:, עיי"ש דאיתא הא כיצד כותבין על ד' עורות וכו' אם כתבן בעור אחד והניחין בד' בתים יצא, וצריך שיהא ריוח ביניהן דברי רבי, וחכמים אומרים אינו צריך, ושזין שנותן חוט או משיחה ביניהן.
הראשונים והפוסקים נתקשו כיצד יתכן שד' הפרשיות הכתובות על עור אחד יהיו נתונים בד' בתים נפרדים, ונאמרו בזה כמה אופנים:

- א. ברש"י הנדפס לפנינו [ד"ה וצריך הובא בב"י ובמ"ז (ס"ק לו) ובמג"א (סוס"ק סב)] כתב שלאחר שכתבן בעור אחד חתך את העור מלמעלה כמין ד' אצבעות, ונשאר חיבור מלמטה, ובאופן זה יתכן שיתן את הפרשיות זקופות כל אחת בבית בפ"ע.²¹ אמנם השיטה מקובצת מחק תיבות אלו שחותך העור מלמעלה, וגם ברש"י על הרי"ף ליתנהו.
ב. בעל העיטור [הובא בבית"ל] כתב שמהדין הזה אפשר ללמוד שאין זה לעיכובא שיהיו הפרשיות מונחות בזקיפה, אלא באופן זה מונחות הן בשכיבה, וכן כתב הב"י בשם מהר"י בן חביב.
ג. הדרכי משה [ס"ק כ] כתב דבאופן זה צ"ל שאין הפרשיות כתובים לא לאורך הקלף כרגילותן אלא לרוחבן, ולכן כאשר מקפלן ליתן כל אחת בבית נפרד נמצא שהפרשיה עומדת בזקיפה. וכתב המג"א [ס"ק סד] שלפי ציורו של הדר"מ צ"ל שהפרשיות כתובות באופן שסופה של פרשת קדש אינו סמוך לראשה של פרשת והיה כי יביאך הכתובה אחריה, אלא לסופה של הפרשה הזו, כדי שיהיו שתיהן מונחות בזקיפה כל אחת בבית אחר, וכן סוף פרשת שמע אינו סמוך לתחילת פרשת והיה אם שמוע אלא לסופה.

כתב המ"ז [סוס"ק לו] דאף שבאופנים האלו דאין הפרשיות נגללות כלל אין בזה קפידא לדינא.
עוד הוסיף שם המ"ז דאף שההפסק בין הבתים אינו מוגיע עד מקום התפר עם התיתורא, מ"מ ה"ז כשר, דקיי"ל כרב דימי דאמר דכיון שניכר החר"ץ שבין בית לבית סגי בזה, ודלא כאב"י [כמבואר לעיל סעיף מ].

ברברי השו"ע ובלבר שיהא חוט או משיחה בין בית לבית²²

הראשונים נחלקו אם מה שאמרו בברייתא דף לד: [הובא בתחילת הסעיף] קאי דוקא אם כתב את ד' הפרשיות של ראש בעור

ביאורים והערות

20. ועיי"ש בהגר"א שמצא סמך לזה שהפרשיה עטופה, מהגמ' [שבת דף עט:] שנחלקו איזה חלקים בתפילין מטמאין את הידים [כדין כתבי הקודש], ואמר ר' זכאי דטהור עד שיגע במזוזה עצמה, דתיבת עצמה מיותרת, ומוכח שהפרשה עטופה בקלף או מטלית.
21. והמ"ז [ס"ק לו] פירש דברי רש"י דלא מיירי שחתך בין הפרשיות, אלא שהיה גליון רחב מעל הפרשיות וחתך בו כנגד סופי הפרשיות, ותחב את ראשי הגליון בד' בתים, וכיון שההפסק בין הבתים מכון כנגד בין הפרשיות, הרי זה כאילו כל פרשה מונחת בבית נפרד.
22. לשון הרמב"ם והטור והשו"ע הוא שהחוט מבדיל בין בית לבית, אך בגמ' [דף לד:] הלשון הוא שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת, ומשמע שהחוט מבדיל בין הפרשיות.

קנין הלכה

מראי מקומות

אחד או דבכל תפילין של ראש בעינן חוט ומשיחה:

א. תוס' [מנחות דף לד: ד"ה ושויין], הרא"ש, בעל העיטור, פסקי רי"ד, סמ"ק [סי' קנד] והכל בו סוברים שמן הדין אין צריך ליתן חוט או משיחה אלא בכתבן בעור אחד.

ב. הרמב"ם [פ"ג הי"א], ספר התרומה [ופירש כן גם סה"ת בדברי השימושא רבא], ספר תיקון תפילין והנימוקי יוסף נקטו שדין זה נאמר בכל תפילין של ראש.

ולדעת האו"ז [סי' תקסב] והאגור [סי' עא] בשם ר"י חסיד, וכן כתב הנמוקי יוסף והאשכול [אלבק עמ' 223] החוט הזה העובר בין בית לבית הוא הנקרא בשם מעברתא, ועליו אמרו שהוא הלכה למשה מסיני.

טעם העברת החוט בין בית לבית

א [הרמב"ם פ"ג הי"א] כתב שמטרת החוט הוא להבדיל בין בית לבית.

ב [לפי הראשונים הסוברים שדין זה נאמר רק בשנכתבו ד' הפרשיות של ראש בעור אחד, החוט ניתן כדי להבדיל בין הפרשיות, וכלשון הברייתא שנותן חוט או משיחה בין כל אחת ואחת, ולסימן שכל אחת ניתנת בבית נפרד. [והנה לכאורה אין ניכר הפסק בין הפרשיות אלא אם החוט יהא נתון בתוך התפילין ומבדיל בין פרשה לפרשה, אבל הרא"ש ופסקי הרי"ד כתבו שמעבירים את החוט בין בית לבית, אף שהם סוברים שדין זה נאמר רק כאשר כתב את כל הפרשיות בעור אחד].

ג [בספר האשכול, וכן בנוסח שהביאו ספר התרומה והמרדכי בשם הגאונים כתבו שהחוט הזה מחבר את הבית לתיתורא, [ובסה"ת ובמרדכי הוסיפו גם את הטעם של הבדלה בין הבתים].

להלכה: כתב השו"ע את דין העברת החוט בין בית לבית שתי פעמים, האחת בסעיף זה והאחרת להלן סעיף נא, וכתב הט"ז [ס"ק לח] שבנידון של סעיף מז שכתב את ד' הפרשיות של ראש על עור אחד, העברת החוט מעכבת בדיעבד, וכלשון השו"ע ובלבד שיעביר וכו', משא"כ בשאר תפילין של ראש נקטינן לדינא שהעברת החוט היא רק לכתחילה.

תפילין של יד

בגמרא [מנחות דף לד:]: איתא ת"ר כיצד כותבין תפילה של יד כותבה על עור אחד, ואם כתבה בארבע עורות והניחה בבית אחד יצא, וצריך לדבק [פירש"י בתפירה או בדבק] שנאמר והיה לך לאות על ירך, כשם שאות אחת מבחוץ כך אות אחד מבפנים דברי ר' יהודה, ר' יוסי אומר אינו צריך [לדבק].

עוד הובא שם שאם יש לו ב' תפילין של ראש ואין לו תפילה של יד טולה עור על אחת מהן ומניחה. [פירש"י על הבתים מכסה עור אחד וגראין בבית אחד].

וקי"ל להלכה כר' יוסי [וגם ר' יהודה חזר בו כמבואר שם בגמרא] ולכן א"צ לדבק. אמנם הב"י הביא את דברי האגור בשם מהר"ם שהצריך לדבק, וכתב הרמ"א שהמנהג לדבק. [ובבהגר"א כתב שר' יוסי הכשיר רק בדיעבד, אך לכתחילה גם הוא מצריך לדבק].

וכתב הברכי יוסף בשם שו"ת בית יהודה [והובא בשע"ת] דאם כבר כתב ד' פרשיות נפרדות לצורך תפילין של יד, ה"ז דיעבד ורשאי להניחם לכתחילה אם ידיקם קודם, והובא במשנה ברורה [ס"ק רט].

וכתב הרמ"א "שיזוהרו" לדבק בדבק כשר, אמנם בדרכי משה [ס"ק כא] כתב בשם ספר ברוך שאמר "שהמנהג" לדבק בדבק כשר. ודבק כשר היינו מבהמה טהורה, כן כתב המג"א.

קנין הלכה

מראי מקומות

וכתב המשנה ברורה [ס"ק ריט] בשם הפמ"ג שאין זה מעכב, דכיון שמעיקר הדין א"צ דבק אין זה פוסל גם אם הדבק אינו מן המותר בפך.

ונחלקו האחרונים בדבק העשוי מדבר שאינו מאכל כלל, [וכן בכל דבר שאמרו בזה שצריך מן המותר בפך ואין בו הלכה שצריך להיות דוקא מבהמה וכיו"ב], האם הא דבעינן מותר בפך היינו שצריך להיות ממין הנאכל ולא בדבר העשוי מהאדמה או מעצים, או שבא רק לאפוקי דלא יהא מבהמה טמאה:

א. הנודע ביהודה [סי' א] נקט שבאו רק למעט מין בהמה טמאה, אבל מין אחר כשר אף שאינו אוכל [כגון זהב וכיו"ב].²³ וכן הוכיח החזו"א [או"ח סי' יא ס"ק ט] מהגמ' [מכות דף יא]. שמבואר דחומי פשתן אין בהם חסרון של מין המותר בפך.

ב. הנשמת אדם [כלל יד אות ג ד"ה ומעתה] וכן החתם סופר [בהגהתו על קסת הסופר סי' ג סעיף ו] כתבו שצריך דוקא מין הנאכל.

בברי השו"ע והוא שיטלה עור על ארבעה בתים

כתב בהגהת רע"א בשם הדרישה [ס"ק ח] דמליית עור מהניא דוקא אם מתחילה עשה את הבתים לצורך של ראש, ואח"כ הוצרך לשל יד, אבל אם מתחילה עשה ד' בתים לצורך של יד ע"מ לטלות עליהן עור, הרי זה עשייה שלא כדין ולא מהני. עור כתב דלא מהני לטלות עור אלא לזמן מה מחמת הדוחק, אבל אסור להניחן כך מוטלין בעור. ומשמע מזה שבדין זה של מליית עור אין צריך שיבטל את העור העליון אל הבית של ראש, אלא די בכיסוי, אף שהוא עראי.

סעיף מח

המקור לפסול במקרה שציפה התפילין בזהב הוא במשנה מגילה דף כד: ובגמ' סנהדרין דף מח:.. ועיין בב"י שהביא שהמרדכי דן והסתפק בביאור הדברים:

א. בתחילה פירש המרדכי דציפן זהב פירושו שציפה את הפרשיות בזהב, והיינו שעשה בתים מזהב, וכן הא דטלה עליהן עור של בהמה טמאה היינו שעשה הבתים מעור של בהמה טמאה. וכן לשון הטור או שעשאן [פי' את הבתים] מעור בהמה טמאה. וכתב הב"י דלפי פירוש זה מתבאר שאם עשה בתים מעור בהמה טהורה, ואח"כ ציפה בזהב או טלה עליהן עור בהמה טמאה, ה"ז כשר.

ב. אח"כ חזר בו המרדכי ופירש דטלה עליהן עור בהמה טמאה היינו שהבתים היו מעור בהמה טהורה, ואם טלה עליהן עור בהמה טמאה וכן אם ציפן זהב ה"ז כשר. וכתב הב"י דכן פירש בספר התרומה [סי' רח], וכן נראה מהרמב"ם [פ"ג הט"ו].

ולכן השו"ע פירש כמסקנת המרדכי שציפה את הבתים בזהב או בעור בהמה טמאה.

בשו"ת נודע ביהודה [או"ח סי' א] האריך לומר שכל הראשונים פירשו דציפן זהב היינו שעשה בתים מזהב ונתן בהן את הפרשיות, דלא כהטור והב"י, אך אם עשה בית מעור וציפהו זהב או כל חומר אחר ה"ז כשר, ובלבד שישארו השיני"ן שע"ג העור בולטין וגראין לחוץ.

עוד הוסיף הנוב"י שגם לדעת הטור והשו"ע אין לפסול אלא בציפוי העומד בפ"ע, כגון שקבע טס של זהב ע"ג הבית, אבל ציפוי

ביאורים והערות

23. וכתב הנוב"י דאף שרש"י [מגילה דף כד:] כתב דציפן זהב פסול משום דבעינן מין המותר בפך, וכן כתבו [שם] הר"ן והרע"ב, מ"מ בסנהדרין [דף מח:] כתב רש"י דציפן זהב פסול משום הלכה למשה מסיני.

קנין הלכה

מראי מקומות

העשוי כמין טיח הנמפל לבית אין בו שום פסול.²⁴ [ואין חסרון של בית שאינו רואה את האויר, כיון שהטיח במל אל הבית].
עוד כתב הנוב"י שגם בציפוי העומד בפני עצמו כמין טס, רק זהב חשיב ולא במיל, משא"כ ציפוי אחר שאינו חשוב במל אל הבית.

והנשמת אדם [כלל יד] האריך לדון על דברי הנוב"י וכתב להוכיח דכל הראשונים נתכוונו כהמור דציפן זהב קאי על הבתים, והמעם לפסול הוא כעין הא דמצינו במשנה [פכ"ב מס' כלים] דבכלים המצופים אולינן בהו בתר הציפוי, דהכלי במל לציפוי.²⁵
ועוד כתב דבתפילין של ראש יש חסרון שאין הבית החיצון רואה את האויר, וכתב שגם הבית מאיר הסכים עמו דציפן זהב קאי על הבתים.

ולכן כתב הנשמת אדם שטיח העשוי ע"ג הבתים פסול אם אפשר לקלפו ויהיה כמין נייר דק, והוי בכלל ציפוי שנפסל בברייתא, ורק מה שמוסיפין חומר כדי שיהא ברק יש לומר שאינו פסול בדיעבד כיון שא"א לקלפו בנייר רק לפוררו, ובזה י"ל דעדיין חשיב כעין צבע וחזותא ולא כעין ציפוי. [ודעת הנוב"י היתה דלא נפסל כאן ציפוי אלא כשעומד בפ"ע כגון שקבע טס, ולא כשנתן טיח ע"ג הבית, וכפי שהבאנו לעיל].

והמשנה ברורה [לעיל ס"ק קפה] כתב לפסול בטיח זה כהנשמת אדם והבית מאיר ודלא כהנוב"י, ולגבי החומר הנותן ברק [גלאנין] כתב שגם הפמ"ג לא החמיר בזה.

שו"ע, נתן עליהן עור בהמה טמאה

השו"ע מפרש שגם הסיפא של עור בהמה טמאה קאי על ציפוי שע"ג הבתים, וצ"ל שציפוי זה ניתן לקביעות ואולי גם הודבק, דאין לפסול אם עמף לשעה את הבית בעור בהמה טמאה.²⁶

וכתב המשנה ברורה [ס"ק רכא] בשם הפמ"ג [גדפס באשל אברהם על השו"ע סמ"ח] דאף באופן שעשה חתך באופן שהשינין נראות, מ"מ פסול. מקור הדברים הוא בב"ח, ומעמו של הב"ח הוא דגם כשטולה עליהן עור ה"ז כחלק מעשיית התפילין ובעינן מן המותר בפיך, [הא אם טולה עור כשר ע"ג עור כשר ועושה חתך שדרכו רואים את השי"ן ה"ז כשר].²⁷

סעיף מט

בגמ' שבת [דף כח:] איתא כותבין תפילין ע"ג עור בהמה טהורה וחיה טהורה, והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בנדין, ואם תפר בנדים של בהמה טמאה ה"ז פסול, כן כתב הרמב"ם [פרק ט].

האם הגיד צריך טויה לשמה

כתב המג"א [להלן סוס"ק סו] שהגידים צריכים טויה לשמה, והביא הגר"ז [סעיף עה] את דבריו, והא"ר והמאמר מרדכי והפמ"ג

ביאורים והערות

24. בתוך הדברים כתב הנוב"י דאף ברצועות שיש בהן הלכה למשה מסיני שיהיו שחורות, מאן לימא לן דאם עשה רצועות שחורות ושוב ציפה עליהן זהב דפסולות הן. ודברים אלו לכאורה צ"ע, דפשוט שכשנאמרה הלכה שיהיו הרצועות שחורות הכוונה בזה שהחזותא שלהן כלפי חוץ תהיה שחורה, ואם ציפה זהב על השחורות אין אלו רצועות שחורות.

25. והנוב"י כתב דזה דוקא בכגון שולחן שבמקדש שהשימוש בו הוא ע"ג הציפוי, ולכן יש חשיבות לציפוי, משא"כ בתפילין.

26. ולפי"ז הלשון שטלה עליהן עור בהמה טמאה הכתובה כאן, אינו דומה למה שזכר בדף לד: בתפילין של ראש שטלה עליהן עור והכשירן בזה להיותן של יד, דהתם לא מיירי בדוקא שטלו לקביעות אלא סגי בכיסוי בעלמא.

27. ולכאורה מבואר מזה שהפמ"ג לא חשש בזה להא דאין הבית החיצון רואה את האויר. ויל"ע לפי הנשמת אדם [כלל יד] שהובא במשנה ברורה [ס"ק קפה] שפסל טיח מטעם שאין הבית רואה את האויר, אם יפסול גם כשטולה עור טהור ע"ג הבית.

קנין הלכה

מראי מקומות

פקפקו בזה, וכן כתב רע"א בשם הנזירות שמשון, דכיון שמדינא אין הגידים צריכים טווייה כלל ואם יהיה לו גיד דק יכול לתפור בו כמות שהוא, לכן גם כשעושה הגיד מן העקב וצריך לרכבו ולטוותו, גם אז אין הטווייה לשמה מעכבת, וכן הביא המשנה ברורה [ס"ק רכב].²⁸

סעיף נ

מקור הדין הוא בשו"ת מהרי"ל החדשות סי' קיח, שהובא באגור, והביא הב"י את דבריו. וכתב דהטעם לחוש שמא הם מבהמה טמאה הוא משום דכל קבוע כמחצה על מחצה. ועיין במג"א [ס"ק סו] שהאריך לבאר דהוצרכנו בזה לדין קבוע הואיל ורוב הבהמות הנאכלות אף אצל הגויים הן ממינים טהורים, ועוד האריך לבאר דלא שייך דין קבוע כמחצה על מחצה אלא באופן שהולך לביתו של הגוי לקנות את הגידים, [דאם הגוי יצא לשוק למכור אין זה קבוע אלא אמרינן כל דפריש מרובא פריש], וגם זה דוקא כשירדע שיש בעיירה גוי אחד שמוכר גידים מבהמה טמאה, דאם אין זה ידוע אין כאן קבוע ושוב אולינן בתר רובא.

ומה שכתב המג"א שלא לקנות מהגוי משום דבעינן טווייה לשמה נתבאר בסעיף הקודם.

תפירה בחוטי קלף [מאליאדורש"]

כתב הב"י בשם בעל העיטור דתפירה כשרה גם אם עשאה ע"י חוטים שחתכם מהקלף, וכך גרס בעל העיטור בגמ' [מנחות דף לא:]: לענין תפירת קרע בספר תורה, וכתב בעל העיטור דמסתבר שמותר לתפור ספר תורה בחוטים אלה, אמנם כיון שרוב הפוסקים לא כתבו דין זה, לכן כתב הב"י שאין לתפור בחוטים אלו אלא אם אין לו גידים, שלא להתבטל ממצות תפילין. בשו"ת נודע ביהודה [תניינא סי' ב] פקפק בזה, דקלף עור הוא ולא גיד, ולכן כתב המשנה ברורה [ס"ק רכו] שאין לברך על תפילין אלו.

ולענין חוטים העשויים ממעיים יבשים, כתב הבה"ט [ס"ק סט] בשם שו"ת הלכות קטנות דכשרים, והביא שביד אהרן חלק עליו. ובשע"ת הביא שבשו"ת נודע ביהודה תניינא [סי' ב] כתב שדין זה תלוי בדין חוטי הקלף שנתבאר לעיל שאינו כשר אף לפי הב"י, אלא בשעת הדחק כשאין לו גידים.

סעיף נא

מקור הדין של יב תפירות הוא בטור ובב"י בשם השימושא רבא. וכתב הרא"ש בסדר תיקון התפילין שמקום התפירה הוא בתיתורא [ולא בקצה הבית עצמו], ועדיף שיתפור בסמוך לבית כדי שתהא התפירה מהודקת יפה. וכתב המשנה ברורה בשם האחרונים שבאופן שהבית והתיתורא אינם מעור אחד, צריך שיכלוט עור מהבית כלפי כל אחד מארבעה הצדדים, ותגיע הבליתא הזו עד מקום התפירה, כדי שהתפירה תהדק את הבית עם התיתורא. [והביא שבספר ברוך שאמר פסל תפילין שלא נעשו כך].

חוט התפירה שנפסק

א] אם נפסק החוט לאחר התפירה, לאחר שכבר הניח תפילין כמה פעמים, יתבאר דינו להלן [סימן לג ס"ב].
ב] אם נפסק החוט בשעת התפירה, כתב הב"י בשם הרא"ש דפסול, וכתב על זה "ואיני יודע מנין לו", אמנם בשו"ע הביא דבריו

28. והגידולי הקדש [יו"ד סי' רעא ס"ק י'] כתב דנהי דגידים כשרים גם בלי טווייה כלל, מ"מ כאשר א"א לתקן את הגיד בלי טווייה [כגון בגידים הקשים], חשיבא הטווייה כחלק מתיקון עשיית התפילין ובעינן לשמה.

קנין הלכה

מראי מקומות

בשם יש מי שאומר שיהיו יב תפירות אלו בחוט אחד.
ונחלקו הפוסקים בביאורו:

- א. הט"ז [ס"ק לט] נקט שהריא"ס פסל רק אם לא קשר את החוט השני לראשון, אך אם קשרם הרי זה כשר.
- ב. הב"ח והמג"א [ס"ק סח] פסלו משום שניכר שהחוט אינו חזק וסופו להיפסק עוד, וכל העומד להיפסק כפסוק דמי. וכתב הפמ"ג שאם אין לו גידים אחרים יש לסמוך על הט"ז ולקשור גיד נוסף [ומשמע שיכול גם לברך על התפילין].
- ג. אם מלכתחילה היה החוט קצר, לכו"ע רשאי לקשור חוט אחד ולהאריכו.

האם מותר להדביק התיתורא בדבק, מלבד התפירות

כתב הביה"ל [ד"ה יתפור] בשם אחד הגדולים שהזהיר שלא להדביק התיתורא בדבק קודם התפירה, דכיון שהדבק חשוב כתפירה, נמצא שהתפירה לא הועילה כלום ואין התפילין תפורות אלא מודבקות, וההלכה למשה מסיני לא הכשירה אלא תפילין תפורות. ומשמע מלשונו דאם תפר את התפילין מתחילה, רשאי אח"כ ליתן דבק, דכבר חל שם תפירה על התפילין, והדבק הניתן אח"כ אינו גורע.

והחזו"א [סי' יא ס"ק י] כתב שגם אם נותן דבק אחר התפירה הרי זה מבטל את התפירה, כיון שאינה מועילה עכשיו כלום, שהוא גוף אחד מבלעדיה. ולגבי עצם הדין כתב החזו"א שאינו מוכרע לאיסור, דאפשר שההלכה למשה מסיני פסלה כל החיבורים וחשיב עדיין כמופרד עד שיתפרנו בגידין, אך אין שאר חיבורים כגון דבק מפסידים.

סעיף גב

מקור הדין של קשר של תפילין הוא בגמ' מנחות דף לה::, דאמר ר"י בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני, ופירש"י שישם הרצועות שעל ראשו כעין ד', והוא חלק משם ש-ק-י. ותוס' [מנחות שם ד"ה אלו] וכן בעירובין [דף צו. ד"ה קשר] נחלקו על רש"י ונקטו שאין קדושת השם על הד' ועל ה', ואינם אלא ככל הרצועות שהם תשמישי קדושה ולא קדושה עצמה.

ואמרו בגמ' [מנחות דף לה: ועירובין דף צו.] אמר ר"נ ונוייהן לבר, ובמנחות פירש"י ב' לשונות:

- א. השם יהא נראה מבחוץ, ואולי כוונתו כמו שפירש בעירובין [דף צו.] שהיכר האותיות יהא נראה מבחוץ, [שעשה את הש' בדופן החיצון של הבתים, וה"ה שיראה אות ד' בקשר כלפי חוץ ולא כלפי הראש], וכן פירשו תוס' בעירובין [שם].
- ב. פירוש שני פרש"י דהצד השחור של הרצועות יהא כלפי חוץ ולא תתהפך הרצועה, וכן פירשו התוס' במנחות [שם ד"ה ונוייהן].

צורת הקשר של ראש

- א. הב"י הביא בשם השימושא רבא ובשם הארחות חיים ובשם בעל העיטור את אופן עשיית הקשר של ראש, וכתבו האחרונים דאופן זה יוצר קשר מרובע הנקרא גם קשר פשוט [והוא מקובל בהרבה קהילות].
- ובתרומת הדשן [סי' קעט] הקשה דהיכן יש כאן צורת ד', ונאמרו בזה שני תירוצים באחרונים:
- א. הא"ר הביא מעדני יו"ט שתירץ דאה"נ שהקשר עצמו אין בו צורת דלת, אבל מכח הרצועות שיוצאות ממנו אחת

קנין הלכה

מראי מקומות

כלפי צד שמאל, ואחת כלפי מטה נוצרת צורת ד', וכך הביא המשנה ברורה [סי' כז ס"ק לז]. אמנם בלשון רש"י משמע שהקשר עצמו עשוייה כמין ד'.

ב. בשו"ת ר' ידידיה טיאה וייל [בנו של בעל הקרבן נתנאל] כתב דהקשר המרובע עצמו אפשר לראות בו ד' ע"י שמסתכלים על שלש משבצות בלי הרביעית.

בשו"ת תשובה מאהבה [סי' ריג] על השו"ע [סכ"ז] כתב לחזק את המנהג של הקשר המרובע, וכן כתב בספר תפארת אריה [סי' לב פרק נ אות ג], וכן נהגו התימנים בתימן.

ב] בסוף ספר תיקון תפילין הביא מהר"י בר ברזילי צורת עשיית הקשר, ומשמע שהקשר עצמו עשוי כאות ד', וכן כתב בתרומת הדשן [סי' קעט], והובא בפרישה [ס"ק נו].

ובספר מלאכת שמים [כלל י] וכן בקסת הסופר [סכ"ג ס"ה] כתבו לעשות כמין ד'. ובדברי המשנה ברורה יש קושי, שכתב [ס"ק רלג] בשם הספר תפארת אריה שהמכוון יותר לדינא הוא הקשר שהוא כמין ד', ולא כהקשר שהוא כ"מם" סתומה, וצ"ע שבתפארת אריה כתב איפכא, לחזק את הקשר המרובע.

וכהיום יש בזה מנהגים חלוקים, אך רוב האשכנזים קושרים כמין ד', וכן נוהגים הספרדים ואומרים שקבלה בידם דכן הוא ע"פ האר"י.

קשר כעין י'

הראשונים נחלקו אם אות י' של שם ש-ק-י בתפילין של יד הוא בקשר עצמו, [וכן לשון הרמב"ם פ"ג הי"ג], או ברצועה אצל הקשר כלשון רש"י [שבת דף כח:], והרא"ש [סוף הלכות קמנות של הרי"ף] הביא את ב' השיטות, [ובשיטה השניה שאות י' נראה ברצועה, כתב הרא"ש שחותכין בסוף הרצועה אצל הקשר כצורת י'], וכן הביא הטור בסעיף זה. השו"ע העתיק רק את לשון הרמב"ם שהקשר עצמו הוא כעין י', והמשנה ברורה לא פירש נידון זה.

בדברי הרמ"א שנוהגים להעביר רצועה על הבית של יד

בגמ' [מנחות דף לב.]. איתא מעברתא דתפילין הלפה למשה מסיני, והביאו תוס' [ד"ה מעברתא] והרא"ש [סי' ז] שיש שפירשו שהכוונה לרצועה של עור שהיו נוהגים לכורך על הבית של יד. וכתב הרא"ש [ספר תיקון תפילין] שפירוש זה בתיבת מעברתא אינו נראה, אלא הסופרים נהגו כן מעצמם משום שהתפילין של יד גבוהים וצרים, וכדי שלא יתגדגדו ויתקלקלו כורכים עליהם רצועה לחזקם. וכן כתב הד"מ שראה מנהג זה בכל מקום, ועל זה כתב הרמ"א שנוהגין כן. אך המשנ"ב הביא שהא"ר כתב [בשם המעדני יו"ט] דכיון שהאידנא נהגו הסופרים לעשות את הבתים בצורה שאין קמט על גובה הבית ואין צריך לחזוק ע"י העור, לכן אין נוהגין בזה.

סימן לג

סעיף א

מקור הדין הוא בגמ' מנחות דף לה. דאמר רב הונא תפילין כל זמן שפני טבלא קיימת כשרים. ולפי רוב הראשונים מיירי בציור שנקרעו המחיצות של הבתים של ראש, [ורק לפי הרמב"ם מיירי לענין קריעת התפירות, ויתבאר להלן סעיף ב'].

והעולה מהגמ' הוא דכדי שיוכשרו התפילין שנוצרו בהם קרע בין הבתים בעינן כמה תנאים:

קנין הלכה

מראי מקומות

- א. פני מבלא קיימת, וכפי שיבואר להלן מהו.
- ב. גם אם פני מבלא קיימת אם נקרעו שלשה בתים ה"ז פסול בכל ענין, בין בחדשים ובין בישנים [וכמבואר במ"ז ס"ק ד], והיינו דפסול אף בעור טוב וחזק.
- ואם נקרעו שני בתים זה כנגד זה [כפי שיבואר להלן] והתפילין עשויים מעור גרוע [ונחלקו הראשונים אם חדשות גריעי או ישנות גריעי] ה"ז פסול, אך אם התפילין עשויים מעור טוב שאינו גרוע, ה"ז כשר אם נפסקו שנים, אפילו זה כנגד זה, [משא"כ בנקרעו שלשה ה"ז פסול גם בעור טוב וכנ"ל].

פני מבלא קיימת

הראשונים נחלקו מהו פני מבלא:

- א. רש"י [ד"ה מבלא] כתב דהיינו העור של הבתים, וכן פירש הנ"י, והוסיף הנ"י דאף שנקרעו המחיצות שבין הבתים, מ"מ כל שלא נקרעו מלמעלה היינו פני מבלא קיימת.
- ב. הב"י כתב דנראה שפני מבלא היינו דבעינן שהבתים יהיו שלמים מכל הצדדים, ורק המחיצות שבין הבתים נקרעו.
- ג. הטור כתב דפני מבלא היינו עור מושב הבתים דהיינו התיתורא.

והשו"ע העתיק את לשון הטור, דקאי על עור מושב הבתים, והרמ"א הוסיף שגם הבתים צריכים להיות שלימים. וכתב המשנה ברורה [ס"ק ו] בשם הדרך החיים דכוונתו כהב"י דמכל הצדדים צריכים הבתים להיות שלימים, אך אם יש קרע בצד החיצון, אפילו רק בדופן של בית אחד ה"ז פסול.

נפסקו שנים זה כנגד זה [ובדברי הביה"ל ד"ה ראשון]

לפי רש"י מיירי בתפילין של ראש העשויים באופן שלכל אחד מהבתים יש ב' דפנות, ונמצא שבין חלל בית זה לחלל בית הסמוך לו מפסיקות ב' דפנות, דופן אחת של הבית הזה ודופן אחרת של הבית הסמוך לו.

וכתב רש"י שתי לשונות בביאור הגמרא:

- א [לפי לשון ראשון שנים או שלשה קאי על הבתים, דהיינו שאם נוצר קרע בדופן של בית אחד וכן קרע בדופן של הבית הסמוך לו, הרי זה נקרא שנפסקו זה כנגד זה, ואפילו אין הקרעים סמוכים זה לזה כלל, שהאחד בצד ימין של הבית הימני והשני מצד שמאל של הבית הסמוך לו משמאל, ה"ז בגדר נפסקו זה כנגד זה ופסול, אף ששתי הדפנות המפסיקות בין הבתים שלימות.
- ב [לפי לשון שני שנים או שלשה קאי על הדפנות של הבתים, דמה דאיתא נפסקו ב' דפנות זו כנגד זו היינו בשתי דפנות סמוכות זו לזו, ורק בזו פסול, אבל אם נפסקה הדופן השמאלית של בית אחד, ונפסקה גם הדופן השמאלית של הבית הסמוך לו, אין בזה פסול, כיון שאין הדפנות סמוכות זו לזו. ונמצא שבציור זה לישנא בתרא מקילה.
- וכתב הפמ"ג [א"א ס"ק ג] שיש גם נפק"מ הפוכה, דלישנא קמא לקולא, ויבואר להלן בדיון נפסקו שלש.
- וכתב הפמ"ג דלהלכה קיי"ל בלישנא קמא דרש"י בין לקולא בין לחומרא.

בחילוק בין חדשות לישנות

א [בגירסא שלפנינו, וכן כתבו התוס' והרא"ש והסמ"ת ועוד ראשונים, מחמירין טפי בחדשות, והטעם משום שאם העור נפגם כבר בהיותו חדש ה"ז מוכיח שהוא עור גרוע ומקולקל.

ב [בגירסת הרי"ף והרמב"ם [פ"ג ה"ח] דחדשות שרו וישנות אסירי, והטעם משום שהם ישנות עד כדי כך שהן מתפוררות, וסופן

קנין הלכה

מראי מקומות

להתפורר יותר. [ולחמב"ם דין זה לא קאי על עור הבתים אלא על גידי התפירה, אך השו"ע בסעיף זה פירש כרוב הראשונים לגבי עור הבתים, אך נקט כגירסת הרי"ף והרמב"ם שחדשות שרו וישנות אסורין].
ובשו"ע העתיק כהרי"ף והרמב"ם, והרמ"א כתב דו"א איפכא ונקט להחמיר כשתי השיטות.

מאי חדשות ומאי ישנות

בגמ' יש ב' לשונות בביאור חדשות וישנות, והרמב"ם [שם] העתיק כלישנא קמא שהדבר תלוי באחיות העור של התיתורא, דכל שאוחז בעור ותולין בו התפילין הוי חדשות [ולחמב"ם הוי מעליותא, שהעור חזק], משא"כ אם אוהזין בעור והתפילין אין נתלות בו אלא העור מתפורר זהו ישנות. והטור והשו"ע העתיקו כלישנא בתרא שהדבר תלוי באם הבית מתפשט ונפתח בזמן שמושך את התפילין ברצועות, דאם נפתח נקרא חדש, ואם אינו נפתח ה"ז ישן.

נפסקו שלש

לפי לישנא קמא דרש"י בענין נפסקו שנים, שפירש דקאי על הבתים, [וקרע בשני בתים סמוכים חשיב זה כנגד זה אף אם הקרעים בדפנות מרוחקות זו מזו], גם נפסקו שלש היינו שיש קרע בג' בתים. אלא דלפ"ז קשה דאם יש קרע בג' בתים על כרחנו יש שנים סמוכות זה לזה, וזה עצמו פסול ומה נתחדש בנפסקו שלש. ותיירץ הט"ז דהחידוש הוא שבנפסקו שלש ה"ז פסול בין בחדשות ובין בישנות, משא"כ בנפסקו שנים.

אמנם כתב הפמ"ג [א"א] שכל הנ"ל הוא לפי הלישנא קמא דרש"י המובאת לעיל, דנפסקו שנים קאי על הבתים ולא על הדפנות, אבל לפי הלישנא בתרא דנפסקו שנים קאי על הדפנות, א"כ גם נפסקו שלש קאי על דפנות, ותצא מזה חומרא, דכל שנפסקו ב' דפנות ה"ז פסול אף אם יש בית שלם בינתיים, כגון שבבית הראשון מימין נפסקה דופן שמאל, ובבית השני מימין שלם כולו, ובבית השלישי נפסקו ב' דפנות, ה"ז פסול ללישא בתרא, משא"כ ללישנא קמא.

והובאו הדברים בקצרה בבית"ל [ד"ה ראשון], ועיי"ש שהביא שהפמ"ג צידד להחמיר גם כלישנא בתרא בנפסקו ג' דפנות, אך כיון שבשו"ע משמע להדיא שנקט כלישנא קמא, לכן נקט המשנה ברורה לדינא כהלישנא קמא בין להקל ובין להחמיר.

נפסקו הבתים ע"י סכין

כתב המרדכי דיש לפסול מה שעושין הסופרים כאשר נותנים את העור בדפוס של ארבעה בתים שחותכים מן העור בין בית לבית כדי שלא יהא נכוון וכולט, דנמצא שעשו חתכים בין בית לבית, והובא במשנה ברורה [ס"ק ז]. ומבואר מזה שאפילו חתך שנעשה בסכין ואינו מוכיח על גריעות העור מ"מ פסול.

וכן כתב במחצית השקל דיש להחמיר גם בנעשה בסכין, והובאו דבריו במשנה ברורה [ס"ק ד], וכתב בספר מקדש מעט דהטעם לפסול הוא משום דחיישינן שמא יתרחב הקרע ויתפשט.

אמנם כתב המשנ"ב שבספר פתחי תשובה צידד שבמקום שיוודעים שהעור אינו מקולקל מהני להדביק את הקרעים, וזה אף למאן דס"ל דבעינן תפילין מעור אחד, דוס"ל דלא מהניא הדבקה לעשותם עור אחד.

קרע בבית של תפילין של יד

כתב בספר שערי תשובה בשם שו"ת פני יהושע [או"ח סי' י] דבבית של יד כו"ע מודו דקרע פוסל, דלא מיבעי לשיטות הסוברות שכל קרע בצד החיצון של הבית פוסל דפסול, דהשל יד בכל גווני הוי בצד החיצון, אלא אף לסוברים שפני טבלא קיים היינו מקום מושב הבתים, מ"מ פסול דכיון שאין כאן אלא בית אחד, וחיישינן שיקרע כולו.

קנין הלכה

מראי מקומות

סעיף ב

מקורו של השו"ע בסעיף זה הוא ביאורו של הרמב"ם [פ"ג הי"ח] בגמ' מנחות דף לה. בדינו של ר"ה, דתפילין כל זמן שפני טבלא קיימת כשרות. [ולפי רוב הראשונים איירי בציור המובא לעיל (ס"א) בנפסקו הדפנות שבין הבתים של ראש]. ולפי שיטה זו של הרמב"ם יש חילוקי דינים בין תפירות חדשות לישנות, ובין אם התפירות שנפסקו סמוכות זו לזו או אינן סמוכות.²⁹

ויש מקור נוסף לנידון תפירות שנפסקו, ברא"ש בספר תיקון תפילין ובספר התרומה [סי' רי], עיי"ש שהביא ירושלמי [פ"ק מגילה] ר"ט בר זעירא דאיפסק ליה גידא דרצועתא, וכתב בסה"ת דנראה שצריך לגרום גידא דתפילתא, ונתבאר שם דבנפסקו שלש תפירות אין להכשיר, וכתבו הפוסקים דגם לא מהני לקשור את הגיד כיון שנגנאי הוא לתפילין. ונמצא שיש כמה נפק"מ לדינא בנפסקו התפירות בין שיטת הרמב"ם לבין שיטת הירושלמי:

- א. נפסקו שתי תפירות זו בצד זו, להרמב"ם פסול ולפי הירושלמי [והרא"ש וסה"ת] ה"ז כשר.
- ב. נפסקו שלש תפירות בתפילין חדשות, לרמב"ם כשר אם פני טבלא קיימת, ולפי הירושלמי פסול.
- ג. להרמב"ם מהניא קשירה לחבר הגיד, ולפי הירושלמי גנאי הוא שיראו הקשרים של שלש תפירות.

וכתב הב"י [סוס"י לב] דבמקום שא"א יש לסמוך על דברי המיקל, כדי שלא יתבטל ממצות תפילין. וכתב המשנה ברורה [ס"ק טו] שאפילו בנפסקו שלש תפירות יניח תפילין אך לא יברך.³⁰ [ובנפסקו שתיים כתב הביה"ל (ד"ה לחוש) שנראה שיכול לברך, דיש לסמוך בשעת הדחק על רוב הפוסקים החולקים על הרמב"ם ומקילים בזה, ודלא כהדה"ח שכתב שלא יברך].

האם בפסיקת התפירות יש לפסול מצד חסרון הריבוע

עיי"ן בביה"ל [ד"ה לחוש] שהקשה למה היקל הרמב"ם בנפסקו ג' תפירות בחדשות, והרי נתקלקל ריבוע התפירות, ומשמע מהרמב"ם דס"ל דריבוע התפירות הוא הלכה למשה מסיני. וכתב דלכאורה צ"ל דמיירי שלא היו כל הג' תפירות בצד אחד, דאל"כ נמצא שאין כאן ריבוע.

וכן אם נפסקו באופן שנתקלקלה הזווית יש לפסול מצד חסרון הריבוע, וצ"ע שהפוסקים לא חילקו בזה. ודן הביה"ל בתחילה לומר שאולי הרמב"ם סובר שכל שבזמן עשיית התפילין היה ריבוע, אין לפסול אם אח"כ נתקלקל הריבוע, ודלא כהשו"ע [לעיל סי' לב סל"ט]. ואח"כ כתב הביה"ל דהיה מקום ליישב שהרמב"ם פירש דמה שאמרו בגמ' דנפסקו התפירות כשרות כ"ז שפני טבלא קיימת, הכוונה כ"ז שריבוע התפירות קיים,³¹ וסיים בצ"ע.

סעיף ג

מקור הדין דבעינן שיהיו הרצועות מעור בע"ח טהורים הוא בגמ' שבת דף כח:, עיי"ש שהובא דתני רב יוסף דלא הוכשרו למלאכת

ביאורים והערות

29. והנה בסעיף הקודם נתבאר שבנפסקו דפנות של שלשה בתים ה"ז פסול בכל גווני, ואין חילוק בין ישנות לחדשות, אבל בסעיף זה מפורש ברמב"ם שגם בנפסקו שלש תפירות יש חילוק בין חדשות לבין ישנות.

30. ולכאורה צ"ע למה יניח, והרי בין להרמב"ם ובין להרא"ש והסה"ת בנפסקו שלש ה"ז פסול, ואולי כיון שלפי הסמ"ג [המובא בב"י סי' לב סכ"א] לא איירי בנפסקו הגידים של תפירת התפילין אלא שהיתה רצועה תפורה בגידים והם נפסקו, ולפי"ז אין מקום לנידון של פסיקת התפירות.

31. וכתב הביה"ל שביאור זה בתיבות "פני טבלא קיימת" נוח יותר לשיטת הרמב"ם מהביאור דקאי על התיתורא, דמה ענין התיתורא לנפסקו התפירות.

קנין הלכה

מראי מקומות

שמים אלא עור טהורה בלבד, והקשו בגמ' על מה קאי רב יוסף, דאי על הקלף ה"ז מפורש להדיא שנאמר מן המותר בפיך, ומסקינן אלא לרצועות.

והסתפק הפמ"ג [פתיחה לסי' לב] אם ברצועות דענין מן התורה שיהא ממין טהור או דהוא רק מדרבנן, ונפק"מ בספק. אמנם הפמ"ג חזר בו [להלן מ"ז סי' לב ס"ק כז] וכתב שגם ברצועות הוי הלכה למשה מסיני שיהיו ממין טהור, והוסיף שיש להחמיר בספק. [והובאו הדברים לעיל בבית"ל (סי' לב סעיף לו ד"ה טהורים)]

וע"ע בית"ל [ד"ה עור] שכתב שגם הרמב"ם כלל יחד את עור הבתים והרצועות דענין ממין טהור.

עור הרצועות מעון עיבוד

כתב הרמב"ם [פ"ג הט"ו] דעור הרצועות צריך עיבוד לשמן, משא"כ עור הבתים א"צ עיבוד כלל.

דרגת העיבוד הנצרכת

עיין בחזו"א [סי' ו ס"ק יא] שהביא מהרמב"ן [מלחמות סוכה דף ט] דכתב דרך עור שכותבין עליו צריך עיבוד בעפצים, משא"כ עור שאין כותבין עליו. וכתב החזו"א דלפי שיטה זו סגי במליחת העור להיחשב עיבוד לצורך הרצועות, וכתב דלכאורה יש בזה גם נפק"מ לחומרא, שאם מלחו את העור שלא לשמה, כבר נתעבד העור כראוי ולא יועיל לעשות שאר שלבי עיבוד לשמה. ושוב הביא שמלשונות הביה"ל [לעיל סי' לב ס"ה ד"ה בתחילת] "אם נתעבד העור שלא לשמה התירו הגאונים להחזירו לידי מיתוח וליתנו שוב בסיד לשמה", משמע דאף אם העור נשאר מעובד בכל משך הפעולות האלו ולא נעקר ממנו העיבוד הראשון שנעשה שלא לשמה, מ"מ מהני להיחשב עיבוד לשמה, א"כ ה"נ אפשר שיועילו שלבים נוספים של עיבוד [קמית, עפיץ] לשויי לשמה אף שנמלח שלא לשמה, והניח בצ"ע.

ולענין מעשה כתב החזו"א דסגי לעור הרצועות נתינה בסיד לשמה, ולא קפדינן ששאר שלבי העיבוד הנעשים אחרי כן יעשו לשמה.

המקור דענין ברצועות עיבוד לשמן

כתב הרמב"ם [פ"ג הט"ו] שהרצועות צריכות עיבוד לשמן, וכתב המשנה ברורה [ס"ק יז] שדין זה הוא לעיכובא. ובמקרה של ספק אם נתעבדו הרצועות לשמן, כתב הפמ"ג [פתיחה לסי' לב] שלדעת הרמב"ם יש להקל בזה, והטעם משום שבאגרת לחכמי לניל המובאת בכסף משנה [פ"א הי"א] כתב הרמב"ם שאף לגבי הקלף שכותבין עליו הא דענין לשמן הוא רק מדרבנן, כדי שיעבדו היטב, והובאו דברים אלו בבית"ל [ד"ה עור].

לענין המקור שעור הרצועות צריך לעבד לשמן, הלבוש כתב דהוא מסברא, דכיון שהרצועות צריכות להיות רכות לצורך הקשירה והכריכה, לכן עיבוד שלהן הוא חלק מהעשייה שלהן ולכן בעי לשמה, משא"כ בעור הבתים שלפי הרמב"ם די אם לא יעבדו כלל, דיחא חזק יותר בלי עיבוד. והמג"א [ס"ק ד] כתב הטעם משום שהלכה למשה מסיני שיהיו שחורות, וא"כ צריך שיעבדו וישחורם לשמם.

וכתב הפמ"ג שאינו מבין את דברי המג"א, וגם הגר"א [ס"ק יא] כתב בתחילה שאין דברי המג"א מוכנים, אמנם אח"כ האריך הגר"א וכתב לבאר את דברי המג"א. והביה"ל [ד"ה וצריך] ביאר את כוונת הגר"א,³² דכוונת המג"א לומר דמתוך שאנו רואים

ביאורים והערות

32. הביה"ל כתב דבריו לחלוק על דברי הדמשק אליעזר שפירש דברי הגר"א שהשחורה של הרצועות היא חלק מתהליך העיבוד, ולכן נקט הבאר עשק לדינא שגם אם נתעבדו הרצועות שלא לשמן, מ"מ אם השחירן ישראל לשמן הרי זה מועיל. והשערי תשובה הביא

קנין הלכה

מראי מקומות

שהתורה הקפידה על תיקון הרצועות עד כדי שהצריכה להשחירם, כ"ש שהקפידה שיהיו מתוקנות היטב ע"י עיבוד, וכיון שהקפידה התורה על כך, סברא הוא שיצטרכו עיבוד והשחרה לשמן.

הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות

מקור הדין הוא בגמ' מנחות דף לה., וכתב הרמב"ם [פ"ג ה"א] שהלכה זו מעכבת בכשרות התפילין, וכתב בספר ברוך שאמר שישחיר ויחזור וישחיר עד שהיו שחורות כעורב. וכתב הביה"ל [ד"ה ברצועות] שנראה שזה למצוה, אבל לעיקר הדין כל שיש עליו שם שחור ה"ז כשר, וכיון שמצאנו בגמ' נדה [דף יט.] שצבע כחול נקרא שחור, וכן מצינו בהלכות טריפות, לכן כתב הביה"ל שמן הדין צבע זה כשר, אלא שלמצוה יעשה שחור כעורב.

רצועות שרובן שחורות

כתב המשנה ברורה [ס"ק יט] דאם נתמעכה השחורות במקום הידוק הקשר יש להזהר לתקנה. ויש ללמוד מזה דאף שרוב הרצועה שחור, מ"מ אם יש מקום שנתמעכה שחרותו בשיעור ניכר ה"ז פוסל. ועיין בביה"ל [ד"ה הרצועות] שהסתפק אם צריך להשחיר את כל אורך הרצועה, או שדי בזה שישחיר את השיעור המעכב בכשרות הרצועה.

איזה צד צריך להכשיר

כתב רש"י [מנחות דף לה: ד"ה ונוייהן לבר] אותו המקום החלק והשחור צריך שהיה כלפי חוץ. וכתב הביה"ל [ד"ה מבחון] שיש ללמוד מזה שהיה פשוט לרש"י שצביעת הרצועות נעשית בצד החלק שהוא צד השיער. ומשמע מהמשך דברי הביה"ל שלפי הבנה זו ברש"י, נמצא דכל שנצבעו הרצועות בצד החלק, נתקיימה בזה ההלכה של רצועות שחורות. ואם בשעת הנחת התפילין נתהפכה הרצועה אין זה פסול מהלכה למשה מסיני, אלא רק חסרון כמה שאמרו חז"ל שיהיו נוייהן לבר, פי שצד החלק הצבוע יהא כלפי חוץ.

אמנם הפמ"ג כתב שאם גוי צבע רצועות שלא לשמן, יכול ישראל לצבוע את הצד השני לשמן ויניחם באופן שהצד השני כלפי חוץ, ולמד מזה הביה"ל שהפמ"ג סובר שמצד ההלכה למשה מסיני של רצועות שחורות יכול לצבוע בכל צד שירצה, וא"כ נקט הביה"ל לפי הפמ"ג שההלכה של רצועות שחורות נאמרה על אופן ההנחה, שאם בזמן הנחת התפילין נתהפכה הרצועה במקום ההידוק ה"ז פסול. וסיים הביה"ל שמהרמב"ם [פ"ג הי"ד] משמע כהפמ"ג, שהצד שהוא בזמן הקשירה כלפי חוץ צריך להיות שחור.

והסתפק הביה"ל [ד"ה הרצועות] אם חלק הרצועות שבתוך המעברת צריך להיות שחור, או שרק החלק הנראה כלפי חוץ צריך להשחירו.

האם צריך להשחיר משני הצדדים

כתב הרמב"ם דמשום נוי התפילין צריך לצבוע את הצד הפנימי של הרצועות כצבע הבתים של התפילין, אך כתבו האחרונים שלמעשה לא נהגו כן.

קנין הלכה

מראי מקומות

האם חודי הרצועות צריכים להיות שחורים

בספר קסת הסופר [סי' כג ס"ב לשכה ס"ק ב] כתב ריש לדקדק לצבוע גם את חודי הרצועות, והסתפק שמא הוא בכלל החלכה למשה סיני, אמנם החזו"א הביא דמוכח מספר תיקון תפילין שא"צ להשחיר את חודי הרצועות, דכתב שהיו צובעים את העור בשחור ואח"כ חותכים ממנו את הרצועות, ומוכח שחודי הרצועות אינם צריכים להיות צבועים. [כן הובא בספר ארחות רבנו ח"א].

האם הצבע השחור צריך להיות מן המותר בפך

בתשובת נודע ביהודה [תניינא או"ח סי' ג] בתשובה מבן המחבר הסתפק אם צבע שאינו אלא חזותא בעלמא צריך להיות מן המותר בפך. ועיי"ש שדן ללמוד היתר מצבע התכלת אשר מקורו בחלזון, ואח"כ תלה זאת במחלוקת אם החלזון הוא דג מהים כלשון הרמב"ם, דאז אפשר שהיו לו סנפיר וקשקשת, או שהוא כעין רמש האדמה, והיו יוצא מן הטמא.

סעיף ד

מקור הדין של צביעת הרצועות בשחור אי בעינן לשמה הוא בסה"ת סי' קצא, שהסתפק בדבר אם לדמות את הצביעה לשאר תיקוני העור שיכול גוי לעשותם, או דכיון שהצביעה בשחור היא הלכה למשה מסיני, שמא יש לדמותה לטויית הציצית ולצביעת התכלת דבעינן לשמה. וסיים הסה"ת שהמחמיר תע"ב, ובמפתחות כתב בסתמא שלא יצבע ע"י גוי.

להלכה: השו"ע נקט כפשטות לשון סה"ת עצמו שרק המחמיר תע"ב, ולכן כתב דטוב שישחירם ישראל לשמן. והרמ"א הסיק שזה לעיכובא ולכן פסל צביעת הרצועות בגוי.

וכתב הביה"ל לעיל [סעיף ג ד"ה וצריך] בשם הפמ"ג דלפי מש"כ הרמב"ם באיגרתו לחכמי לונדל שמחשבת לשמן בעיבוד הקלפים אינה אלא מדרבנן [אף שעצם העיבוד מחוייב מן התורה], ה"נ י"ל דמחשבת לשמן בהשחרת הרצועות אינה אלא מדרבנן, אף שעצם ההשחרה היא הלכה למשה מסיני.

בתים שהושחרו שלא לשמן

הרמ"א פסק שלענין הבתים של התפילין יש להקל בדריעבד אם הושחרו שלא לשמן, כיון שמן הדין סוברים רוב הראשונים שאין הבתים צריכים צביעה בשחור כלל. ועיין בביה"ל [ד"ה ומיהו] שהביא דברי הב"ח המובאים בפמ"ג שנקט שאם יש לו תפילין אחרים אל יניח את אלו שהושחרו שלא לשמן. [וע"ע לעיל (סי' לב משנה ברורה ס"ק קפד) שהביא את הפוסקים הסוברים שגם הבתים צריכים להיות שחורים מהלכה למשה מסיני, ושבביאור הגר"א משמע שמצדד כן להלכה, וכן בא"ר ובשכנה"ג, ולכן כתב המושג"ב (שם ס"ק קפו) דלפי מש"כ (ס"ק קפד הנ"ל) יש לעיין בפסק הרמ"א (כאן) שהיקל בהשחרת הבתים שלא לשמה], וסיים הביה"ל דמ"מ אם עכשיו ישחיר ישראל את הבתים לשמן, אחר שהושחרו פעם אחת שלא לשמן, יש להקל דבזה יש כמה צירופים.³³

שאר עשיות הצריכות להיעשות לשמן

כתב המשנה ברורה [ס"ק כג] דכל דבר שצריך בתפילין לעיכובא כגון עשיית הבית, והש' ע"ג בית של ראש, ותפירת הבתים

ביאורים והערות

33. והיינו דאף ברצועות אין זה ברור שצריך השחרה לשמן, וגם אם צריך לשמן להרמב"ם אינו אלא מדרבנן, והבאנו דעת רזה"פ דא"צ השחרה כלל, ומצטרפת לכל זה דעת המג"א [ס"ק ז] שהתיר צביעה לשמן ע"ג צביעה של"ש וכדלקמן.

קנין הלכה

מראי מקומות

ועשיית הקשר, כל אלו הלכה למושה מסיני וצריכים לעיכובא להיעשות לשמן. וכתב הביה"ל [ד"ה אבל] דנראה דגם חיתוך הרצועות צריך להיעשות לשמן.

עשיית התפילין ע"י גוי או אשה או קטן

בשו"ע [להלן סי' לט ס"א] מובא הדין המבואר בגמ' דתפילין שנכתבו ע"י גוי או אשה או קטן פסולים, שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שאינו בקשירה אינו בכתיבה. [וזה פסול נוסף מלבד הפסול של שלא לשמה, שהרי באשה שייכת מחשבת לשמה ואפ"ה פסולה לכתוב מכח ההיקש הנ"ל]. עוד נתבאר [שם סי' לט ס"ב] שדין זה נאמר בכל תיקוני עשיית התפילין ולא רק בכתיבה, ולפי"ז בעשיית הכתבים ובעשיית השי"ן ובקשירה ובתפירה ישנם שני מעמים לפסול גוי או קטן, משום שאינם עושים לשמן, ומשום ההיקש הנ"ל שנא' וקשרתם וכתבתם. [ולענין ההיקש הזה לא מהני כלל ישראל עומד על גביו].

אמנם לענין השחרת הרצועות, כתב המשנה ברורה [ס"ק כג] שגוי אינו בכלל תיקוני עשיית התפילין ואינו בכלל ההיקש הנ"ל, וכתב הביה"ל [ד"ה אפילו] שמצא כן בתשובת מהר"ם לובלין [סי' סח], ולכן אם תשחור אשה את הרצועות לשמן יהא כשר, וכן אם גוי או קטן ישחור ויעמוד על גביו ישראל גדול וילמד לעשות לשמן, ה"ז כשר.

[והנה השו"ע (סי' יא ס"ב) התיר טוויית ציצית ע"י גוי אם ישראל עומד על גביו. והדגמ"ר תמה על זה דהרא"ש (הלכות ס"ת סי' ג) התיר עיבוד ע"י גוי וישראל עומד על גביו ומלמדו לעשות לשמן משום שהעיבוד זוקק רק מעשה אחד, נתינה לתוך הסיד, ומשמע שבדברים שצריך מחשבת לשמה למשך זמן ארוך, אין להתיר גוי אף שישראל עומד על גביו, ולפי"ז דן הביה"ל [ד"ה אפילו] דה"נ לא תוכשר השחרת הרצועות ע"י גוי כשישראל ע"ג. אך כתב דכיון שכל עיקר דין לשמן בהשחרת הרצועות אינו ברור וכדלעיל, אין צריך להחמיר בזה].

גוי שצבע רצועות ואח"כ נתגייר

גוי שצבע רצועות [מבלי שישראל עומד על גביו] ואח"כ נתגייר, ומעיד עכשיו שצביעתו היתה לשמה, כתב רע"א [שו"ע סי' לט ס"ב] שנאמן, והיינו דסובר רע"א דגוי אינו מופקע ממחשבת לשמה רק דחיישין שמא אינו עושה לשמה, ולכן אם עכשיו הוא מעיד שעשאו לשמה ה"ז כשר. [ומטעם זה כתב רע"א דה"ה אם נמצאים תפילין ביד גוי, והוא אומר שעשאו בעצמו אך עשאו לשמה הרי הן כשירות, דיש לו נאמנות במינו דאיבעי אמר שעשאו ישראל והיינו מכשירים את התפילין, כמבואר בס' לט (ס"ו) דסתם תפילין שנמצאו ביד גוי כשירות, דתלינן שעשאו ישראל].

רצועות שהושחרו בסתמא

עיין בביה"ל [ד"ה אפילו] שדן בזה, ונטה בתחילה להחמיר דלא אמרינן בזה דסתמא לשמה אף שכבר נתעבר העור לשמה, דה"נ בתלית ציצית לא מקילינן לומר דסתמא לשמה אף שכבר נטוו לשמן. וסיים דאולי אין הסופרים נוהרים בזה, כיון שכל עיקר דין לשמן בהשחרת הרצועות אינו דין ברור.

רצועות שהושחרו שלא לשמן וחזר ישראל והשחירן לשמן

כתב המג"א [ס"ק ז] דנראה שאם נצבעו תפילין שלא לשמן וחזר ישראל והשחירן לשמן ה"ז כשר, וציין המקור לגמ' גיטין [דף כ.]. והנה בגמ' [שם] איתא אמר רב חסדא גמ' שכתבו שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה באנו למחלוקת ר' יהודה ורבנן, דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוין לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו ד' מעביר עליו קולמוס ומקדשו, דברי ר' יהודה, וחכמים אומרים אין השם מן המובחר, [והלכה כדברי חכמים], אמר רב אחא בר יעקב דילמא לא היא עד כאן לא קאמרי רבנן

קנין הלכה

מראי מקומות

התם אלא דבעינא זה קלי ואנוהו וליכא. ונמצא שלפי רב חסדא רבנן חולקים באופן כללי על ר' יהודה וסוברים שכתובה לשמה ע"ג כתיבה שלא לשמה לא חשיבא כתיבה, ורב אחא בר יעקב דן לומר אולי רק בס"ת פליגי משום שזה נוי הספר. ומעתה כתב המג"א דכיון שאפילו רבנן לא פליגי אלא משום נוי [מיהוי כמנומר], א"כ לענין צביעה יש להקל בצביעה לשמה ע"ג צביעה שלא לשמה. וציין המג"א לאה"ע [ס' קלא ס"ה] ששם הובא בסתמא דעת הרמב"ם שאף שהעבירו עליו קולמוס לשמה אינו גמ' כלל, ובתור י"א הביא השו"ע [שיטת רבינו חננאל] שחוששים לו. ותמה בהגהת דגול מרבכה דהא השו"ע פסק בסתמא להחמיר בזה, ותיירץ [וכן כתב רע"א] דכוונת המג"א הוא דכיון שכל עיקר הדין שרצונות שהושחרו שלא לשמן פסולין אינו ברור, וכפי שהובא לעיל, לכן בהצטרף לזה ספק נוסף יש להקל.

אמנם לענין הלכה כתב הדגמ"ר להחמיר בזה, ובפרט שהרמב"ם פסק כרב חסדא, וכן הפמ"ג [א"א ס"ק ז'] תמה על המג"א. ועיין בביה"ל [ד"ה פסול] שכתב דנראה שאם בפעם הראשונה השחיר ישראל את הרצונות בסתמא בלי מחשבה מפורשת לשמה, יש להקל כהמג"א להשחיר שנית לשמן, כיון שמצטרף בזה ספק נוסף אולי סתמא כשר בזה.

עוד כתב הביה"ל עצה אחרת שיועיל אף כשהשחיר נוי, שיצבע עכשיו את הרצונות בצבע אחר, סיקרא או ירוק או לבן וכל כיו"ב, דנתבטלה ההשחירה של הנוי, ועכשיו יצבע בשחור ע"ג הצבע, דמצינו בגמ' [גימין דף יט'] דדיו ע"ג סיקרא חייב לענין שבת דהוי כתב, וה"נ לענין הרצונות יש להחשיב זאת כמעשה השחירה. ושוב הסתפק הביה"ל בזה דאולי רק דיו ע"ג סיקרא חשיב כתב כיון שהדיו מעולה יותר מהסיקרא, אבל בצבעים מאן לימא לן שהשחור מעולה יותר משאר הצבעים, אולי התחתון עדיף והעושה כן בשבת אינו חייב משום צובע,³⁴ וכן הכא אולי אין חשיבות לצבע השחור לבטל את הצבע שמתחתיו שייקרא מעתה רק שם שחור עליו וכמו שאמרו שם בסיקרא ע"ג דיו, והניח הביה"ל עצה זו בצ"ע.

סעיף ה

מקור הדין של רצועה שנפסקה הוא בגמ' מנחות דף לה:, ועי"ש ששאלו אם מותר לתפור רצועה שנפסקה באופן שהתפירה לא תיראה, ואמר רב אשי פוק חזי מאי עמא דבר. ונחלקו הראשונים בביאור תשובה זו.

א. רש"י ותשובת גאון המובאת ברא"ש, והרמב"ם [פ"ג הי"ט] וספר התרומה והגהות מיימוניות בשם שימושא רבא והרשב"א בתשובה אמרו שהכוונה שאין להקל בזה.

ב. ר"ת [הובא בתוס' וברא"ש] וכן הרא"ש בשם השימושא רבא והסמ"ג והארחות חיים התירו לתפור.

עוד נחלקו הראשונים לפי הדיעות האוסרות לתפור, האם מיירי רק במקום בו קושר ומהדק את התפילין, או בכל השיעור המעכב ברצונות, דהרא"ש כתב דמיירי רק ברצועה המקפת את הראש והזרוע, דהתם בעינן קשירה תמה ולא ברצונות התלויות למטה. וברמב"ם ובספר התרומה משמע דקאי על כל השיעור הנצרך ברצועה, והיינו בשל יד עד אצבע צרדה. ולגבי השל ראש כתב הב"י שלפי התה"ד גם בזה יש להקפיד על השיעור, דהיינו בשל ימין עד הטבור ובשל שמאל עד החזה. והר"מ כתב שיש לחלק, דבשל יד הכריכה על האצבע מחזקת את הידוק התפילין, משא"כ בשל ראש.

ביאורים והערות

34. דברים אלו של הביה"ל לכאורה צ"ע, דהא לגבי שבת חיובו הוא משום ששינה את הגוון של העור, ומאי נפק"מ איזה צבע מעולה יותר, סו"ס היה צבוע ירוק ועכשיו צבעו שחור וניחא לו בזה, ואינו דומה לכתב ע"ג כתב ששם בין בסיקרא ובין בדיו יש כאן צורת האות, ולכן אין מקום לחיובו אלא משום שהדיו מעולה יותר. גם לענין צביעת הרצונות מסתבר לכאורה דכאשר צובעו בשחור ע"ג הירוק חשיב מעשה צביעה ברצועה, והושחרה הרצועה לשמה.

קנין הלכה

מראי מקומות

והנה השו"ע כתב בדברי הד"מ הנ"ל, שבשל יד אין לתפור [לדעת האוסרת] עד שיעור אצבע צרדה, ואילו בשל ראש הזכיר רק את הרצועה המקפת את הראש ולא יותר. והט"ז האריך לתמוה על זה, ונקט שגם בזה יש לאסור לתפור אלא אם יש שיעור עד הטבור והחזה, ואם לאו לא יברך.

והא"ר והדה"ח והישועות יעקב פסקו לקולא, דאף בשל יד רק מה שמקיף את הקיבורת צריך לחוש להאוסרים ולא לתפור, אך במה שיותר מזה יש לסמוך על ר"ת ולהקל לתפור בגידין באופן שהתפר לא יהא ניכר, וכתב הא"ר דזה אף שלא בשעת הדחק וגם יכול לברך על התפילין.

וכתב המשנה ברורה [ס"ק כט] דמ"מ אם יכול להשיג רצועה שלימה נכון להחמיר לכתחילה כהט"ז, כי הרבה מאחרוני זמנינו העתיקו דבריו לחלכה, אך במקום הדחק יכול לסמוך על הא"ר הנ"ל וסיעתו ולברך על התפילין, ובפרט אם נשאר בשל ראש שני טפחים מכאן ומכאן שהם השיעור המעכב כמו שכתב בספר ארצות החיים המובא במשנה ברורה [סי' כו ס"ק מד]. ובשעת הדחק סומכין על ר"ת לתפור אף בתוך השיעור שמקיף את הראש והקיבורת, אך לא יברך, ומחוי' לשיעור זה, גם בתוך השיעור שעד אצבע צרדה, סומך בשעה"ד גם לקשור או לתפור בחוטים, וגם בזה לא יברך, כן כתב המשנ"ב [ס"ק כט] בשם הפמ"ג.

כתב המחצית השקל דכאשר תופר או קושר רצועה לרצועת תפילין של יד מחוי' לשיעור של אצבע צרדה, יכרוך מתחילה את הרצועה השלימה על האצבע, ואז יחזור אל הזרוע לעשות בה את הכריכות הנהוגות.

ור' שלמה קלוגר בספר שנות חיים חלק על זה ונקט, דכל שיש שיעור הנצרך ברצועה לא קפדינן אם הקשר יהיה ניכר על הזרוע לפני האצבע צרדה, וכן הביא הביה"ל [ד"ה אם] בשם שו"ת מהר"ם מרוטנבורג אחרון. ועיי"ש שכתב דמ"מ יראה שלא תהא הקשירה על האצבע צרדה, דשם יש לומר דשייך שם קשירה ובעינן קשירה תמה.

והביה"ל כתב שבכה"ג עדיף לתפור בגידין, ובאופן שהתפר לא יהא ניכר [והיינו שיתפור מהצד הפנימי] כדי לחוש גם לדברי המח"ש.

שאלות לחזרה על החומר הנלמד בחודש אדר תשפ"א
או"ח סי' לב מסעיף כו עד סוף הסימן, סי' לג
מיוסדות על טור וב"י וד"מ, שו"ע ט"ז ומג"א, משנ"ב, שעה"צ וביאור"ל

סעיף כו

- א. אותיות של שם הדבוקות זו בזו, האם אפשר להפרידם, ומה הטעם;
(1) כשנדבקו בשעת הכתיבה?
(2) כשנדבקו לאחר הכתיבה?
(3) בספק מתי נדבקו?
(4) ומה הדין אם היו דבוקות לאותיות אחרות?

סעיף כז

- ב. אותיות שצריך להעביר עליהם קולמוס, באופנים דלהלן, האם הוי שלא כסדרן, ומה הטעם;
(1) כשבתחילת הכתיבה לא היה הדיו שחור רק דומה ללבן שהוכחה מראיתו או לאדום?
(2) כשבתחילת הכתיבה היה הדיו שחור, רק שנמחק קצת מראה הדיו ומקצת צבע הדיו קיים?
(3) כשקפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמומית מהחלודה של הדיו?
ג. באופן שנקלף קצת דיו מאורך אות ו, ונשאר רק רושם החלודה באותו מקום;
(1) האם אפשר להכשירו ע"י שיראה אותו לתינוק?
(2) ובאיזה אופן מראים אותו לתינוק?
ד. מה הדין אם נשאר ממשות הדיו רק שנקלף שחרות העליון מחמת יושנו ונשאר אדום?
(1) והאם צריך להעביר עליו קולמוס?
(2) ומה הדין בכה"ג בשמות הקדושים?
(3) מה הדין אם נשתנה לאדום ממש או אפילו רק לאדמומית אבל מיד מהר לאחר הכתיבה ולא מחמת יושנו?

סעיף כח

- ה. ראש ל שנכנס באויר ה או ח בלא נגיעה, האם פסול;
(1) כשנכנס רק מעט שלא נפסד צורת האות על ידי זה?
(2) כשנשתנה צורת האות שאם נכסה גוף הלמ"ד לא יוכל התינוק לקוראו כדין?
ו. ראש ל שנכנס בחלל ד או ר;
(1) האם פסול מחמת שנראה כאות ה?
(2) והאם מועיל בזה קריאת התינוק כהוגן, ומה הטעם?

סעיף כט-לא

- ז. האם צריך לכתוב דוקא מתוך הכתב או מפי מקריא;
(1) אם אינו מכיר היטב הפרשיות בעל פה?
(2) אם מכיר חלק מהפרשה בעל פה?
ח. מי שאינו יודע לקרות, האם מותר לו לכתוב סת"ם, ומה הטעם?
ט. האם צריך להוציא את התיבות בפיו קודם שכותב, לכתחילה ובדיעבד, ומה הטעם;
(1) כשכותב מתוך הכתב והפרשיות שגורות בפיו?
(2) כשכותב על ידי מי שמקרא לו והפרשיות שגורות בפיו? ומנלן?
(3) כשכותב בעל פה בלי מקריא?

סעיף לב

- י. הכותב תפילין, כמה צריך להניח חלק - לכתחילה ובדיעבד;
(1) למעלה ולמטה?
(2) בצדדים – בתחילתו ובסופו?
(3) בין כל תיבה ותיבה?
(4) בין אות לאות?
(5) בין השיטין?
(6) בין פסוק לפסוק?

סעיף לג

יא. יעשה השורות שוות.

- (1) כמה יזהר לכתחילה שלא יצא מהשורה?
- (2) ומה הדין אם כתב שלש אותיות חוץ לשיטה, כשהם מיעוט התיבה או רובו?
- (3) ומה הדין אם כתב תיבה שלימה חוץ לשיטה?

סעיף לד

- יב. (1) האם מותר לכתוב חוץ לשיטה שתי אותיות שהם תיבה אחת?
- (2) האם מותר לכתוב חוץ לשיטה אות אחת מתיבה בת שתי אותיות?
- (3) ומה הדין לכתוב חוץ לשיטה שתי אותיות מתיבה בת שלש אותיות?

סעיף לה

יג. אותיות השם הנמחקים ושאינם נמחקים;

- (1) האם מותר שיצא משהו חוץ לדף - לכתחילה ובדיעבד?
- (2) אם נמצא שיצא חוץ לדף, מה עושים בספר תורה כשאינן שם למעלה ממנו עד תחילת העמוד?
- (3) ומה עושים כשיש שם למעלה ממנו או בתפילין ומזוזות?
- (4) והאם יש עצה כשהאותיות האחרונות בשורות העליונות הם ב, ד, או ר?
- (5) ואם השם היא בשורה השניה, אם מועיל להאריך השרטוט בשורות שאחריה אע"פ שבשורה הראשונה יהיה יותר קצר?
- (6) באותיות הנטפלות לשם, האם יש להחמיר בדיעבד ביוצא חוץ לשיטה?

סעיף לו

יד. בתפילין של יד;

- (1) מה טעם צריך לעשות ג' פרשיות ראשונות פתוחות והאחרונה סתומה?
- (2) איך עושה שתי הפרשיות האמצעיות פתוחות?
- (3) פרשה ראשונה של קדש, איך היא פתוחה, והרי לא השאיר כלום לפניה?
- (4) בסוף פרשה אחרונה של והיה אם שמוע, האם צריכים להניח שום ריוח, ואיך מסיימים?

טו. בתפילין של ראש;

- (1) האם צריך להקפיד בהן בפתוחות וסתומות ואיך המנהג?
- (2) מה הדין אם התחיל ראש כל פרשה באמצע שיטה?
- (3) ומה הדין אם לא הניח חלק ט' אותיות בסוף כל פרשה?
- טז. (1) אם שינה ועשה גם האחרונה פתוחה, מה הדין ומה הטעם?
- (2) ומה הדין אם לא הניח ריוח כלל בינה לפרשת שמע, או שאין בו שיעור ריוח שבין פרשה לפרשה?
- (3) ומה הדין אם שינה ועשה אחת מהראשונות סתומה?

יז. (1) מהי המנהג שנוהגים במדינות אלו שהביא הרמ"א?

- (2) מה טעם המנהג, הרי לכתחילה מצוה לעשותה סתומה אף לדעת היש מכשירים?
- (3) והאם נכון לנהוג כן? [רמ"א, מ"ב סקק"ס]

יח. איך עושים את הפרשיות פתוחות או סתומות בתפילין של רבינו תם?

יט. (1) באר מהי פרשה פתוחה לדעת הרא"ש?

(2) ומהי פרשה סתומה לדעת הרא"ש?

(3) מהי פרשה פתוחה לדעת הרמב"ם?

(4) ומהי פרשה סתומה לדעת הרמב"ם?

כ. לדעת השו"ע;

(1) איפה מתחילים לכתוב ג' פרשיות ראשונות?

(2) ואיפה מתחילים לכתוב פרשה אחרונה?

(3) איפה מסיימים לכתוב ב' פרשיות ראשונות?

(4) ואיפה מסיימים לכתוב הפרשה השלישית?

כא. (1) כמה הוא שיעור ט' אותיות שצריך להניח חלק - לכתחילה?

(2) ובכמה אפשר להקל בדיעבד?

(3) והאם צריך לכתחילה להחשיב גם ריוח בין ג' התיבות?

(4) לפי איזה כתב משערין גודל ט' אותיות אלו?

- כב. מה הדין אם הניח בסוף פרשת קדש חלק כדי לכתוב ט' אותיות, ובתחילת פרשה שניה לא התחיל מיד בתחילת השורה ;
- (1) כשהשאייר ריוח קצת?
 - (2) כשהשאייר ריוח כשיעור תיבת 'אשר'?
 - (3) כשהשאייר ריוח כשיעור אות אחת?
 - (4) איזה עצה יש למי שכבר התחיל שורה ראשונה לא בתחילת השורה?
- כג. אם שכח להניח בסוף הפרשיות הראשונות כמלוא ט' אותיות ;
- (1) מה הדין אם התחיל בפרשיות שאחריהם שיטה ראשונה בתחילת השורה, ומה הטעם?
 - (2) ומהי העצה הנכונה לעשות כשנזדמן לו כן?
- כד. אם הניח חלק ט' אותיות ואכלוה עכברים עד שאין שם קלף כלל, האם כשר ;
- (1) בתפילין של יד?
 - (2) בתפילין של ראש?
- כה. כדי לעשות את הפרשה האחרונה של והיה אם שמוע סתומה ;
- (1) האם צריכים להשאיר ריוח בסוף פרשת שמע?
 - (2) ומה הדין אם השאייר ריוח קצת?
 - (3) ומה הדין אם השאייר חלק כדי ג' פעמים 'אשר'?
 - (4) אם בסוף שמע השאייר ריוח כדי ג' פעמים 'אשר', ובתחילת והיה אם שמוע השאייר ריוח פחות מטי' אותיות האם נקרא סתומה?
 - (5) ומה הדין אם השאייר משתי הצדדים ריוח כדי ג' פעמים 'אשר'?
- כו. (1) איך עושים בספר תורה פרשה סתומה שיהא לכולי עלמא?
- (2) לדעת הרא"ש איך צריכים לכתוב פרשה אחרונה שתהיה סתומה?
 - (3) לדעת הרמב"ם איך צריכים לכתוב פרשה אחרונה שתהיה סתומה?
 - (4) איך כתב המחבר לנהוג, ומה הטעם?
 - (5) מהי העצה שהמציא הטי"ז לעשותה סתומה לכולי עלמא?
 - (6) לדעת הגר"ז והמאמר מרדכי האם נכון לנהוג כהטי"ז, ומה הנימוק שלהם?
 - (7) ואיך היא הכרעת הביאור הלכה בדיון זה?

סעיף לז

- כז. (1) עור הבתים, האם צריך להיות דוקא מעור של טהורים, מן התורה או מדרבנן, ומה הטעם?
- (2) הרצועות, האם צריכים להיות דוקא מעור של טהורים, ומה הטעם?
 - (3) אם יש לו ספק בעורות אם הם מטהורים, האם יש להחמיר, ומה הטעם?
 - (4) קלף או שליל האם כשר לבתים או לרצועות?
- כח. (1) האם עור הבתים צריכים עיבוד, ומה הטעם?
- (2) האם צריכים עיבוד לשמה?
 - (3) היכא דאין לו עורות מעובדים לשמה, האם יוכל להניח גם שאינם מעובדים לשמה?
 - (4) והאם יוכל לברך עליהם כשאינם מעובדים לשמה או כשאינם מעובדים כלל, ומה הטעם?
 - (5) ומה הדין בספק בעיבוד עור הבתים, ומה הטעם?
- כט. האם אפשר לעשות עורות בתים מעור הדג, ומה הטעם?

סעיף לח

- ל. (1) איך יעשה לכתחילה העור לתפילין של ראש שצריכה ד' בתים?
- (2) חתיכות עור תפורים יחד, האם חשובים כעור אחד וכשרים לתפילין?
 - (3) ומה הדין אם הם דבוקות בדבק?
 - (4) מה הנידון אם דבק הוי חיבור או לא?
 - (5) ומה הדין כשנעשו מעור אחד רק שחתכו ממנו רצועות ובאמצע נשאר מחוברים ואח"כ שוב מחברים הרצועות יחד?
- לא. (1) אם נעשה נקב קטן בעור, האם אבד ממנו שם עור אחד?
- (2) ואם הריבוע נתקלקל עי"ז האם מהני תיקון?
- לב. (1) ארבעת הבתים כשהם נעשו מחתיכות תפורות או דבוקות, האם יכולים לדבק אותן בדבק זה לזה?
- (2) וכשעשויים מעור אחד, האם יכול לדבקן?

סעיף לט

- לג. (1) ריבוע הבתים, התיתורא והתפירות, האם הן הלכה למשה מסיני?
- (2) אם אינן מרובעות, הבתים או התפירות, האם מעכב בדיעבד?
- (3) אם אין לו תפילין אחרים, האם יניחם לעת עתה ללא ברכה?
- (4) האם צריכים התפירות להיות מרובעות בין למעלה ובין למטה, לכתחילה ובדיעבד?
- לד. (1) איך מודדים את התפילין לידע אם הוא מרובע ממש?
- (2) האם הריבוע צריך להיות בכל משך גובה הבתים?
- (3) והאם גובה הבתים ג"כ צריך להיות מרובע או רק אורך ורוחב?
- לה. עשאו מרובעות ולאחר זמן נתקלקל הריבוע;
- (1) אלו דוגמאות הביא המ"ב לנתקלקל הריבוע?
- (2) והאם צריך לרבען שוב ומה הטעם?
- (3) האם צריך למדוד כל יום את הריבוע?
- (4) ומה הדין אם נתעקם התיתורא, ובעצם הוא מרובע אך נראה כאינו מרובע, ומנלן?
- לו. בגדר קלקול ריבוע הבתים;
- (1) האם בעיני שיתקלקלו ברוב משך גובהן או גם נתקלקלו במיעוטן צריך לתקן?
- (2) אם הם גדולים מאד, האם אפשר לומר דל היתרון וישאר שיעור תפילין בלא זה, ומנלן?
- (3) מה הדין אם לא נתקלקל למעלה במקום חודו של הזוית רק במקום אחר מדפני הבית מבחוץ, ומנלן?
- (4) האם גם אם יש פגימה קטנה כחגורת ציפורן או קצת יותר מכך, הוי קלקול בריבוע, ומנלן?
- (5) והאם לכתחילה בשעת עשייתו צריך לזהר שיהיה מרובע ממש ואפילו לא בחסרון משהו?
- לז. האם צריך שכל ארבעה הבתים יהיו שוין בגובה וברוחב, לכתחילה ובדיעבד?

סעיף מ

- לח. עור הבתים מצוה לעשותו שחור;
- (1) האם השחרות אינו רק מצוה או שמעכב אפי' בדיעבד?
- (2) באיזה שחרות יש לצבוע התפילין לכתחילה?
- (3) ומה הדין אם השחירו בברק שיכולים להסיר מן הקלף ע"י פירורין דקין?
- (4) ומה הדין אם השחירו בטיחה שיכולים לקלוף בשלימות מכל צד?
- לט. חריץ שבין בית לבית;
- (1) האם צריך להגיע עד התפר, ומה הטעם?
- (2) ומה הדין אם לא הגיע?
- (3) ומה הדין אם אינו ניכר מבחוץ?
- (4) והאם שריטה או רשימה מהני?
- (5) והאם מותר לחפות התפילה בת ארבעה הבתים בעור אחד ולרשום בו חריצין בסכין שתהיה נראה כארבעה בתים, ומה הטעם?
- מ. אלו העושים תפילין מחתיכות עורות שמדביקין אותן זה לזה, ומדביקין כל העורות ביחד ורק למעלה משירין מעט שיהיו החריצין ניכרים, האם כשר או שצריך שיהיו מובדלות לגמרי - לכתחילה ובדיעבד?
- (2) אלו עצות כתב הביאווה"ל לעשות כדי שלא יתקלקל הריבוע בהמשך הזמן אם לא יהיו מודבקים כלל?

סעיף מא

- מא. (1) האם יש שיעור לאורך ורוחב וגובה הבתים?
- (2) מהי שיעור המקסימום לגודל התפילין?
- (3) ומהי שיעור המינימום לגודל הבתים?
- (4) ומהי השיעור הנכון לעשות את הבתים?
- (5) והאם יש צורך לזהר לא להניח פעם תפילין קטנים ופעם גדולים, ומדוע?

סעיף מב

- מב. שין של תפילין;
- (1) האם מצוה מן המובחר הוא או שמעכב בדיעבד?
- (2) האם צריך לעשותן בכתב אשורית דוקא או סגי בכתב פשוט דומיא דאות שין?
- (3) האם צריך שיהיה דוקא מעור הבתים או שאפשר לעשותו מקלף אחר ולהדביקו?
- (4) איך נכון לעשות לכתחילה מקמטי העור?
- (5) והאם נכון לעשותו ע"י דפוס חקוק שין שדוחק על עור הבתים ונעשה תואר שין?

- מג. (1) כמה ראשים יהיה לשין בימין המניח וכמה בשמאלו?
- (2) והאם יש נפק"מ בזה בין איטר לכל אדם?
- (3) אם היפך האם נפסל?
- (4) אם עשה בבי' הצדדים של ג' או של ד' או שהחסיר בצד אחד, האם כשר?

סעיף מג

- מד. (1) חודו של השין למטה, של ימין או של שמאל, האם צריך להגיע עד מקום התפר?
- (2) ומה הדין אם אינו מגיע?
- מה. (1) היו"ד שבשי"ן, הימיני או השמאלי, האם לכתחילה צריכין להגיע למטה וליגע בשולי השי"ן?
- (2) ומה הדין בדיעבד אם יש הפסק קצת ואינם מגיעים?
- (3) ומה הדין בשי"ן השמאלי כשאחד מגיע ואחד אינו מגיע?
- (4) והאם מעכב שיהיו היודי"ן בצורת יו"ד ולא קוים פשוטים?
- מו. (1) חודו של השין, האם צריך שיגיע רק עד התיתורא, ומה הטעם?
- (2) ומה הדין בדיעבד שנכנס מקצת חודו או מעט מהשי"ן ממש לתוך התיתורא?

סעיף מד

- מז. (1) האם התיתורא והמעברתא צריכים להיות עור אחד עם הבתים - לכתחילה ובדיעבד?
- (2) ואיך יעשה שהתיתורא תהיה מרובע?
- מח. איך מגלגלין הפרשיות שמכניסים לתוך הבתים, והאם זה למצוה או לעיכובא?
- מט. (1) האם צריך לכרוך על הפרשיות קלף קטן לכתחילה?
- (2) ומה הדין אם לא כרך עליהם, והאם יכול לברך עליהם?
- (3) האם צריך דוקא קלף או דאפשר גם בבגד?
- (4) כשכורך בקלף האם צריך שיהיה דוקא קלף כשר?
- נ. (1) כריכת שער על הקלף, האם הוא למצוה או לעיכובא, ומדוע?
- (2) איך כורכים הקלף והשער, מה קודם למה?
- (3) האם צריך שיהיה השער דוקא של עגל, ומה הטעם?
- (4) ואם אין לו של עגל?
- נא. (1) כמה מהשער צריך שיהיה נראה מחוץ לבתים?
- (2) ומאיזה פרשה יצאו והיכן יהיו נראים בחוץ?

סעיף מה

- נב. (1) האם צריך להכניס הפרשיות לתוך הבתים שתהא זקופה מעומד או מושכבת?
- (2) בדיעבד, האם פסולה, והאם צריך להוציאם ולהניחם כהלכה?

סעיף מו

- נג. (1) האם צריך לזוהר בהכנסת הפרשיות שהשורה העליונה תהיה למעלה ולא להיפך, ומה הטעם?
- (2) ומה הדין אם היפך?
- (3) באיזה צד צריך שיהיה מונח ראש הפרשה, ומה הטעם?

סעיף מז

- נד. (1) אם כתב כל ארבע הפרשיות של ראש בקלף אחד;
- (2) האם יכול לחתכן ולהכניס בתוך ארבעת הבתים?
- (3) אם אין ריוח בין הפרשיות, איך מכניסים בארבעת הבתים?
- נה. (1) אם כתב ארבע הפרשות בארבעה קלפים, האם צריך ליתן ליתן משהו בין בית לבית לעשות הבדל בית הבתים - לכתחילה ובדיעבד?
- (2) אם כתב תפילין של יד בארבעה קלפים;
- (3) מה הדין אם הניחם כך בבית אחד?
- (4) ומה הדין אם הניחם בארבעה בתים?
- (5) והאם צריך או מצוה לדבקם?
- נו. (1) והאם הדבק צריך שיהיה כשר לכתחילה ובדיעבד?
- (2) ואחרי שכתב כך, האם מותר להכניסם כך או לכתחילה אל יכניס?

סעיף מח

- נז. עשה את הבית מעור בהמה טהורה ואח"כ ציפה אותו כדלהלן, האם כשר ;
- (1) כשציפה אותו בזהב?
 - (2) כשציפה אותו בעור בהמה טמאה?
 - (3) כשציפה אותו בעוד עור בהמה טהורה?
 - (4) ומה הדין אם חתך במקום השיניין שנראין מבחוץ?
 - (5) כשצובע בצבע עב שמצהיב התפילין?

סעיף מט

- נח. הגידין שתופרים בהם התפילין ;
- (1) האם צריכים להיות מגידי בהמה וחיה טהורים – לכתחילה ובדיעבד?
 - (2) והאם אפשר לקחת מנבילות וטריפות?
 - (3) מאיזה מקום בגוף לוקחים הגידים?
 - (4) האם הטויה שלהם צריך להיות לשמה?
 - (5) מאיזה בהמה כתב הרמ"א שטוב ליקח ממנה?
 - (6) ואם אין לו, מאיפה יקח?
 - (7) והאם מותר לתפור בגיד הנשה?

סעיף נ

- נט. האם מותר לקנות גידין מנכרי, שמא מבהמה טמאה הם, ומה הטעם ;
- (1) כשהולך לבית הנכרי לקנות ממנו וידוע שמקצתן נוטלין מבהמה טמאה?
 - (2) כשהנכרי הביא לשוק למכור ואין מוכרים שם בחנויות?
 - (3) כשהנכרי הביא לשוק למכור ומוכרים שם בחנויות?
 - (4) ומה הדין כשאין ידוע שמקצתן נוטלין מבהמה טמאה?
- ס. (1) טוויית הגידין האן צריך שיהיה לשמה?
- (2) והאם מותר לקנות מנכרי גידין טוויין?
- סא. מקום שאין גידין מצויין ;
- (1) האם אפשר לעשות גידין מן הקלף, ומה הטעם?
 - (2) כשיזדמנו לו גידין האם צריך להתירם ולחזור ולתופרם בגידין?
 - (3) להמחמירים, האם יברך על תפילין כאלו?
 - (4) האם יגיי עוף טהור כשר לתפירת תפילין, ומה הטעם?

סעיף נא

- סב. (1) כמה תפירות צריך שיתפור מכל צד, ומה הטעם?
- (2) האם צריך להקפיד תלפור גם עור הבתים עם עור התיתורא?
- (3) האם צריך להקפיד שהתפירה תהיה משתי הצדדים פנים ואחור?
- (4) האם צריך להעביר חוט התפירה בין בית לבית – לכתחילה ובדיעבד?
- (5) ומה הדין אם לא עשה י"ב תפירות?
- סג. (1) האם צריך שכל י"ב התפירות יהיו בחוט אחד?
- (2) אם נפסק החוט באמצע התפירה, האם יכול לקשור אליו חוט אחר או צריך להחליפו?
- (3) כשהחוט קצר מתחילתו האם אפשר לקשור אליו חוט נוסף?
- סד. האם יכול לדבק את התיתורא ואח"כ לתפור אותו, ומה הטעם?

סעיף נב

- סה. קשר של תפילין ;
- (1) האם הוא מעכב?
 - (2) והאם צריך לעשותו לשמה?
 - (3) והאם קטן יכול לעשותו?
- סו. (1) איך עושים קשר של ראש ושל יד?
- (2) אם הותר הקשר של יד האם צריך לחזור ולהניח תפילין?
- (3) והאם מצותו בקשר דוקא או דסגי בעניבה?
- סז. האם נוהגין להעביר עור על הבית של יד?
- סח. (1) האיד הוא סדר עשיית הקשרים, מה קודם למה?
- (2) ואם הותר אחד האם צריך להתיר כולם?

סימן לג סעיף א

- סט. אם נפסק ונקרע עור של שני בתים זה אצל זה בתפילין של ראש ;
- (1) מה הדין אם התפילין ישנים, ומה הטעם?
 - (2) ומה הדין אם התפילין חדשים, ומה הטעם?
 - (3) מה נקרא חדשים ומה נקרא ישנים?
 - (4) ומה הדין אם נקרע ע"י סכין, ולא שייכי הטעמים?
 - (5) ומה הדין אם הקרע באוירין - באויר אחד או שנים או שלשה?
 - (6) והאם יש נפק"מ אם הקרע נעשה בבית מבפנים או מבחוץ?
- ע. (1) מה הדין אם נתקלקלו שני בתים זה שלא כנגד זה, כגון ראשון ושלישי?
(2) ומה הדין אם בבית השלישי נתקלקלו שתי דפנותיו, דהיינו שלשה קרעים?
- עא. (1) אם הקלקול היא בבית שני בימינו ובבית שלישי משמאלו, האם נקרא זה כנגד זה, או זה שלא כנגד זה?
(2) ומה הדין אם נתקלקלו שלשה בתים, בכל בית דופן אחד - בחדשים ובישנים?

סעיף ב

- עב. אם נפסקו תפירות התפילין, האם כשרים והאם מהני תיקון ;
- (1) בישנים כשנפסקו שתי תפירות זו בצד זו?
 - (2) כשנפסקו שלשה תפירות זו שלא כנגד זו - כל אחד בצד אחר?
 - (3) בחדשים?
 - (4) מה הן חדשים ומה הן ישנים?
- עג. אם אין לו תפילין אחרים ;
- (1) האם יש להקל, בנפסקו שתי תפירות או שלש, בחדשות או בישנות?
 - (2) והאם לברך עליהם?

סעיף ג

- עד. עור הרצועות ;
- (1) האם מין הטהורה והעיבוד לשמה, הם למצוה או לעיכובא?
 - (2) והאם זה מן התורה או מדרבנן?
 - (3) ומה הדין בספק אם הוא מין טהור או טמא, ובספק אם עיבדו לשמה?
 - (4) ואם עיבדו שלא לשמה האם מהני שישחירם לשמה?
 - (5) ומה הטעם דחמור עיבוד לשמה ברצועות מעיבוד הבתים?
- עה. קלף המעובד לסת"ם האם מותר לעשות מזה רצועות?
- עו. שחרות הרצועות ;
- (1) האם צריך להיות לשמה?
 - (2) האם הוא לעיכובא?
 - (3) כמה פעמים צריך להשחיר הרצועות שיהיה שחור?
 - (4) ומה הדין אם נתישנו וירד קצת מהשחרות?
 - (5) ומה הדין בכחול הנוטה לשחור?
- עז. (1) האם גם חתיכת העור במעברתא צריך שיהיה שחור - לכתחילה ובדיעבד, ומה הטעם?
(2) הרצועה מצד פנים, האם צריך לצובעו או להשחירו דוקא או להשאירו לבן?
(3) האם השחרות צריך להיות מצד חוץ דהיינו צד השיער או מה שלובש מצד חוץ?
(4) נתהפכה הרצועה שצד החיצון כלפי פנים, האם יצא ידי המצוה?

סעיף ד

- עת. לדעת המחבר ולדעת הרמ"א ;
- (1) האם שחרות הרצועות בעינן לשמה, ומה הטעם?
 - (2) האם צריך דוקא שישחירם ישראל או גם אינו יהודי יכול להשחירם, לכתחילה ובדיעבד?
- עט. (1) דברים המעכבים בתפילין גופא, כמו עשיית הבית והשי"ן, התפירות והקשר, מה הדין אם עשאן ישראל שלא לשמה?
(2) והאם יכול לעשותו ע"י קטן בגדול עומד על גביו?
(3) ומה הדין לעשותו ע"י אשה?
- פ. עור הבתים שהשחירם שלא לשמן ;
- (1) האם מעכב בדיעבד?
 - (2) והאם מהני אם יחזור וישחירם לשמן?

פא. השחרת הרצועות ;

- (1) האם מותר ע"י אשה או קטן?
- (2) ומה הדין ע"י אינו יהודי?
- (3) אם השחירם אינו יהודי וחזר ישראל והשחירם, האם מהני?
- (4) והאם מהני לצבוע סיקרא ע"ג השחור ואח"כ לעבור ולהשחירם?
- (5) אם השחירם ישראל בסתמא ולא חשב לשמן, וחזר והשחירם לשמן, האם מהני?

סעיף ה

- פב. (1) אם נפסקה הרצועה, האם אפשר לתופרה מצד פנים בתוך שיעור הקפת הראש והקיבורת?
- (2) ומה הדין אחר שיעור זה עד כדי שתמתח עד אצבע האמצעית?
- (3) ומה הדין בכל יתרון האורך?
- פג. (1) מה הדין לקשור הרצועה במקומות ובשיעורים הנ"ל?
- (2) במקום שמועיל תפירה, האם צריך בגידין או אפשר בחוטין?
- (3) אם נפסקה המעברתא, האם מותר לתופרה?
- פד. איך פסק המחבר כשהפסקה הרצועה, בשעת הדחק שלא יתבטל ממצות תפילין?
- (1) בתוך השיעור שמקיף הראש והקיבורת?
- (2) חוץ לשיעור הנ"ל?
- (3) והאם יכול לברך עליהם, ומה הטעם?
- פה. כמה צריך שיהיה אורך הרצועה של ראש כדי שיוכל לברך עליהם?

שאלות הנוגעות למעשה באו"ח סי' לב

מראה מקומות לענינים הנידונים בשאלות¹

א. הגדרת בית למקום הפרשיות. ב. שיעור המחלוקת. ג. גדר החריצים. ד. דבק בין הבתים. ה. חוט בין הבתים. ו. תוספת סתימה על התיתורא. ז. דיני הריבוע. ח. ריבוע התיתורא. ט. תפירת התיתורא. י. גודל התפילין. יא. דיני עשיית הק'. יב. פסולים כלציעת הרכעות. יג. סוגי כבוע לרכעות. יד. קלח נקודות לשימת לב בעת קניית הבתים.

א. פרשיות קצת ארוכות שנכנסות לתיתורא העליונה.

1. בשל יד ובשל ראש האם כשרים לכתחילה.
 2. האם יש חילוק בין אם התיתורא הוא חלק מהבית או חלק בפני עצמו.
 3. ואם הוסיפו לתיתורא העליונה חתיכת עור שנעבד לשמה או שלא נעבד לשמה והדביקו בדבק.
 4. ואם נכנס גם לתיתורא התחתונה.
 5. בכל הנ"ל האם יש חילוק אם רובו בתוך הבית עצמו, או כולו בפנים אבל ללא ריוח הגליון עצמו, או גם הגליון אבל לא כל הקלף והשערות המקיפות את הפרשיות בתוך הבית עצמו.
 6. כל אלו האם ניתן למוכרם כמהודר.
- בגר"ז סע"ז מוכח שהתיתורא אינו נחשב לבית. – ועדיין יש לדון האם גם כשכולו אחד, או רק כשנעשה מב' חלקים. – ובאבנ"ז חולק עליו שנחשב כחלק מהבית, ועדיין דנו הפוסקים דאפשר שאפילו אם נחשב לבית, אבל הפרשיות צריכות להיות מונחות במקום המיוחד להם, ולא מספיק שמונח במקום שנחשב לבית. – גם אם מספיק שיהיה מונח בבית, ואין דין שיהיה דוקא במקום המיוחד לו, מ"מ בשל ראש שכל אחד צריך להיות בבית נפרד, א"כ גם בתיתורא העליונה אינו מתקיים. – ואם רק זה החיסרון שאינו בבית ממילא להיפך כשהתיתורא אינו חלק מהבתים כלל, והתיתורא העליונה מעל הקפלים של הבתים, נמצא שגם כאשר הם בתוך התיתורא הם בתוך בית, משא"כ כשהכל אחד. – ואם נימא שכשנכנס לעובי העליון מהני כי כולו נחשב לבית, באופן שהוסיף חתיכת עור וחיברו בדבק יש לדון האם תלוי בנידון שהביא המ"ב האם דבק נחשב כחיבור. [וגם אם אינו נחשב חיבור יש לדון שכאשר מדביק עם דבק שלש שניות שמהות פעולתו שונה שהעור עצמו מתחבר, יחשב אחד, עיין מש"כ בזה בשאלות משה שער הכתב סמ"ט נ"ד]. – אמנם אם העור לא נעבד לשמה גם אם כשר בכה"ג, אבל כחלק מהבית ודאי אינו יכול להחשב. – אמנם בכה"ג שנכנס לחלק העליון, ומכשירים כי נחשב כחלק מהבית, א"כ צריך שמכל ד' רוחות יהיה מלא דאל"כ עד כמה שנחשב כחלק מהבית יחשב כניקב הבית. – אבל אם נכנס גם לתוך התיתורא התחתונה, יש לדון שכל מהותו הוא לכסות ואינו מוגדר כחלק מהבית וממילא יחשב שאינו בבית. – וכן יש לדון האם שיך בזה דין רובו ככולו או שמאחר ויש דין שיהיה בפנים הרי"ז כטבילה ועוד, וכמש"כ הביה"ל [ל"ב מ"א] לענין הנחה על הראש שצריך כולו ממש. [ובמ"ב כ"ז סק"ל ג].

ב. בית של ראש שמחיצות המחלוקת בין הבתים

1. מגיעות רק עד רוב גובה של המחיצות, או מיעוט, או עד סוף הפרשיות.
 2. עשה חריצים כדין אבל הדביק בין הבתים בחלק העליון.
 3. עשה חריץ רק בעובי החיצוני בלי שיבדיל כלל בין הבתים.
 4. האם יש בזה חילוק מה אורך הפרשיות, וכן האם הפרשיות נכנסות גם לעובי התיתורא העליונה.
 5. אם הבית בפנים אינו מחולק ישר בשוה, והמחיצה מתרחבת, וממילא החריץ רק כנגד חלק מחילוק ומחיצת הבית, האם יש חילוק כמה מרוחב המחיצה כנגד החריץ.
 6. בכל אלו איזה כשר, לכתחילה, בדיעבד, פסול, ומהודר.
- בס"מ מבואר שצריך שיגיעו עד התפר, ואם לא הגיע כשירה והוא שיהיו ניכר החריץ. – אבל יותר מכך גם כשהפרשיות בתוכו לא הוזכר. – נחלקו הפוסקים עד היכן שיעור המחיצה לכתחילה ובדיעבד, האם בהיכר סגי, או

¹ רוב השאלות נכתבו על בסיס ספר זכרון אליהו על הלכות תפילין. וספר צירורים למעשה בעניני תפילין.

מיעוט, או כל הפרשה, עיין ט"ז סקל"ו, גר"ז סעיף ס"א, מאמר מרדכי סקמ"ח, חיי אדם ס"ד, ביה"ל ד"ה חריץ, מ"ב סקפ"ח, מקד"מ סקק"ו, מקור חיים ס"מ.

ג. צבע את הבתים ומחמת כן לא ניכר מקום המחיצה.

1. עשה את החריץ בערך מול מקום המחיצה, או ממש מול מקום המחיצה אבל החריץ רק בצבע לא עד המחיצה עצמה, מה דינה.
2. יצא לו קצת המחיצה עקומה, עשה מבחוץ קו ישר, מה דינה.
3. אירע כן רק בחלק התחתון של המחיצה, האם יכול לכתחילה לעשות קו ישר.
4. האם יועיל כשיעשה קו ישר רחב קצת, או ישייף קצת מהבית, וממילא בכללה יהיה גם חלק האלכסוני של המחיצה.
5. הבתים יצאו צמודים מאוד, עשה חריץ כנגד מקום המחיצה מדויק עד מקום המחיצה.
6. צבע שוב את הבתים וכיסה את החריצים, עבר עליו עם הציפורן ללא כל מחשבה וכוונה ונחרט. מבואר בשו"ע ס"מ ובמ"ב שכל שאינו ניכר מבחוץ אפילו שהוא באמת מחולק בפנים אינו כלום. – ובסקפ"ח מבואר שריטה וכדו' לא מהני, כי מלבד שצריך שיהיו חלוקים, צריך גם שיהיה ניכר חילוק הבתים עצמם, וממילא צריך שיהיה עד הבתים עצמם, וכן כנגדם. – ואפילו שכאשר אינם שווים מבואר במ"ב סקפ"ב שכשר, אבל צריך שיהיה ניכר מבחוץ. – וכשם שלכתחילה צריך חילוק כל הבית עד התפר כמבואר בס"מ, א"כ ה"ה לענין ההיכר. – אבל כאשר בכלל החריץ יש גם את החריץ האמיתי יחשב שניכר חילוק הבית. – אלא שעדיין יש לדון שכאשר משייף קצת גם מלמעלה כדי שיהיה בקו ישר עם מה שנטה פנימה, באותו מקום יחשב כפגימה ויפסל, [ועיין מש"כ בדעת נוטה עמוד רפה] – ומאחר וכשאינו ניכר פסול, יל"ע בנתכסה אם צריך לשמה. [ועיין בזה בדעת נוטה עמוד רצד].

ד. חושש שהבתים יחוּו ויתרחקו אחד מהשני.

1. האם יכול לכתחילה להכניס קצת דבק לכל אורכו כנגד אמצע הבית, כדי שמשתי הצדדים ישארו פרודים לחלוטין, לכל האורך, המראה, או פרודים רק בנגיעה.
2. אם יספיק לזה דבק בחלק התחתון אבל רק ע"י שימלא אותו לכל הרוחב, מה עדיף.
3. באופנים הנ"ל האם יש חילוק כאשר יש לו חשש שיווּו, או שסתם מכניס לחיזוק בעלמא.
4. הדביק מבחוץ לכל האורך, ובפנים אין דבק כלל, או שנפתח ונפרד בחלק העליון ורק שם הדביק מבחוץ.
5. האם יש ענין להדר שגם בחילוקי הבית שבתוך עובי התיטורא לא יהיה דבק.
6. באופנים שמשמש בדבק, האם יש חילוק בין דבק סיננטי, מעור בעור בהמה טהורה, או טמאה.

נחלקו הפוסקים האם דיבוק מחשיבו לאחד לפסול, ובביה"ל ד"ה חריץ הביא מחלוקת האם דיבוק פוסל, והביא ב' עצות או מעט למטה, או מעט לכל האורך, אבל שיהיה ניכר חילוקם היטב. – מאידך כשצריך, גם אם ימלא למטה, מ"מ כשלמעלה לא יהיה כלל לא גרע משאין החריצים וחילוקי הבתים מגיעים עד התפר, וכ"כ במקד"מ סקק"ע. – ואם כל החיסרון מחמת חילוק הבתים, אם כל הפרשיות נמצאים בתוך הבית בחלק שלפני התיטורא, ומלבד זה גם יש לו מעלת חילוק שמגיע עד התפר, א"כ בכה"ג בתוך התיטורא אין להחמיר בזה. – מאחר וכל החיסרון מחמת חילוק הבתים והחריצים, ואם מבחוץ אינו ניכר פסול, א"כ לא יועיל מה שבתוכו אפילו ברובו ממש אין דבק, וכן ברוב המשך אין, כי בראשו ודאי צריך לעיכובא שיהיו ניכרים. – וברמ"א סמ"ז כתב שיהיו ליקח דבק כשר, ובמ"ב סק"כ מבואר שאינו אלא למצוה ולא לעיכובא, כיון שהדבק אינו מעכב. ובחזו"א [הלכות תפילין י"א ט'] כתב דהיינו לאפוקי טמאה אבל היוצא מן הארץ וגידוליה מותר כמו פשתן וכו'.

ה. לא העבירו חוט בין הבתים.

1. האם כשר לכתחילה.
2. העבירו והחוט שוקע לתוך התיטורא, האם חסר בהידור.
3. חיברו למטה את הבתים עם דבק, האם ראוי להעביר את החוט מעל מקום הדיבוק.
4. כאשר הפרשיות יותר קצרות מהבתים, האם להקפיד שיעבור במקום שכנגדו יש פרשיות.
5. האם צריך שהחוט העובר בין הבתים יכנס גם לתיטורא העליונה, והתחתונה.

מבואר בב"י שעיקר הדין שצריך להעביר חוט ביניהם הוא כשכותבן על קלף אחד, ומ"מ גם כשכותבן על ד' פרשיות נהגו להעביר ביניהם, וכן בשו"ע סתם להעביר חוט ביניהם, ובמ"ב סקרי"ז כתב שלדין שכותבים בד' פרשיות, אם לא העבירו גיד בין הבתים כשר, ומ"מ צריך לנהוג להניח. – ובר"מ ועוד כתבו שטעם החוט הוא להבדיל בין בית ובית, ובלבוש כתב גם טעם זה, וגם שתהיה מחוברת היטב עם התיטורא ולא תזוז מיניה. אלא שעדיין יש לדון אם גם זה חלק מטעם החוט או תוספת, ונפק"מ בגסות שהחוט לא יועיל בחיבור התיטורא אין צריך. – מאחר ומטרתו הוא חילוק בין הבתים, ויש אומרים שדבק כבר מחשיבו לבית אחד, א"כ ראוי להעבירו מעל מקום הדבק. – אבל אין תפקידו לחלק בין הפרשיות אלא בין הבתים וממילא יכול להעבירו גם שלא כנגדם.

ו. תחב או הדביק, חתיכת עור או קלף תחת הפרשיות, כדי שמחמת גודל הבית הפרשיות לא יפלו.

1. האם יש בזה חיסרון כשזו מסתיר את כל הפרשיות.

2. הוסיף או הדביק חתיכת קלף על התיתורה התחתונה, או צמוד לתיתורה העליונה, כדי שיהיה יותר גבוה.
3. הדביק רק ריבוע על הריבוע התיתורה העליונה, או רק כנגדה על התחתונה.
4. קלף המקיף את הפרשיות, האם יש בו חיסרון כאשר קצת בולט ומגיע עד פי הבית.
5. אחרי סגירת התיתורה נשאר רווח מועט של אויר בין התיתורה העליונה לתחתונה, האם יכול לתחוב חתיכת עור שיראה מלא.
6. האם יכול להדביק את התיתורה מלבד התפירה שלו לפני התפירה, או אחרי.
7. האם יש חילוק באיזה דבק מדביק את התיתורה.

מבואר בסמ"ד שתתורה דתפילין הלל"מ, והיינו שיניה עור למטה שיכסה את פי הבית. ומאחר וצריך לסגור את הבית, א"כ כאשר הקלף המקיף אותו מגיע עד פי הבית וסותמו אפשר שאינו נחשב שהתיתורה סותמו. – ובמ"ב סקס"ה הביא בבית"ל שם ד"ה עור מהלשכה"ס י"ד י"ב שצריך שהיה מעור כשר כתיתורה ממש, כלומר שרק ע"י שהוא נחפץ לחלק ממנו כשר, ובבית"ל כתב שלכתחילה ודאי הדין עמו, אבל בדיעבד יש לעיין שכמו שכתב הפמ"ג שדבק שהוא רק מחבר רק לכתחילה צריך לשמה, ה"ה תוספת זה שאינו מגוף התיתורה. – ויש לעיין האם הביה"ל מיירי רק ברווח מועט כזה שנחשב גם בלעדו לסתום, וע"ז מכשיר בדיעבד, ולכתחילה כשמוסיף נחשב התוספת כסותם, או ביותר מזה, וא"כ מה מדמיו לדבק. – ועדיין יש לדון בזה כאשר מדביק רק מרובע על התיתורה ולא על גוף התיתורה אלא על המקיף אותו. – בבית"ל [סנ"א ד"ה יתפור] דן האם דבק לפני תפירה מבטל את השם תפירה של אח"כ. ומפשטות לשונו החיסרון רק כאשר הדביק לפני התפירה, אבל בחזו"א [או"ח י"א סק"י] מבאר שכתב כן רק כי כך הדרך, אבל גם דיבוק של אח"כ מאבד לו שם תפירה, כי אין התפירה מחברת עכשיו כלום, כיון שהוא גוף אחד גם בלי זה, אבל עיקר הדין אינו מוכרע כי אפשר שכל החיבורים פסלה תורה, וחשיב עדיין מופרד, אבל לא שיפסיד עד שיחובר בגדין. אמנם יש שעוררו [עין קובץ בית אהרן וישראל קמ"ד מאמר הגרמ"ש קליין] ששונה דבק שלש שניות שאינו מחבר את ב' החלקים, אלא פועל שהעור עצמו יחבר ויאחד את עצמו, וא"כ נחשב הכל כאחד ממש וללא חיבור כלל, וממילא אפשר שבכה"ג גם לא שייך כלל לדון שנחשב שיש איזה כל פעולה של תפירה כלל, כי הרי"ז כתופר חתיכת גוש עור בעצמו.

ז. כיום שניתן ע"י כלי מדידה לצמצם את הריבוע ביותר.

1. עד כמה צריך להתאמץ לצמצם, בדיק העשיה. – והאם צריך למדוד ולקבוע ע"פ ראות העין או הכלים.
2. מאיזה שיעור מעכב הריבוע. – והאם יש חילוק בזה בין שעת העשיה, לנתקלקל אח"כ.
3. כאשר מצד עצמו הד' בתים ביחד מרובע, אלא הבתים קצת נפרדים ומתרחקים זה מזה, ובנגיעה מתחברים, האם חסר בריבוע. – ולהיפך שכל הזמן הם מחוברים ועומדים בצורה שקצת מופרדים, ורק בצירוף האויר שביניהם הוא מרובע.
4. כאשר ריבוע הבית או התיתורה מסביב כראוי, אבל באמצע גג הבית או תחתית התיתורה יש שקיעה, האם נפסל. – או שבאמצע הדופן, בפניה שלו, או סתם באמצע יש פגימה. – או שבאמצע התפירות הוא נכנס קצת פנימה וחוזר החוצה.
5. בית גבוה שנפגם מעט שלא כנגד מקום הפרשיות, האם נפסל.
6. בית שקצת באלכסון, או קצת בצורת מגדל שנכנס פנימה, אבל בכל מקום שהוא מרובע.
7. בכל אופני הפגימות הוסיף הדביק לו חתיכת עור להשלמה מה דינו.
8. הד' בתים ביחד מרובעים היטב, וכן התיתורה, אבל אינם זה כנגד זה בדקדוק, או מחמת שהם קצת אלכסוניים, או שאינם ממש באמצע התיתורה בשווה אלא יותר בצד מסויים, האם זה חיסרון בריבוע.

נחלקו הראשונים האם ההלל"מ של ריבוע נאמר רק על התפירות, או על הכל. להלכה מבואר בשו"ע שכל חלקי התפילין צריכים להיות מרובעות, דהיינו מקום מושבן, והבתים, והתפירות, וברמ"א שרק גובה הבתים אי"צ שיהיה מרובע, ובמ"ב סקע"ג וביה"ל ד"ה שיהיו שלהלכה לא רק אם התפירות אינם מרובעות אלא גם אם הבית אינו מרובע לא יברך. – בב"י ד"ה כתב הר"י, ובדרכ"מ, מתבאר שצריך למדוד עם כלי מדידה, ובמ"ב שלעשות בתכלית הצמצום כמעט אי אפשר, אבל כל מה שאפשר לאדם לעשות בענין זה צריך לעשות. וא"כ בנידון זה הדבר משתנה לפי המצב והאפשרות. אבל בחזו"א [בכורות י"ט י"א] נראה קצת שגם בזה נמדד לפי מה שנראה לאדם, – ועיין מש"כ בזה באגרו"מ יור"ד ח"ב קמ"ו, ובח"ג ק"כ אות ה' שתלוי האם עושה הבתים דקדק כראוי.

עוד כתב באגרו"מ שם שלפי מש"כ התוס' בסוכה שהשיעור של האלכסון אינו מדוקדק ממש, א"כ יש שיעור מעט שעדיין נחשב למרובע עיי"ש. [ועיין כע"ז בשוה"ל סל"ט] אמנם לכאורה זה רק כשמתחלק לכל הבית ולא במקום אחד בלבד. – ובשע"ת סק"ו הביא מהברכ"י שנקט כהבית יהודה שאם מתקרבים ע"י הנגיעה ונהיה מרובע מהני, וקסה"ס [לשכה"ס כ"א סק"ג] כתב שבחת"ס [ח"א ס"ה] מבואר שנפסל מחמת האויר שנעשה ע"י ההפרדות. אמנם במ"ב סקע"ט נראה שבסתם עומדים ישר ויש אויר ביניהם אינו מגרע בריבוע. – וגם אם נתקלקל הריבוע אח"כ, למרות שהמחבר כתב שיש מי שאומר שצריך לתקנו, כתב המ"ב שאין בזה חולק. – אלא שבביה"ל מתבאר שלענין נפגם אח"כ נראה שתלוי בשיעור חגירת הציפורן, אבל לכתחילה צריך לעשות יותר מזה. – ובביה"ל [ד"ה אין] מבואר שכולו ממש צריך להיות מרובע, וכל מקום בבית שנפגם בכללו, ולא אמרינן דל מהכא. – וכן אם גם באמצע

נכנס לפנים צריך לתקנו. – ובעמק ברכה [תפילין ד] כתב ששאל החזו"א שצריך שיהיה ריבוע כנגד ריבוע בדקדוק. ובדעת נוטה [תשובה תקל"ט] כתב שהחזו"א הכשיר אם אינו מכוון בצמצום, אבל בניכר פסל.

ה. השלים את התיתורא בעזרות אחרים.

1. מחמת כן בסגירה יש נקבים בעור הממולא האם חסר בריבוע.
2. תיתורא העליונה והתחתונה לעצמם מרובעים אבל אינם שווים.
3. מחמת הלחות וכדו' במשך הזמן התיתורא התחתונה נפתחה קצת, או התעקמה.
4. כשתופר מעל ומתחת לתיתורא, האם יכול לחרוט ולחרוץ בתיתורא כדי שהתפרים יכנסו לתוכם ויחזיקו.
5. החיתוכים בסוף התיתורא לפני המעברתא, האם צריך שיהיו שוין משתי הצדדים, וחלק העליון והתחתון.
6. בחתך שבסוף התיתורא לצד המעברתא, בצד של התיתורא חתך אותם בצורה עגולה לא ישרה ממש, האם חסר בריבוע.

נחלקו ראשונים האם תיתורא הוא רק מה שמכסה את הבית עצמו, או כל הב' חלקים. במ"ב סקקע"ז כתב שב' החלקים צריכות להיות מרובע, ובשעה"צ נשאר בצ"ע האם מעכב בדיעבד. ובסמ"ד מבואר שצריך לחתוך במעברתא כדי שיהיה ניכר הריבוע של התיתורא, כלומר שמקום הכניסה הוא בכלל הריבוע וגם הגובה, וא"כ צריך שיהיה מרובע. – ועדיין יש לדון אם גם פגם בעובי חסר, והרי"ז כבית ממש שמוכא בביה"ל שצריך שכל הגובה יהיה מרובע, וממילא כל חלקי עור לפחות כאלו שבלעדם לא היה שייך להחשיבו כסגור, לא סתם כתוספת בעלמא, הרי הוא מכלל התיתורא, ויפסול בו חיסרון ריבוע. – אלא שאם נימא שבכלל ריבוע בבית לפחות הוא לא רק בגובה, אלא גם בגג, א"כ גם בתיתורא שלא יחרוט לצורך התפירות. ובדעת נוטה כתב שמאחר והוא נצרך כדי שלא יקלקל הריבוע, לכן לא נוהרים, ומ"מ כשאפשר ראוי להמנע, וכ"כ בשבה"ל ח"ז ס"ט שאין לנו מקור כלל לפסול כשהגג עצמו אינו מרובע, ומ"מ כשאפשר ראוי להמנע מהחריצין, ובמנח"ש ח"ב ס"ד אות י' כתב ג"כ שעיקר הדבר שצריך מרובע בגג אינו ברור, ומאחר ועשייתו לצורך הריבוע אין בכך חיסרון, וכן מה שעושים תגין לש' אפילו שאינו מדינא ואינו חיסרון בריבוע. – ובמ"ב [סקקפ"א וביה"ל ד"ה שצריך] מבואר שהתעקמות התיתורא שמחמתו לא נראה מרובע נחשב כחיסרון בריבוע. – ועדיין יש לדון כשהעליון והתחתון כשלעצמם מרובעים אלא אינם שוין ובמלאכת שמים י"ח ס"ה כתב שצריך להיות שוין, ועיין דע"ק סק"ז.

ט. תופר את הבית ורצה שיחזיק היטב כדי שלא יזוז בתפירה.

1. האם יכול להדביק נייר דבק מבחוץ ואח"כ להסירו, או להדק ע"י מלחצים או כלים שלא יוכל לזוז.
2. האם יכול להכניס מעט דבק רק כסיוע. – והאם יכול להדביק רק בצד של המעברתא ומחמת כן לא יזוז.
3. חוטי התפירה, שנפסק אחד או שנים מהם מלמעלה, – או מלמטה, – או אחד מלמעלה ואחד מלמטה, – וכן אם לא עובר לכל אורך הבית אלא באמצע יש מרווח ללא חוט, האם נפסל.
4. נפסק החוט בזוית, או שנשאר קצת כעגול בזוית, או שחוט אחד קצת רחוק ולא נוגע בחבירו, האם פוסל.
5. האם צריך שהמרחק בין נקב לנקב בתפירה יהיה שווה, ומרחק הבית מהתפירה יהיה בכל הצדדים שווה.
6. האם צריך שריבוע התפירה העליון יהיה ממול ריבוע התחתון.
7. גיד התפירה בצד אחד עבה ובצד השני דק, האם יש חיסרון בריבוע.
8. כל התפירה מרובעת אבל לא לכל האורך, ובמשך התפירה הוא לא בקו ישר.
9. התפרק רק חלק מהחוט, ולא נפסק לגמרי, אבל מחמת כך החלק שנפרד בולט מהריבוע.
10. נחלש התפירה מחמת זה אבד הריבוע, האם יכול למתוח, או להניח עליו הגורם לו להתכוץ, או בזויות לחברו עם השני ע"י עוד גיד, ועי"ז יחזור לריבוע או צריך לתפור מחדש. – במידה ואחרי התפירה הוסיף דבק האם צריך להסירו לפני תיקון הריבוע.

11. שתי החריצים שבזויות רחוקים קצת אחד מהשני, או אינם שווים, אבל התפירות שוות, האם יש בזה חיסרון. בביה"ל [סנ"א ד"ה יתפור] דן האם דבק לפני תפירה מבטל את השם תפירה של אח"כ. ומפשטות לשונו החיסרון רק כאשר הדביק לפני התפירה, אבל בחזו"א [או"ח י"א סק"י] מבאר שכתב כן רק כי כך הדרך, אבל גם דיבוק של אח"כ מאבד לו שם תפירה כי אין התפירה מחברת עכשיו כלום כיון שהוא גוף אחד גם בלי זה. אבל עיקר הדין אינו מוכרע כי אפשר שכל החיבורים פסלה תורה, וחשיב עדיין מופרד, אבל לא שיפסיד עד שיחובר בגידין. – אמנם מבואר בביה"ל שכל הסיבה לפסול הוא רק בגלל שדבק היו חיבור, אבל אם לא היה חיבור אפילו ששהיה תפוס בכל תורה חיצונית, נחשב שהתפירה היא זו שמחברתו. וממילא מאחר ובמעברתא אין דינים יוכל להדביק שם ועי"ז התיתורא תחזיק יותר. – ובסימן ל"ג ס"ב מבואר שיעור נפסק שמעכב. – אמנם בביה"ל [שם ד"ה לחוש] נשאר בצ"ע שאם נפסק בזוית נתקלקל הריבוע, וריבוע בתפירות עוד חמיר מבבית. – והריבוע הוא דין בכל התפירה, וממילא נקבע לפי כולו, וכן כל אחד בפני עצמו. אבל אין דין שיגע, אבל בזוית אם אינו נוגע יחסר בריבוע, ובדעת נוטה [עמוד רפה] כתב שיתכן שכשאינם נוגעות ממש אפשר לברר, ובשבה"ל [ח"ה י"ד] כתב שרק בנקבים רחבים יש לחוש. – אמנם עדיין יש לדון האם צריך ששתי צדדי התפירה יהיה מרובע, או בצד אחד מספיק, ונפק"מ כאשר צד שני באותו תפירה בחוט דק יותר. – ובמ"ב סקקע"ז מבואר שכל האורך הוא בכלל הריבוע לעכב, לא רק הקצוות. – ומאחר ודין הריבוע בתפירה אינו דין עצמי, אלא הוא דין בצורת התפירה שצריך להעשות בצורה של ריבוע, כשבא לתקן, כל תיקון בצורת ומעשה תפירה, יחשב לתפירה, משא"כ פעולות אחרות, ולא יועיל, וא"כ אם הוסיף אח"כ דבק צריך להסירו לפני תיקון הריבוע דאל"כ לאו שם תפירה עליה. – וכל דין הריבוע הוא בתפירה, ולא בחריצים וממילא הוא קובע את הריבוע. .

י. ילד בר מצוה שגופו קטן.

1. איזה גודל יעשה את תפילין של יד, ושל ראש.
2. האם יש ענין כשגדל להחליפו.
3. האם מחשבים בגודל את בית, התורה, המעברתא.

בטור הביא מחלוקת האם יש שיעור, ולהלכה כתב שאין שיעור, ובמ"ב כתב שלא לעשות קטנים מידי שלא יפסלו הפרשיות. והמחבר בסמ"א סתם שאין לו שיעור, ובמ"ב סקפ"ט כתב כהמג"א לחוש לדברי הגאונים שסוברים שלכתחילה לא יעשה אותם קטנים מאצבעיים על אצבעיים והיינו עם התורה, ועיין בע"ת שאם מחזיק רק כאצבע עם התורה פסול אפילו בדיעבד, ומלבד כל אלו מצוי שבקטנות פרשיותיהן גרועות. ובביה"ל כאן כתב שהנכון שיהיו ממוצעים לא פחות משיעור אצבעיים על אצבעיים ולא יותר מד', והיינו עם התורה והמעברתא. – מאידך מקום הנחת התפילין מבואר במ"ב [לעיל סימן כ"ז] לחוש לרוב הדעות שהוא רק על חצי הקיבורת, וכ"כ כאן בביה"ל שבשל יד יעשה באופן שלא יבוא להניח מקצתו מחוץ לחצי הקיבורת, כלומר שאם יהיה מקצתו מחוץ לחצי הקיבורת לדעת המחבר והרמ"א לא יצא. ואם יהיה לגמרי מבחוץ לכו"ע לא יצא. ולכן שלא יעשה גדולות מידי. [וע"ע בשמ"ל פ"ו ד"ה ונצייר] – ומעתה יש לדון גם במה שלא הזכיר במ"ב את המעברתא בכלל, ובביה"ל הזכירו, ובמג"א כתב רוחב תורה, ובפמ"ג כתב התורה, ובמחצת"ש כתב היינו עם המעברתא, ועיין שונה הלכות, ונפק"מ טובא לגיל הבר מצוה, עוד יש לדון שבקטן אם יחמירו את השיעור הגדול נמצא שלא יניח, ומאידך כשיגדל נחשוש להיפך, שהתפילין קטנים.

יא. ש' שלא מגיעה עד התפר.

1. מה דרגת כשרותה.
2. אם הש' עצמו לא הגיע עד התפר ולכן משך קו מיסודה עד התפר.
3. נפסק קו הש' האמצעי – או החיצון, למטה קצת, – או שנקלף מעט ממנו והדביקו – האם נפסל.
4. הוציא את הש' ע"י דפוס, וביטל רק חלק ממנו שמעכב בצורת האות, או שאינו מעכב, ועשהו מחדש, – או שתחתל הש' היתה ע"י חקיקה והמשיך וגמרה ע"י משיכה החוצה. או שנגעו ראשי הש' זה בזה והפרידם
5. ש' שנעשה ע"י חק יריכות, אבל כדי להשלים יפיה, או עביה בצורה שוה, הוסיף ע"י דפוס, וכדו',
6. ש' עבה מידי ומכניסה לדפוס ודוחקה פנימה ומתמעטת.

במחבר כתב שצריך להגיע עד מקום התפר, ובמ"ב שאם לא הגיע כשר רק בדיעבד, וממילא לא יועיל שימושך מה שכבר אינו נחשב כחלק מהש'. – אם אחד מהקוים נפסקו קצת בביה"ל [ד"ה ש] כתב שלהנשמו"א פסול אבל להב"ח נשאר בצ"ע. – ובנפסקו באמצע, בש' של ד' ראשין מבואר בביה"ל שאפשר להקל מאחר וי"א שכך צורת עשייתו. – ומבואר במ"ב שלדחוק ע"י דפוס בולט הוי הידור, דלא כהמג"א שסובר שאינו נחשב לחק יריכות כי רק העור נדחק לצדדים, אבל ע"י דפוס שוקע לא הכשיר. – ולענין כתיבה מבואר לעיל במ"ב סקס"ז הביא מחלוקת כאשר לפני גמר האות גרר את החלק שניתוסף שלא ע"י כתיבה בלבד, ונשאר החלק הראשון, ויש לדון האם גם כאן שוה לשם או קיל טפי, אבל כאשר מבטל החלק ממנו אינו פוסלו אליבא דכו"ע, ודאי ישאר חק תוכות. – אבל כאשר רק מוריד מעוביה, כל הש' נשאר מצד העשיה עצמה ורק מתעטת וכשר.

יב. בא להניח תפילין.

1. רואה שירד מעט משחרות הבית, או הרצועה, אין לו צבע האם יניחם בברכה.
2. האם יש חילוק באיזה מקום ברצועה, וכמה חסר.
3. כאשר הרצועה ישרה לא ניכר חיסרון השחרות, אבל כאשר כורכו ומתקפל קצת ניכר כעין פס עובר לרוחב הרצועה שאינה שחורה, או כעין פיצוצים בתוך הרצועה שאינם שחורים.
4. הגדיל, או הקטין, את הקשר, או את היד, ומחמת כן בקצה היד או הקשר אינו שחור. – וכן חלק הפנימי של הקשר שאינו מכוסה לגמרי ע"י החלק החיצוני של הרצועה, האם צריך להשחירו. – וכן צדדי הרצועה שאינם שחורים, או שחתך קצת את הרצועה באלכסון ולכן נראה קצת הלבן, האם מהווים חיסרון.
5. בחור בר מצוה שהשחיר את רצועות שלו, האם יכול גדול להניחם, והאם הוא עצמו כשגודל יותר יכול להניחם.
6. האם תלוי אם השחיר רק לחיזוק בעלמא, או שהשחיר מקום שכבר ירד ממנו השחרות.
7. מסתפק או בטוח שלא השחיר את הרצועות לשמן, האם עדיף לצבוע שוב, או להפוך ולצבוע בצד השני.

שחור ברצועות לעיכובא הוי הללמ"מ, – ומקומו הוא רק בצד החיצון, כמבואר בס"ג ובמ"ב ובביה"ל שם. – ולענין הצדדים לא הוזכר להדיא. ועדיין יש לדון שבאלכסון נחשב כחלק מהצד החיצוני. – ובדעת נוטה עמוד שט"ו שלצדדים לא צריך. – ובעמוד ש"ג הוכיח שבצד השני לא עשו ושאינן לעשות כן ובערות שם הביא לדון האם כשצובעים גם צד השני יהיה חציצה. – ובביה"ל [ד"ה רצועות] דן האם צריך שכל הרצועה תהיה שחורה או כל אחד לפי גדלו, ובפשטות מוכח מיהת שרובו ככולו לא אמרינן בזה. – אבל בבתים נחלקו בזה [כמבואר במ"ב סקפ"ד] במקום דלא אפשר יש לסמוך אמקילין. – ובדעת נוטה עמוד שט"ו הביא מהחזו"א שנקודה לבנה באמצע כשר מצד עומד מרובה. – ואם רק כשקפלים ראוי לצבוע. – ולענין לשמן מבואר במ"ב סקכ"ב שבבתים שנחלקו

האם בכלל צריך שחור בדיעבד לא בעינן השחרה לשמן. – אבל לענין השחרת הרצועה חמיר לענין לשמן, והוא הלמ"מ, ובעינן גדול, כמבואר ברמ"א ס"ד ובמ"ב שם, – וממילא יש לדון במה שדן המ"ב בכמה מקומות לענין לכתחילה ובדיעבד לסמוך כשרק בא לכלל שנים. – ובביה"ל ד"ה פסול דן האם יועיל לצבוע עליו שוב, והאם תלוי בנידון של כתב ע"ג סיקרא. וממילא יש לדון לשתי הצדדים גם במה שדן המ"ב לענין כתב [בסקס"ז ובביה"ל שם ס"ז ד"ה ואינה] האם דומה לנידון הרצועות, או שנידון רק לענין כתב. – ובמ"ב הביא מהפמ"ג שיהפכנו ויצבע שם. אמנם זה רק בדיעבד כי לכתחילה מבואר בביה"ל [ד"ה מבחון] שלכו"ע לכתחילה ודאי צריך להקפיד שיהיה לצד השיער. – אלא שכאשר מחלקים את עובי העור לשנים וכל הרצועה נעשה מהחלק החיצוני, יש לדון שאין בזה אפילו את הלכתחילה כי נחשב שכולו לא נעשה מצד הבשר, ואינו בדוקא שיעשה ממש לצד השיער.

יג. יריעות שחורות של צבע פלסטיק שחור.

1. האם ניתן להדביקם על הרצועות במקום צבע.
2. צבע את הרצועות כדין, האם יכול לצבוע מעליהם בלכה או חומר אחר המוסיף לו ברק.
3. צובע בצבע עבה, האם יש בזה חיסרון.
4. צובע כמה פעמים את הרצועות ורק מחמת הצטרפות כולם נהיה כשכבה עבה, האם יש בזה חיסרון.

במ"ב סקפ"ה כתב שטוב שלא יהיה בהם אלא חזותא בעלמא, ללא ממש, ובגלאנץ שא"א לקלפו אין להחמיר בדיעבד, אבל בטיחה שאפשר לקלפו בשלימות פסול, אלא שעדיין יש לחלק כאשר הוא עבה במהותו, לכאשר נקלף מחמת השכבות. – בנשמ"א הנ"ל לגבי ציפוי הבית זהב מבואר שהחיסרון הוא המראה, ובנוב"י תנינא או"ח ג' כתב לגבי בא מהטמא שאינו עושה עיקר הצבע ומיועד להצליל הצבע וליפות שאין בזה קפידא. – ובשבה"ל ח"ה י"ג כתב לחלק שאם העליון הנקף הוא רק מבריק ושקוף שהצבע נראה מתוכו העיקר הוא המראה ואינו פוסלו. – וכאשר מדביק שחור שאינו יכול להתקיים בפני עצמו מ"מ גם לדעת הנוב"י כאן מאחר והוא עצמו לא נעשה לשמו, והדבקה אינה צביעה, א"כ גם אי כהנוב"י ודלא כהנשמ"א ומתבטל אבל אין כאן צביעה לשמה שמעכב. – ועדיין יש לדון כאשר צובע שהוא באמת רק חזותא וצבע, אבל מחמת כל עיבוד או חומר הצבע רק נתפס מעליו אבל אינו נספג בתוך העור עצמו, ועוד האם עצם זה שאינו נקלף אלא לכל היותר מתפרר, הוא סיבה להגדירו כתפוס בו ממש.

יד. קצת נקודות לשימת לב בקניית הבתים.

1. לבדוק את החריצים לפני הצביעה, 1. שהם כנגד הבתים. 2. שהם לכל אורך הבית. 3. ולכתחילה שהחריצים ישרים. 4. שאחרי הצביעה יהיו אותם חריצים.
2. להעדיף פרודות עד הסוף. – אבל שלפחות רוב הבית יהיה בלי דבק. – ובמקום שכבר יש דבק שלא יהיה על כל רוחבו, אלא שלפחות קצה המחיצה במקום התריץ יהיה נפרד. – ואם לצורך הריבוע הדביק קצת, שיופרדו הבתים מהדבקה שנעשתה לפני הריבוע. – וגם אח"כ שלא ידבקו ממש מחמת הצביעה.
3. להעדיף בתים מכונים שיהיה חוט התפירה ניכר.
4. שהנקבים לא מידי גדולים שלא יתקלקל הריבוע בתפירה.
5. רוחב החללים שלא יהיה מצומצם מידי, כדי שהקיפול לא יהיה חזק מידי ויתפוצץ, בפרט בישנים, ושגם לא יהיה על חשבון קלף מידי דק.
6. ריבוע התפירות האם הכל בקו ישר.
7. שהתפירות שבין הבתים יהיו ניכרים מבחוץ.
8. גובה התיתורא שיהיה שווה בכל צדדיו. – וכן הריבוע שלא יהיה הפרש, ולכתחילה גם לא ע"י כלי מדידה.
9. שהבית לא יהיה מידי גבוה, כדי שלא יברח לתיתורא. – ושמחיצות הבית יהיה עד הסוף, ממילא ממ"נ הפרשיות יהיו בתוכו. – ואם הפרשיות נכנסות גם לעובי התיתורא שהמחיצות יגיעו גם לשם.
10. לבדוק שאין נקבים, או קרע, במחיצות הבתים. – אופן מדידה של הבתים בפנים, ושל רוחבו בפנים [שלא יתקלקל הכתיבה מהלחץ], בפתח עצמו עדיין אינו משקף את ההתקממות בהמשך, וכן שהקירות אינם חלקים, וצריך עד הסוף.
11. שאין חציצה של דבק או חול וכדו' בין הפרשיות והבתים, ורואי שגם יהיה נקי מחלודה שנוצר מהברזלים.
12. חור המעברתא בשיעור כראוי כדי שהרצועה לא תלחיצו מידי ויפוצצו. – ושלא ישארו בו בליטות שישפכו את הצבע מהרצועה בפנים. [כמבואר בס"ג ביה"ל ד"ה הרצועות]
13. גודל התפילין שלא יהיה גדול מידי וקטן מידי, ולכתחילה כשתי אצבעות על שתי אצבעות. וכשילד בר מצוה קטן, עדיף להחמיר צד השני, כי לולא הגר"א לא יצא ידי חובה.
14. גידים שתופרים שיהיה לשמה, [כדעת המג"א והמ"ב סק"כ"ב], והדונג בלוע ולא סמך שלא יחשב כעיקר שתופר עמו.
15. שלא להדביק את התיתורא אפילו אח"כ [לחוש לספיקו של החזו"א] ובפרט לא בדבק שלש שניות.
16. כשנותנים לבדיקה שיחליף גם את החוטים שבין הבתים ומממילא יצא דעת הר"מ שהכל צריך להיות אותו חוט.
17. רוחב הרצועות ברווח כדי שיתקוץ שישאר כשיעור. [וכע"ז בקסה"ס כ"א י"א]
18. הצבע ראוי שלא יהיה סמך, שנבלע בעור, ושלא יצטרכו הרבה צביעות, וישאר חזותא, ובצביעה ידנית. ובלי דבק תחתיו על הרצועה. וכשמושחים כדי לחזק חומר שנבלע ברצועות, שלא יעכב את הצבע שמעליו להבלע

ברצועה, שלא יוכל להתקלף וגם לכתחילה שלא יוכל להתפרר. – להשחירם עד הסוף ממש. – וגם החלק שנכנס למעברתא.

19. בהכנסת הפרשיות שלא יהיה בהידוק חזק.

20. לבדוק חזק הבתים עד כמה שפשפשו שלא מידי דק ולא יחזיק.

21. שלא לסתום חורים ושקיעות בטיח, וכן לא למלאות בדבק כדי להשלים את הריבוע.

22. שהכל יעשה לשמה כולל המליחה. – ושכל עשיית הרצועות יהיה לשמה.